PARLAMENTS A LES CORTS CATALANES

ELS NOSTRES CLASSICS

ELS NOSTRES CLÀSSICS

ELS NOSTRES CLÀSSICS
ELS NOSTRES CLÀSSICS
ELS NOSTRES CLÀSSICS
ELS NOSTRES CLÀSSICS
ELS NOSTRES CLÀSSICS

C. Faulhaber IX 74

Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/bwb_Y0-BTA-717

ELS NOSTRES CLASSICS, XIX - XX

PARLAMENTS A LES CORTS CATALANES

Es propietat
Drets reservats
i garantits

Impremta VARIAS : Sant Sadurní de Noia

PARLAMENTS
A LES
CORTS CATALANES

Text, introducció, notes i glossari per

RICARD ALBERT I JOAN GASSIOT

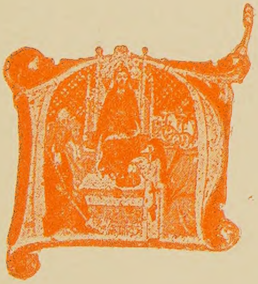

ELS NOSTRES CLASSICS

Barcelona

1928

La caplletra reproduïda a l'anvers, que representa una sessió del nostre parlament presidida pel rei, és treta del manuscrit de les Ordinacions de la Casa Reial fetes per Pere III. (Biblioteca Nacional de París, ms. esp. 99, f. 1.)

INTRODUCCIO

L'oratòria neix a Catalunya, com a tota l'Europa medieval, en el clos de l'Església. Deixant de banda els escassos noms de retòrics o gramàtics llatins de la vella Tarraconesa que les inscripcions ens han conservat, el primer orador que ens sigui conegut és Oronci, el qual regia la seu barcelonina a principis del segle IV. Després d'ell, sant Pacià, bisbe també de Barcelona. A esmentar encara, Just, bisbe d'Urgell; Garí, abat de Cuixà, i el bisbe i abat Oliba. Precussors tots ells d'aquella gloriosa oratòria religiosa nostra, que compta amb noms preclars com Felip de Malla, i sant Viçens Ferrer. Ben aviat a principis del segle IX, disposicions conciliars i imperials manaven de traduir en llengua vulgar els sermons i homilies dels sants Pares i que en vulgar fos feta la predicació, «per tal que tots la puguin entendre». Conseqüència d'aquestes ordenacions són els pri-

mers sermons provençals i gal·lo-italians, i d'elles segurament deriven les Homilies d'Organyà, *primer monument literari de la llengua catalana.*

Aquest origen eclesiàstic de la nostra oratòria influeix després vivament en totes les seves manifestacions: tant com la cultura llatina medieval i com l'escolasticisme, pesa damunt els nostres oradors la vella tradició secular, que resta viva especialment en els temes i en l'estructuració dels discursos.

Necessàriament l'oratòria política havia d'ésser més tardana. Ella necessita d'una sèrie de circumstàncies, externes i internes, que no podien produir-se tan aviat: singularment, un estat organitzat a base de llibertat, i una llengua prou evolucionada. Fou en temps de Jaume I que l'una i altra cosa es donaren al nostre país, i són de la seva època les primeres mostres d'oratòria política catalana, i segurament d'oratòria política en vulgar a Europa.

Del conjunt de la nostra oratòria política—oracions del Parlament o del General dels municipis, discursos de parada amb ocasió d'ambaixades, o de circumstància en moments donats

—sobressurt per la seva importància i per haver-nos arribat gairebé íntegra, la que podem anomenar oratòria parlamentària per tal com neix en les corts i es desenrotlla i creix seguint la vida, tan intensa, que aquesta institució va tenir a Catalunya.

De les antigues reunions de pau i treva, de primer purament eclesiàstiques, de caràcter mixte després, en deriven les corts a través d'un llarg procés evolutori. Es amb Jaume I que comença d'intervenir en les públiques deliberacions l'estament popular, assenyalant l'últim moment d'aquesta evolució. La continuitat de la institució es assegurada, més tard, per Pere el Gran. Certament, a l'Europa medieval pocs països han estat regits amb tanta liberalitat com Catalunya. Aquells mots del nostre Muntaner «que qui bé pensa los altres reis del món com estan cars e crus a llurs vassalls, e es pensa hom los senyors del casal d'Aragó, quantes gràcies fan a llurs sotmesos, la terra deurien besar que ells calciguen», no són pas una exageració del seu temperament entusiasta, sinó la justa expressió d'una realitat. I aquest ambient era el més favorable al progrés de les nostres corts i de l'oratòria, que creixen en valor i en

importància amb Jaume II i especialment amb Pere III, bon orador ell mateix, i que convoca, els catalans solament, més de trenta vegades. Hom veu clarament com va lligada la vida de les corts a la vida mateixa de la terra i com qualsevol alteració en el regiment d'aquesta ha de trobar un viu ressó en llur funcionament i llur activitat. No és gens estrany, doncs, que els senyals de decadència que hom comença de notar en temps de Ferran I, el primer rei, tan poc adaptat, de la nova dinastia, s'accentuïn, després d'un curt reviscolament sota el govern del Magnànim, durant el regiment de Ferran el Catòlic i dels seus successors. A les causes generals que produeixen el mateix fet a tota Europa, singularment el corrent cesarista portat pel Renaixement, cal afegir a Catalunya la llarga sèrie de causes internes de tothom prou conegudes.

Les corts eren anomenades generals quan hi assistien els tres estaments—eclesiàstic, militar i popular—, i també quan, reunides a Montçó o a Fraga, hi prenia part més d'un dels estats «de ça mar». Les assemblees convocades per a tractar solament d'algun assumpte concret eren dites «parlaments». La primera sessió, convocada a toc de campana, era presidida pel rei, vestit

amb tota la pompa majestàtica, assegut en la cadira reial. Ell tenia a la dreta l'estament eclesiàstic, els nobles a l'esquerra i el braç popular al davant; als peus del tron, l'uixer d'armes, i en un banc, els consellers reials. La gent s'aplegava en el palau, o en una església, o en el claustre d'un monestir, ornats i empaliats, sovint, esplèndidament.

A la primera reunió el rei pronunciava solemnement el discurs dit «proposició», discurs de parada generalment, parlant de l'estat polític de la terra, amb consideracions de bon govern; a la fi exposava l'objecte precís de l'assemblea. Aquesta proposició era contestada amb un discurs de cortesia, en llatí o en català, pronunciat sempre per un representant del braç eclesiàstic en nom de tota la cort, o solament del seu braç; en aquest cas els representants dels altres contestaven al rei amb parlaments breus i formularis.

Després d'aquesta sessió, acabada la qual el rei era acompanyat pels assistents al lloc on sojornava, començaven les tasques efectives Aquestes eren portades no per tots els assistents sinó per comissions limitades que discutien, deliberaven i es barallaven, sovint dies i dies, fins a arribar a uns acords que eren portats a les ses-

sions plenàries. En aquestes tot es feia per escrit. Els textos ens han estat conservats pels volums de processos de cort; a través d'ells, per bé que ens donen els problemes resolts i solament breus resums de les opinions exposades, hom endevina sense dificultat tots els precedents de discusió i d'intriga.

Una gran part de l'oratòria parlamentària dels nostres reis s'és perduda o només la coneixem sumàriament i per referència a través de les cròniques: el Llibre dels feits *ens dóna extractes de discursos de Jaume I; les cròniques de Desclot i Muntaner en retreuen alguns de Pere el Gran i de Jaume II. Amb Pere III comencem de tenir textos directes amb una certa abundor, i no és d'estranyar, per tal com ell fou un dels reis més parlamentaris, un dels que més contacte tingueren amb llur gent. Gran orador, malgrat el seu aspecte físic que certament no l'ajudava—ell era setmesó, petit i desnerit—, preparava lentament els seus discursos, que després encara corretgia i col·leccionava i feia arxivar curosament. Amb una certa erudició històrica i bíblica, excel·lent escolàstic, animat d'un esperit patriòtic molt conscient, triava sempre hàbil-*

ment el tema, l'arquitecturava amb molta traça i sabia oportunament exalçar les qualitats dels seus sotmesos, les virtuts i glòries dels seus predecessors; adaptat sempre als oients i al moment actual, quan convenia, abandonava tot enfarfeg retòric, per donar a les seves paraules un to viu, precís, contundent: que per damunt de tot, ell fou un polític, i l'oratòria un de tants mitjans que posà en joc.

De Joan I no tenim cap mostra d'oratòria. En el seu temps apareix el classicisme llatí, i una alenada d'incipient hel·lenisme passa per la nostra literatura. Un ressò d'aquest nou corrent el trobem en els parlaments del seu germà Martí, l'últim rei de la dinastia catalana. Ell ens ha deixat en el discurs de Perpinyà, tantes vegades publicat, l'obra millor que hagi produit l'oratòria a Catalunya: seguirà encara el text d'un salm, que li dóna el tema, però fugint ja de l'estructuració, gairebé matemàtica, dels discursos de Pere III, amb un estil viu i flexible, amb una frase plena d'agilitat, vibrant d'entusiasme patriòtic, farà desfilar en apoteòsica cavalcada Roger de Llúria i el Coll de Panissars, les conquestes dels seus predecessors, Sardenya, Sicília, Terra Santa, la bella llegenda de l'em-

peradriu deslliurada. I això en una prosa on les cites sagrades, obligades i inevitables, alternen amb les de Suetoni i Salustí, Lucà i Virgili i fins amb les d'Homer amb la Iliada.

Amb la nova dinastia les proposicions reials prenen tot un altre caràcter. Escrites segurament pels secretaris dels monarques, no tenen el valor formal, ni l'erudició sagrada i profana acostumada abans. Llur finalitat essencial és obtenir subsidis, i només per fórmula el rei demana consell i exposa els principals afers. En el temps d'Alfons IV algunes proposicions, de forma més acurada que les del seu pare, semblen un retorn a l'antiga modalitat; però ell va passar molt de temps fora de Catalunya i les mostres de la seva oratòria són ben escasses. Amb Ferran II arribem ja a la plena decadència de l'oratòria, que no serva sinó un record de l'esplendor antic. N'és un clar testimoni la proposició de Carles V que tanca aquest volum. L'emperador reuneix les corts per a rebre'n el jurament de fidelitat, assegurar la successió i aconseguir un important subsidi; només formulàriament al·ludeix als afers interiors del principat; els altres que esmenta prenen un aire estrictament personal—el concepte de la reialesa era ja ben canviat—:

per als catalans llur interès era ben llunyà.

D'aleshores endavant, solament en moments excepcionals, en temps de revolta i de passió que commouen tota la terra, la nostra oratòria tornarà a trobar efímerament l'emoció i l'interès dels parlaments passats.

La intervenció de les reines en les corts era cosa excepcional. La reina Elionor, muller de Pere III, intervé en les corts de 1365, en moments de perill per la guerra amb Castella, i sense cites supèrflues, en un estil planer i natural, sap traduir tota l'emoció i l'angoixa d'aquells dies difícils. L'allunyament del Magnànim obliga la reina Maria a presidir sovint les corts: és segur que ella escrivia en castellà i que les seves proposicions serien redactades pels seus secretaris.

Aquestes proposicions eren contestades per un eclesiàstic, en un discurs de parada, que normalment no té res a veure amb el discurs reial, llevat que a la fi sol fer-hi una breu referència. La condició de l'orador a qui era confiada la resposta, dóna ja el to que prenia constantment. Es en realitat un sermó, més entonat que els sermons ordinaris per tal com anava adreçat a gent de qualitat; les lloances i les exhorta-

cions hi abunden, barrejades amb exemples trets de les Sagrades Escriptures, i dels Pares de l'Església. Fins en el segle VX^{è}, en plena influència renaixentista, conservaran el mateix aire medieval, que no arriben a alterar les cites del Petrarca o de Titus Livi. Més tard aquestes respostes prenen una gran humilitat de to davant l'excalçament gairebé diví del poder reial. Identificar aquestes citacions, prou abundants en alguns oradors, és sovint d'una gran dificultat. Moltes vegades són cites aproximades, de segona o de tercera mà i fins algunes d'obres inexistents. Hem procurat verificar-les; però no sempre, pels motius esmentats, hi hem pogut reeixir.

Un aire absolutament distint tenen generalment les cèdules llegides en el transcurs de les sessions. No mostren el to erudit dels anteriors discursos; sense cites, sense cap pretensió literària, els nobles, els representants de les ciutats i viles parlen amb naturalitat, planerament i amb un estil més o menys afinat segons la cultura de l'orador, que no tots havien tingut com Curial el temps ni el lleure d'aprendre «gramàtica, lògica, retòrica i filosofia».

BIBLIOGRAFIA

Manuscrits. Els parlaments a les corts catalanes són continguts, en llur major part, en les tres següents col·leccions de volums de Processos de cort: *A*, La de la Cancelleria reial, que consta de setanta set volums; es troba a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. *B*, La que pertanyia al braç de la noblesa i que prové del fons de la Generalitat; també es troba a l'Arxiu de la Corona d'Aragó; té cent trenta sis volums. *C*, La que pertanyia al braç popular; no es tan completa com les anteriors; es conserva a l'Arxiu Històric de la Ciutat, de Barcelona. Totes tres col·leccions comencen amb les corts celebrades a Perpinyà l'any 1350.

Hom troba, també, algunes convocatòries o acords de cort escampats, solts o en els registres de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Edicions. Els processos de cort, fins al s. xvè, han estat publicats per l'Acadèmia de la Història, de Madrid, en la col·lecció, en curs de publicació, *Cortes de los antiguos reinos de Aragón y Valencia y del Principado de Cataluña* (Madrid, 1896...). La publica-

ció comprèn 26 volums. La transcripció dels textos no sempre hi és prou fidel; no hi ha aclariments ni comentaris.

Pròsper de Bofarull publicà, en els vuit primers volums de la *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón* (Barcelona, 1847-1851), alguns fragments de processos de cort.

Cal, també, esmentar el recull *Corts catalanes. Proposicions i respostes*, pròleg d'E. Prat de la Riba (Barcelona, «Biblioteca Popular», 1906).

Els discursos més interessants es troben també escampats en diverses publicacions. Entre ells cal esmentar principalment les *Chròniques d'Espanya* de Pere Miquel Carbonell.

Traduïts a l'espanyol, alguns discursos figuren en els *Anales de Cataluña* de N. Feliu de la Penya (1709) i en la *Historia de Cataluña* d'Antoni de Bofarull (1878).

Obres de consulta. J. de Zurita, *Anales de Aragón;* J. Coroleu i J. Pella i Forgas, *Las Cortes Catalanas* (Barcelona, 1876); J. Pella i Forgas, *Las antigas Corts y Parlaments de Catalunya. Oratoria y Literatura políticas de las Corts. Els seus jurisconsults y tractadistas*, conferència publicada en el recull *Llibertats y antich govern de Catalunya* (Barcelona, 1905); A. Rubió i Lluch, *Algunes consideracions sobre l'oratòria política de Catalunya en l'Edat Mitjana*, «Estudis Universitaris Catalans», III (1909), p. 213-224; L. Nicolau d'Olwer, *Una arenga de Jaume I*, «Estudis Universitaris Catalans», III (1914), p. 85-87.

Discurs de Jaume de Far al parlament de Barcelona (6 de juliol de 1355)

In nomine Domini.

Humani iuris conditio semper in infinitam decurrit et nichil est in ea quod stare perpetuo possit, (in leg. Tanta s. sed quia diuine. E. de ueteri iuri enu.)

Senyors.

Als reis e als prínceps del món, los quals sovén muden lleis e ordinacions per ells fetes, poria ésser feta qüestió si aital mudament fan per vici de inconstància o per virtut de justícia.

A la qual qüestió respon l'emperador Justinià (in auctoritate *De non eligendo secunda nubentes*, circa principium, col. 1), qui, per abreujar, lleixat lo llatí, diu que les gents del món no es deuen meravellar si ell e sos predecessors en l'emperi han mudades e corregides lleis e ordinacions per ells primerament fetes, car açò han fet per varietat del fet, la qual varietat no tan solament dóna matèria e ocasió de corregir e mudar les lleis ja fetes, ans en-

cara de fer-ne de novelles. E la raó d'aquesta varietat de fet s'esdevé cor la condició de les obres humanals és aital que tostemps corra e null temps no està en repòs. E açò no és meravella, car natura s'aparella e es cuita de mostrar e de nodrir moltes formes novelles.

E açò dien les paraules per mi comentades: *Humani iuris conditio*, etc. *Et subiungitur ibidem multas etenim formas edere natura nouas deproperat.* En les quals paraules l'emperador Justinià nos demostra dos notables defalliments que són en les obres humanals: lo primer, d'infinit treball sens mesura, en ço que diu que la condició del dret humanal tostemps sens fi corre; lo segon, de manifest repòs gran freitura, en ço que diu que res no és en aquella condició que estar perdurablement puixa.

Ara, si us volia parlar de la primera part en dues, ço és, los defalliments e els cessaments de repòs qui es troben en les obres e coses humanals per les lleis, seria llarg; e així, lleixada la declaració de la divisió de l'auctoritat per mi presa, vinc a mon propòsit e dic:

Que enguany, en lo parlament tengut en la ciutat de Lleida per lo senyor infant, se faeren, sobre la proferta e do de seixanta mil lliures feit per los síndics de les ciutats e viles reials al senyor rei, e al senyor infant per nom d'ell, molts e diversos capítols e ordinacions. Les quals, quant a açò que en lo present

parlament s'ha a tractar, van a cinc fins o conclusions: la primera, que fossen armades en Catalunya, e en València e en Mallorques quaranta galees e deu naus, en armament de les quals, e no en als, lo dit do es convertís; la segona, que al pus tost que fer se pogués, fermassen deu galees de guàrdia, ço és, quatre en Catalunya e quatre en València e dues en Mallorques; la terça, que per cascuna fusta que fallís del nombre de cinquanta, fossen deduïdes del do de les seixanta mil lliures, mil dues centes lliures; la quarta, que alcuna persona estant en lloc reial no fos forçada d'anar en l'armada, mas que fos tenguda cort per lo senyor infant en Catalunya, en la qual esperava lo dit parlament que es farien tals provisions per les quals l'armada hauria compliment de gent; la cinquena, que l'armada s'hagués fer en l'estiu, ço és, per tot lo mes de setembre primer vinent.

Les quals ordinacions, senyors, entre lo consell del senyor rei, qui ací és present, que foren fetes a bo zel e bo enteniment e raonablement, segons lo fet qui llavors era. On, com vui lo fet sia mudat e no sia en aquell estament e condició que era en temps del dit parlament, covinent e raonable cosa és, segons l'auctoritat per mi presa, e encara segons raó e seny natural, que novella e deguda provisió e mutació sobre les dites ordinacions sia feta; car escrit és que aquelles coses que de

novell ixen, de novell remeil o ajuda freituren. E que lo fet sia mudat mostre-ho experiència de fet, car en temps del dit parlament lo consell del senyor rei qui ací és, sabia, així per la via de Gènova com de Marseilla e d'Avinyó, que el genovès s'aparellava de fer armada de seixanta galees; la qual cosa lo consell féu saber al senyor infant, qui ho manifestà al dit parlament. On, con res no fos pus car al parlament que la persona del senyor rei, raonable cosa fo que tota l'ajuda que el dit parlament lladons faïe se convertís en armament de galees e de naus, ab les quals lo senyor rei se pogués defendre de l'estol del genovès.

Emperò, com vui sàpia lo dit consell que el genovès s'és lleixat del propòsit de fer tan gran armada, e de pocs dies a ençà ha entès que en Gènova no s'arma sinó una galea, e que les quinze galees que enguany n'eixiren armades hagen prou a fer en les parts de Trípol de Barberia, raonable cosa és, que pus la condició del dit fet és mudada, que la ordinació dessús dita se mut, ço és, que ço que resta del dit do se convertesca no tant solament en armaments de galees ans encara en hòmens de cavall e de peu, e en altres coses que lo senyor rei, e lo consell per ell, coneixeran que sien pus necessàries e pus profitoses als afers de Sardenya e de la venguda del senyor rei; majorment com dels dons que els altres regnes e terres del senyor rei li han fets semblant-

ment, se puixe planyir lo senyor rei en ço que entendrà que els afers de Sardenya e de sa venguda li sia pus profitós.

Semblantment, fo raonablement ordonat que deu galees de guàrdia fermassen com pus tost se pogués fer, per ço que poques galees del genovès no embargassen que fusta ne altres coses necessàries a l'aparellament de les galees no vengués lla on mester fos, e que no embargàs lo ajust de l'estol. On com vui cessen aquestes coses, e, encara, que els regnes de València e de Mallorques, qui no eren estrets a la dita ordinació, no han consentit a aquella, cor no són curats de fer galees de guàrdia, ans totes quantes ne han armades ne han trameses en Serdenya, raonable cosa és que sia mudada la dita ordinació.

Semblantment, la dita ordinació que fossen deduïdes mil dues centes lliures per cascuna fusta que cessàs, fo feta a bo zel e bo enteniment, ço és, a fi que els regnes d'Aragó e de València e de Mallorques, qui llavors no havien res dat al senyor rei, se'n duguessen a fer-li major do. Car si cascú dels dits regnes li donàs menys de trenta mil lliures, lo senyor infant lus pogre dir, així com dix als prohòmens de Mallorques los quals per lo dit regne de Mallorques volien fer ab ell pati a Lleida, que no tant solament en haver poc do d'aquells regnes seria interès del senyor rei, per la poquea del do, ans encara que perdria

el do de Catalunya, per cascuna fusta que cessàs del nombre de mil dues centes lliures. On, com vui aquesta raó ces, per ço con los dits regnes ha ja fets llurs dons e profertes al senyor rei, parria que fos cosa convinent que la dita ordinació fos solta e mudada

Així mateix, la ordinació que alcú no fos forçat d'anar en l'armada, fo feta a bon enteniment, per ço con lo parlament entenia que ans de la festa de Quincogèssima pus prop passada, o al pus lluny en aquella festa, lo senyor infant tengués cort en Catalunya, en la qual lo dit parlament fermament entenia que es faessen tals provisions per les quals s'atrobàs compliment de gent. On, con la dita cort no es sia tenguda, ne s'espera que dins breu temps lo senyor infant la puixa tenir, per los grans afers que ha en regne de València, per ço plàcia al dit parlament de dar lloc e trobar via e manera per què lo senyor rei puixa haver gent; la qual lo consell veu que és impossible d'haver sens especial provisió del dit parlament.

Semblantment, lo dit parlament ordonà a bon enteniment que l'armada fos complida per tot lo mes de setembre, a fi que aquells a disposició dels quals venien de fer l'armada, fossen provocats a fer pus tost e pus ivarçosament la dita armada, e que el senyor rei se'n pogués venir ans del juny. On, com vui porie ésser que, per los afers del jutge d'Ar-

bórea (lo qual no li fa ne li compleix ço que fer li deu e complir, lo senyor rei hagués en Serdenya més aturar que no es pensa), ne per ço parria que la ordinació del temps fos tolta e mudada, car en altra manera ço que en favor del senyor rei fo ordonat li tornaria en dan e en lesió sua, ço que fer no es deu.

Per què, senyors, lo consell del senyor rei, que ací és, vos prega així carament com pot, de part del senyor rei e del senyor infant, que vullats fer les dites provisions e mutacions per mi damunt declarades e totes altres que necessàries sien, a fi que d'açò qui roman del dit do, lo senyor rei se puixe ajudar en ço que entendrà que li sia pus necessari e pus profitós en los afers de Sardenya e de la sua tornada: en guisa que, sabudes per lo senyor rei les dites provisions e mutacions, aquell senyor puixe dir als del consell e de la cort sua la paraula qui és escrita Luce, xv: *Congratulamini mihi*, ço és, «alegrat-vos ensemps ab mi». Car lo do de Catalunya que eteníem haver per no profitós, havem trobat a nós ésser profitós, així bé e mills que do que en sia estat fet per alcú regne nostre.

E plàcia-us, senyors, de fer així bones e degudes provisions, com si lo senyor infant hic fos present, havent esguard sobre ço a la gran e evident raó que el senyor infant ha per los afers del senyor rei que requeren iverçosament cuita, e havent encara esguard que les

paraules de manament e ordinació del consell per mi dites no són del consell ne mies, mas del senyor infant, qui de part del senyor rei en açò nos ha meses e deputats. Car així ho diu Jesucrist (Iohannis, quatordecimo sermone, etc.), qui diu: «Les paraules que jo us dic ne oïts de mi, no són mies, mas d'aquell Pare qui tramès m'hic ha».

Discurs de Pere III a les corts de Montçó (11 de febrer de 1363)

A nostre senyor Déu ha plagut que nós som vostre rei e vostre príncep, e jassia nós no en siam dignes, emperò açò féu Ell per sa gràcia e per sa virtut. E sobre açò ens féu dues gràcies: la una, car lo senyor rei nostre pare no nasc primer, ans nasc primer l'infant en Jacme, qui renuncià al regne e es més en l'orde de Muntesa e en aquell morí, e, en aprés, la primogenitura e lo regne pervenc al senyor nostre pare. Nós aitantpoc no nasquem primer, ans nasc primer l'infant n'Amfós; e aquell morí, e la primogenitura e lo regne pervenc a nós. E jassia Déus no ens haja fets gran de persona, emperò la volentat e lo cor havem aitant gran e aitant bastant com ne-

gun cavaller qui sia e'l món, de morir o viure per defendre la nostra corona e lo nostre regne, lo qual, los nostres predecessors ab ajuda dels vostres e nós seguints les llurs petjades ab ajuda vostra, hi havem treballat en conquerir e guanyar.

Ara donam-nos a gran desastre e gran desaventura, que açò que havem jurcat a conquerir cinc cents anys, perdam en quinze dies. E cientment vos deïm quinze dies, e no més avant, car segons los ardits que hui havem haüts, los quals ja hui ans de menjar vos intimam, lo rei de Castella s'atansa ab gran poder en aquestes partides, e entenem que se'n vendrà a Saragossa. ¡E que nosaltres tuits siam ací, e a Saragossa haja tan poca defensió e tan poc recapte com sabets! Si es perd per consegüent, no fem compte que el calla aturar entrò a la mar e entrò a Barcinona, e Barcinona no és tal ciutat que es pogués tenir a llong setge, per ço com no és posada en lloc que haja ne puga haver moltes viandes, ans se perdria a llong seti per fretura de viandes.

E açò no esdevé per colpa nostra, ne aitantpoc per colpa vostra, ço és, que no hajats cor e volentat de ben servir, car tots temps los vostres predecessors han ben servit als nostres, e sí us havets vosaltres a nós. Mas tot açò esdevé per aquesta desaventura de qüestions e debats que havets entre vosaltres, qui cascuns volets vostre ben

propri e guardats vostres privilegis e vostres llibertats; e los clergues dien, e los cavallers dien, que no deuen tant pagar com los nostres hòmens, e los nostres hòmens dien que sí. E sobre aquest debat havem estat de l'autumne entrò a la primavera, saul los catalans, que es són avenguts; e, a la veritat, han-ho mills fet que no los altres, jassia que encara no ens han atorgat lo do. E sobre aquest debat nós e vosaltres nos perdem.

E si les nostres gents e aquelles per qui vosaltres sots ací sabien que açò esdevengués per vosaltres, qui sots tractadors, creem que cridarien tots, de Tarassona entrò a Salses e de Salses entrò a Guardamar: «¡Muiren tots, en malguany, aquells tractadors! ¡Muiren, qui així ens volen fer a tuit morir!».

Per què, si a morir havem, hajats per cert que no morrem ací, ans volem que vosaltres tots, prelats e clergues e cavallers e hòmens de ciutats e de viles, nos seguiscats a Saragossa, si cavalcant o a peu o en canusts hi sabíets tots anar, e que allí, o per tenir corts o per què es vulla, estigam per viure o per morir. E d'açò vos requerim, e açò deïm, ab tota aquella major expressió de cor que podem, e ab gran dolor que havem de la perdició nostra e vostra.

Discurs de la reina Elionor a les corts de Barcelona (21 de setembre de 1365)

Bona gent.

Si pensats la gran naturalesa que els vostres predecessors e vosaltres mateixs han haüda e havets al senyor rei e a sos predecessors; si pensats com altament lo dit senyor rei e sos predecessors són estats servits per vós e per los vostres predecessors entrò el dia de hui; si pensats com sobre totes les nacions del món la vostra fama e dels vostres predecessors ha resplandit e resplandeix per tot lo món, de vera naturalesa, lleialtat e feeltat, e de gran amor envers senyor; gens no pensam, lo senyor rei ne nós, que així jaquiscats en aquest pas perís lo dit senyor rei, e lo regne, e vosaltres mateix, així com està aparellat de perir si no s'hi proveeix, per les raons, entre les altres, següents.

Sabets que per covinència fermada de volentat, consell e consentiment vostre entre el senyor rei e sos procuradors e alcuns grans barons e caps d'aquelles grans companyes de França, les dites companyes deuen venir en ajuda e defensió del senyor rei e de son reg-

ne e contra son adversari rei de Castella, e entrar en lo regne de Castella e dins aquell fer guerra a dit rei de Castella ensemps ab los comtes de Trestamara e de Dènia e ab d'altres companyes del senyor rei, per los quals se deu fer entrada dins Castella; la qual entrada a fer, segons opinió del senyor rei e de tots aquells qui són ab ell, e de nós e de vós, és restauració e repòs del senyor rei e de son regne e perdició de son adversari, segons que totes aquestes coses per nós vos són estades dites, en la present cort, molts dies ha passats.

E per haver e ésser les dites grans companyes en ajuda e defensió del senyor rei e de son regne, e per fer guerra al dit rei de Castella dins son regne, deu ésser donada, una vegada, certa suma de diners a les dites grans companyes, la qual se ha a procurar e haver del do e ajuda que s'espera a fer en la present cort. E segons la intenció del senyor rei e nostre, cuidàvem e esperàvem haver procurada e haüda la dita suma de moneda per tot lo present mes de setembre; e axí fóra estat de necessitat si les dites companyes fossen vengudes tan prestament com se deïa, ço és, per tot lo dit present mes devien ésser dins Castella. E (Déus qui ho ha ordenat) no són cuitades tant com se deïa. E bé que hi és estat mester, per la triga que és entrevenguda en la present cort, no per tant que gran instància

no us hajam feta contínuament de cuitar e finar la dita cort, especialment per lo fet de les dites grans companyes.

Ara, per tal com la venguda de les dites companyes s'és allongada, ja que huimés vénen, segons los ardits que havem, faíem compte que amb gran diligència e gran cuita que hi fos donada, que la dita moneda fos procurada e haüda per tot lo mes d'octubre primer vinent, a tot lo pus lluny; e fóra e serà obra de Déu que haver se pusque.

E nós havem-vos moguda gran basca e gran cuita de dia e de nit, així en nostra persona, qui ha un mes que havem mudat nostre estatge e habitació contínuament en aquest monestir on vosaltres tenits la dita cort, per ço que tot dia vos poguéssem sovinejar e cuitar a espatxar e finar la cort; com encara per aquests de nostre consell, qui tot dia, a hores oportunes e inoportunes, vos han tenguts aprop e punyits e solicitats, adés ab nós ensemps, adés menys de nós, de finar los afers de la cort.

E aprés que, per gran pruixòvol nostre e per requestes estretes e punyents que nós vos ne havíem fetes de paraula e de escrits, fos concordats en fer lo do, ço és, clarificant e suplint aquell de Tortosa e anedint a aquell per defensió efectuosa de la cosa pública; e ja que havets ordonats e meses en escrit los capítols segons los quals aquell do o proferta enteníets

a fer; sots-vos meses en altres entricaments e en altres fets novells, no curant fer e presentar a nós, en pèrsona del senyor rei, lo dit do així com és acostumat e es deu fer.

Per la qual cosa, estan aparellats molts grans perills e irreparables, ço és, que sabets per lletres, que havem haüdes e a vós comunicades, de l'infant en Pere e del castellà d'Amposta, que són a Avinyó, e de misser Francesc Romà, qui n'és vengut e és a Perpinyà, que les dites companyes haurem breument. E hic ha lletres que de Tolosa són estades trameses a alguns de Barcinona, que s'és feta crida pública en Tolosa de procurar e haver viandes per a les grans companyes que vénen en ajuda del rei d'Aragó. Part que sabets que mossèn Francesc de Perellós, per part del senyor rei, e així com a missatger e procurador seu, és en les parts de França per fer cuitar les dites companyes, e podets pensar que metrà, e ha mesa, e met tota sa punya de fer-les venir e cuitar com més puga, majorment car partí d'ací informat per nós e per vós e ab certa paraula que es daria compliment a la moneda que els deu ésser donada.

E si a les dites companyes, quan seran en aquest regne, no és complit ço que els és estat promès, pot hom pensar que ells se tenran per escandalitzats e que estragaran e que destrouiran tota aquesta terra, posat encara que hic estiguessen sots esperança nostra

e vostra que els serà complit ço que promès los és estat. E si esperança los és tolta, que no els sia complit, pot hom pensar que els haurem per enemics. E ço que pijor poria ésser (e plàcia a Déu que no sia), si el rei de Castella sabia o sentia açò, poria tractar ab ells, o fer tractar, que els hagués en ajuda sua e contra nós, donant-los semblant suma o major d'aquella que per nós los és estada promesa.

E ja que havem poderós adversari, del dit rei, seria ab les dites companyes tant poderós e nós tant flacs, que tuits seríem en article de perdició. Car diu-se que les dites companyes són tals e tantes que per si mateixs poden haver batalla al rei de Castella e a major poder que ell no ha.

Part ço, que el senyor rei sabets que ara, pus ha reintegrat a la sua corona lo lloc de Murvedre, la perdició del qual era estada ocasió de tan gran escàndel e tan gran mal, entén a prosseguir poderosament la guerra e anar a Segorb, a Xèrica e a Terol e d'aquí avant, e abandonar sa persona (així com ha fet e fa de present), e donar tota aquella cura que dar se pusca de reintegrar a la sua corona aquells llocs e los altres ocupats per lo rei de Castella, ab sosteniment e ajuda dels barons e de les altres companyes de cavall de Catalunya qui han ésser pagades e quitades en llur sou, del do o proferta que s'espera a fer en la present cort.

E si vosaltres la dita cort no volíets finar, ne proceir en aquella, seguirien-se'n, o és presumpció evident que se n'esperarien a seguir, tots los contraris damunt dits, e, finalment, perdició del senyor rei e del regne, ço que Déus no vulla.

Per què nós, estants, e no sens raó, en gran congoixa e perplexitat, e ab dolor de cor, per les coses damunt dites, vos pregam e vos requerim, així com a feels e lleials vassalls del senyor rei e nostres, e per aquella fe e naturalesa que sots tenguts a ell e a nós, e per aquella obligació que havets e sots tenguts a la cosa pública e a la defensió de aquella, e per esquivar tots los perills damunt dits e altres molts inconvenients irreparables que se'n poden seguir; que, lleixats tots altres entricaments e lleixades totes novitats, pus que sots concordats de do e proferta que entenets e havets deliberada de fer a defensió de la cosa pública, e havets ja ordonats los capítols segons los quals la dita proferta entenets a fer, aquells dejats a nós presentar e publicar sens triga, per ço com deuen a nós ésser llests així com és acostumat e és deu fer, e nós en persona del senyor rei devem respondre a cascú dels dits capítols aitant com resposta requeren.

E açò volem e requerim que façats ara de present, ans de dinar, car nós jamés no ens entenem a dinar entrò que la presentació del dit

do nos hajats feta, per tal com veem que, huimés, la triga de un dia és mort e destrucció del senyor rei e del regne, segons que dit és. E pus ho veem e ho coneixem, e som ací en persona del senyor rei, volem-ho esquivar; e que no sia donat lleer ne avinentesa a altre que, per voler desordonat, lo senyor rei ne lo regne vinguen en article de perdició.

E manam a vós, en Jacme Conesa, que nomenadament escrivats tots los qui són en la present cort, als quals nós manam, per la fe e naturalesa que són tenguts al senyor rei, que singularment nos respona cascú, ara de present, si entenen que aquesta requesta que fem, sia justa e raonable e esguard la fi de la defensió de la cosa pública e esquivament dels perills e inconvenients dessús dits.

Proposició de Pere III a la cort de Sant Mateu, de València

Statim cum audieritis clangorem buccine, dicite: «Regnabit Absalon in Ebron» (*II Regum, XV cap.*)

Quan nós pensam en la malesa que los pecats han, nós trobam que pecat de desconeixença és molt greu pecat e desplasent a Déu,

com d'aquell diu mossènyer sent Bernat: «Desconeixença és enemiga de l'ànima, buidament de mèrits, dissipació de virtuts, destrucció de benifets; vent qui crema, e seca font de pietat, ros de misericòrdia, aigües de gràcia». E pecat de desconeixença és quan ve que alcú oblida los benifets que ha rebuts d'alcuna persona e es lleva contra aquella. E per aquesta manera molts són estats desconeixents, e per pecat de desconeixença són fortment punits. E així ho trobam, que alcuns foren desconeixents a nostre senyor Déu, que els havia creats; altres a llurs maestres, los quals los havien adoctrinats; altres a llurs pares, per los quals són engenrats; altres a llurs senyors, per los quals són heretats.

Deïm, primerament, que alcuns foren desconeixents a nostre senyor Déu, qui els havia creats. Així com los demonis, qui de pura gràcia, sens alcun mèrit que no havien haüt, nostre senyor Déu los creà, e aprés que els hac creats los mès en glòria, e ells desconeixent la gràcia que Déu los havia feta, que els havia creats e les havia meses en glòria, no tenent-se per pagats, desconeixien si mateis, cuidant més valer e més poder que no faïen; e principalment Llucifert, qui era lo major, del qual parla la Escritura (Isaie, XIIII cap. «¿Com és així caüt del cel, Llucifer, qui eixies dematí, qui deies en lo teu cor: En lo cel nostre pujaré; sobre les esteles de Déu exalçaré la

mia cadira; pujaré sobre les alteses de los nuls, e seré semblant a l'Altisme?. Emperò a l'infern seràs tirat, en lo pregon del llac!» ¿Veus com foren punits los dimonis per pecat de desconeixença? Com de glòria on eren estats creats foren gitats d'aquella e derrocats en inferns a perdurables penes.

Deïm, en aprés, que alscuns són desconeixets a llurs maestres, los quals los havien adoctrinats. Pus és tengut l'hom, aprés Déu, qui el donà l'ànima e lo sen, e lo pare e la mare qui l'engendrà, al maestre qui a neguns altres; cor li donà doctrina e nodriment, qui embelleix o referma lo sen natural. E per tal fan a honrar los maestres; així ho diu Cató: *Metue magistrum,* qui vol dir, «tem e honra lo maestre». E així Judes e Neró foren desconeixents a llurs maestres, cor Judes traí a son maestre Jesucrist, oblidat de tot benifet de doctrina que li hagués donada; e així mateix Neró, oblidat lo benifet de doctrina que son maestre Sèneca li hagués ensenyada, féu-lo oceir. E si en foren punits no ho cal dir, car Judes se penjà aprés que hac traït a son maestre Jesucrist; e Neró, aprés alcun temps de la mort de Sèneca, son maestre, se mès un coltell per los pits, a abdós desesperats moriren a mala mort.

Deïm, encara, que alcuns són desconeixents a llurs pares, per los quals són engendrats: així com Cam, e per tal fou punit. E

d'açò parla la Escriptura (*Gènesis*, IX cap.) on diu que Noè jaïa descobert en la sua tenda, e com ho hagués vist Cam, son fill, no el cobrí, ans ho denuncià a sos frares Sem e Jafet, qui eren defora. E aquests, donant reverència a llur pare, no volgren veer les vergonyes d'aquell, mas cobriren-lo. E quan açò hac sabut Noè, malaí a Cam e los qui d'ell eixirien, e dix: «Malaït sia Canan: servent serà dels servents dels seus frares.»

Deïm, en aprés, que altres són desconeixents a llurs senyors, per los quals són heretats: així ho fo Absalon, e per ço fon punit, car fon vençut en la batalla, e fusc; e, penjat en un arbre, venc Joal e ficà-li tres llances en lo cor, e morí. Aquest Absalon fon desconeixent al rei Daviu, son pare e son senyor, que el volc desheretar, e lo desheretà de la major partida de son regne. E açò tractant e ordenant, tramès a dir als tribs d'Israel la paraula que havem començada, que és aquesta: «Tantost que oirets lo so de la botzina, deïts: Regnarà Absalon en Ebron.»

Aplicant aquestes paraules a nostre propòsit, podem dir que el jutge d'Arbórea, no contrastant que haja reebut de nós e de nostra casa moltes gràcies e moltes honors, nos ha fetes moltes males obres. Per què trobam que ha pecat, per pecat de desconeixença, en les quatre maneres damunt dites.

Primerament, lo jutge d' Arbórea és

desconeixent a Déu, com li ha contrastat.

Aprés, és desconeixent a son maestre, com li ha son càstic passat.

Aprés, és desconeixent a son pare, com no li ha son manament servat.

Aprés, és desconeixent a son senyor, com li ha trencada feltat.

Deïm primerament que el jutge d'Arbórea és desconeixent a Déu, com li ha contrastat. Cor, guardant que ell és de nació sardesca, sí és nació que tot temps és estada en servitut, e que l'havia pujat en senyoria d'hòmens, e en molt grau, en aquella terra; en tant com ha contrastat a nós, qui per provisió de Déu som fets rei e senyor en aquella terra; e a nós se vulla egualar dient aquestes paraules que dix Adonies (*III Regum,* primo capitulo): *Ego regnabo*, que vol dir: «Jo regnaré. On? En Sardenya, e gitar n'he al rei d'Aragó d'aquella». E així ho fa per obra, e faent açò, contrasta a la volentat de nostre Senyor. Així ho diu mossènyer sent Paul (*Ad Romanos*, XIII capitulo): *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit*, que volen dir: «qui a la potestat contrasta, a la ordinació de Déu contrasta». Com no és potestat, ço és principat e senyoria, que no venga d'ordenació de Déu, e qui fa contra aquella, fa sa damnació, de què ha punició.

Deïm, en aprés, que el jutge d'Arbórea és estat desconeixent a son maestre, com li ha

son càstic passat. Cor lo jutge d'Arbórea, pare d'aquest, tramès sos dos fills al rei nostre pare, per tal que els nodrís; ço és, aquest qui ara és jutge e son frare mossèn Joan d'Arbórea. E lo senyor rei nostre pare, per tal com los amava, comanà'ls a dos cavallers catalans, e donà-los per maestres qui els nodrissen a les nostres maneres e los mostrassen servir lo senyor rei nostre pare e nós e amar la nostra nació. E ell, per iniquitat, ha fet tot lo contrari, cor tots temps s'és llunyat de servir la nostra corona, e ha tots temps llunyats de si, aborrits, tot hom de nostra nació. E parria que per aquesta desconeixença que ha feta a Déu e a nós, que degués ésser punit així com foren Neró e Judes, qui foren desconeixents a llurs maestres; però plàcia a Déu que Ell no el vulla punir així en la ànima com féu a aquells.

Deïm, en aprés, que el jutge és estat desconeixent a son pare, com no li ha son manament servat; car a nós és cert que son pare era lleial e bon servidor als senyors reis en Jacme e n'Anfós, avi e pare nostres. E per aquesta raó los tramès deçà a nodrir, ell e l'altre frare seu, així com damunt vos havem dit; e manà'ls que fossen bons e lleials servidors llurs e nostres e amassen la corona e nació nostra. E volc que el fill major seu, qui havia nom Pere, qui aprés sa mort fon jutge d'Arbórea, reebés cavalleria de mà del senyor rei

nostre pare; e volc que tots tres sos fills presessen mullers de nostra nació, e així es féu. E lo senyor rei nostre pare los amava e los honrava més que a negun de sos sotsmeses, aprés sos fills. E aprés la mort del senyor rei nostre pare, nós nos emparam d'ells, així com de fills, e fem-los cavallers a ells e a son frare, e li donem títol de comte de Guciana, e fon lo primer comte que nós cream, e li feem molt honradament la festa, e en l'endemà nós menjam ab ell, en la sua posada. E tot açò los faíem per donar-los honor e que coneguessen que nós los amavem. E ell, oblidats tots aquests benifets e honors, ha-nos fetes moltes males obres, segons que us direm. E per tal com no ha servat lo manament de son pare, de raó deu haver la malidicció que donà Noè a son fill Cam, ço és, que tot ço que fos de la sua generació, fossen servidors dels servidors de sos fills.

Deïm, en aprés, que el jutge d'Arbórea és desconeixent a son senyor, com li ha trencada feeltat. Tot sotsmès a son senyor és costum que fa sagrament de feeltat quan lo senyor ne reep senyoria; e aquell qui fa sagrament de feeltat li promet servar set coses, així com és escrit *In feudis* (*De noua forma fidelitatis*); entre les quals és la primera, lleixant les altres: que si s'esdevendrà que el senyor perda alcuna cosa injustament o per cas fortunat, lo vassall li deu ajudar a cobrar-la; com sia cobrada

que la retenga tots temps. Encara, lo vassall deu servir son senyor de persona e de béns, cor deu-lo servir e socórrer de cor e de boca, e si mateix posar a perill de mort per son senyor.

E nós podem dir tot lo contrari del jutge, que així com nos devia ajudar a cobrar ço que el rei de Castella injustament nos havia tolt, ell féu lliga ab aquell contra nós, per tolre-nos Sardenya; e ens moc guerra e s'és esforçat, e s'esforça, de desheretar-nos-en. E així com nos devia servir de sa persona, ha fet tot el contrari; car, així com personalment nós devia ajudar, ell s'és posat personalment ab son poder e s'és combatut ab nostre senyal e nostre lloctinent don Pedro de Luna, e lo ha mort ab altres servidors nostres, e s'és captengut d'ells pus llejament, aprés que foren morts, que no és acostumat entre bones gents, de sos enemics. E així com nos devia ajudar de sos béns, ell s'ha retenguts nostres diners, ço és lo treüt que ens devia donar cascun any, bé de quinze anys. E així com nos devia ajudar de boca, ell, ab ses falses paraules e inducCions, ha tirat los sards a la sua part e ha-los fet rebel·lar contra nós. E si ho ha fet de cor, les obres que ens ha fetes ho demostren, que ha fet son poder, e fa, de desheretar-nos-en.

Per què podem dir que aquest jutge d'Arbórea nos ha trencada la feeltat dient als sards

les paraules que havem començades de nostra proposició: «Tantost com oirets lo so de la botzina, dits: Regnarà Absalon en Ebron». E Absalon vol tan dir com amargor del pare, e significa lo jutge, qui és amargor nostra, qui podem ésser dits son pare per la senyoria que havem sobre ell. Lo qual nos ha fet passar en Sardenya una vegada per la sua rebel·lió, en lo qual passatge perdem molta honrada e bona gent. E no contrastant tot lo mal que per ell havíem reebut, ço és, de la gent que havíem perduda en lo setge de l'Alguer, perdonam a ell e feem pau ab ell, e venguérem-nos-en deçà confiant que ens seria bon vassall aprés la concòrdia de pau que ab nós havia fermada e feta. E ha-nos-ho tot trencat, per què ara altra vegada nos hi cov
é de passar. És-nos gran amargor, e podem dir les paraules que són escrites (Isaie, XXXVIII capitulo): *Ecce in pace amaritudo mea amarissima*; que vol tant dir: «Veus que en la pau la mia amargor és molt amara». Però, per amar que sia a nós aquest passatge covén-se de fer, fins si ell n'ha costar lo cors a nós e a tots quants ab nós hi passaran; cor bon príncep e bona gent les persones deuen metre a perill de mort per conservar los drets de la corona, e si perdut ne ha res, cobrar aquell.

Apar doncs, que Absalon és lo jutge; mas diu que regnarà en Ebron, que vol dir tant com pobre de sen, qui significa Sarde-

nya. E lo poble d'aquella, lo qual és pobre de sen e mostra-ho bé cor a induccions falses del jutge jaqueixen nós, qui som llur senyor natural, e segueixen a ell, qui és sotsmès nostre; per què deu ésser punit.

E aquesta punició nós no li podem donar sens ajuda de vosaltres, qui us sentits dels nostres damnatges e de les nostres deshonors així com aquells qui sots nostres naturals e lleials sotsmeses. E per tal vos havem manades corts, que ens donets consell e ajuda com puscam humiliar lo jutge a nós desconeixent e rebel.

Proposició de Pere III feta a la cort de Tarragona el 9 de març de 1370

Hoc autem scitote quoniam si sciret pater familias qua hora fur ueniret uigiiaret utique et non sineret perfodi domum suam. Ideo et vos stote parati (*Luce*, *VII capitulo*).

Tot rei, e tot príncep, e tot senyor, e tot hom a qui és comanat regiment de gents, deu haver dues condicions vers lo poble; e lo poble deu haver una condició vers lo senyor. La primera condició que el senyor o el regidor del poble deu haver, és que sia just regidor,

savi e prudent. La segona condició que el senyor o el regidor del poble deu haver, és que sia ardit defensador, prous e valent. La terça condició, que el poble deu haver a son rei, és que li sia lleial servidor, prest e obedient.

Deïm, primerament, que el senyor o el regidor del poble deu ésser just regidor, savi e prudent, per ço com los reis són lloctinents de nostre Senyor en aquest món, deuen fer llur poder de ressemblar a Ell com més poden, e en especial li deuen semblar en aquella virtut de justícia, la qual principalment los és comanada per Ell. E per ço lo rei Salomó quan per nostre Senyor li fo proposat que demanàs ço que es volgués, ell, veent lo càrrec que nostre Senyor li havia comanat, de regir lo poble, demanà-li saviea e enteniment, (així com açò és escrit *III Regum*, III capitulo) dient les paraules següents: «Tu, senyor, m'has feit regnar a mi servidor teu, per David pare meu, e jo, senyor, són infant innocent; daràs, doncs, senyor, al teu servidor saviea e enteniment per jutjar lo teu poble e per departir entre bé e mal». E açò plac molt à nostre Senyor, dient-li així: «Per ço com m'has demanada saviea, e no llonguea de vida, ni riquees, ni venjança de tos enemics, he't donada saviea e enteniment per regir lo poble, en tant que ans de tu no en sia estat semblant e aprés tu no en sia altre esdeve-

nidor; e hauràs compliment de riquea e de glòria sobre tots los reis qui ans de tu són estats». E així es seguí de feit. E apar, doncs, que tot senyor e regidor de poble deu ésser just regidor, savi e prudent.

Deïm, encara, que el senyor o el regidor del poble deu ésser ardit defensador, prous e valent. Debades lo rei o el senyor, si no és ardit, seria posat per regir lo poble, e no gosàs ne pogués defendre aquell dels enemics, cor en poc de temps serien perits per llurs veïns e enemics. E per ço lo rei David, ans que fos rei, guardant-lo bestiar de son pare e defenent aquell de poder del lleó e de l'ors, e combatent-se ab ells, tolc-los lo moltó que se'n portaven (segons que és escrit *Primo Regum,* XVII capitulo). E per ço nostre Senyor, veent aquest hom que era valent e ardit e no duptava de combatre's ab tan salvatges bèsties com eren lo lleó e l'ors per guardar lo bestiar de son pare (¡quan més faria per defendre son poble, si lo regiment d'aquell li era comanat!), plac-li comanar lo seu poble d'Israel, e féu-lo rei d'aquell. Apar, doncs, que tot senyor e regidor de poble deu ésser ardit defensador, prous e valent.

Deïm en aprés, que el poble deu ésser a son rei lleial servidor, prest e obedient. Sens raó los reis, prínceps e grans senyors del món farien ordinacions en la terra per defendre e sostenir sos regnes, si aquelles no eren

exseguides e obeïdes per los seus sotsmeses; e especialment és mester a aquells reis qui no són tan poderoses com los seus enemics. E per açò com lo rei Ezequies, rei de Judà, qui no era tan poderós com lo rei Senabquerib, rei de Síria, per lo qual fo manaçat que li vendria destrouir la ciutat de Jerusalem, féu les provisions així com savi rei, e fou per lo seu poble obeït segons que és contengut *II Paralipomenos* (XII capitulo), on se recomta que com fos pervengut a orelles de Ezequies, rei de Judà, que lo rei Senabquerib, rei dels sirians vengués contra Jerusalem ab furor de batalla, féu consell ab los prínceps de sa terra e ab los altres barons forts, que degués embossar totes les fonts qui eren fora la ciutat de Jerusalem. E ab consentiment de tots ajustà grans companyes, les quals trencaren totes les fonts e lo riu qui passava per mig de la terra, per ço que si los reis sirians venien no trobassen abundàncies d'aigües a ells necessàries. E ab gran indústria lo dit rei Ezequies edificà lo mur, lo qual era estat dissipat, e construí torres damunt aquell, e defora edificà altre mur e instaurà en la ciutat de David una gran força, e féu de tot llinatge d'armadures per defendre, ordonà prínceps de les batalles en la host e convocà'ls tots en la plaça de la ciutat. Parlà al cor d'aquells, dient-los: «Fets vostres afers vigorosament e siats confortats; no vullats haver paor ni temença del rei dels sirians

ni de la gran multitut que ab ell és, com molt més són ab nós que no són ab ell; lo braç e lo poder carnal és ab ell, e ab nós és nostre senyor Déus, qui és ajudador nostre e batalla per nós». E lo poble del rei Ezequies fo molt confortat en les paraules d'aquell. E aprés segueix-se que el rei Senabquerib venc sobre la ciutat de Jerusalem e assetjà aquella. E aquí dix moltes menaces contra lo poble d'aquella e moltes blasfèmies contra Déu, lloant lo seu poder o menyspreant lo poder de Déu, així que nostre Senyor, veent aquest ergull tan gran, mès confusió en la sua host, per la qual raó se n'hac a tornar vençut e confús en la sua terra, e aquí fo mort per sos fills en la casa dels seus déus, ço és de les sues ídoles, e fo salvada la ciutat de Jerusalem per les bones provisions que el rei Ezequies féu, e per la obediència que el seu poble li hac, e per la gràcia que Déus lus féu. Apar, doncs, que obediència és necessària de part del poble als manaments que els senyors los fan.

Aplicant al nostre propòsit aquestes paraules, podem dir que els reis d'Aragó, nostres predecessors, hagren aquestes dues condicions, e lo llur poble la terça, damunt dites.

La primera, que els reis d'Aragó foren savis e prudents en los seus pobles regir e governar.

La segona, que els reis d'Aragó foren ardits e valents per sos pobles defensar.

La terça, los seus pobles foren vers ells obedients en llurs manaments servar.

Deïm, primerament, que els reis d'Aragó foren savis e prudents en los seus pobles regir e governar. Si nós volíem recomtar lo regiment que nostres predecessors han feit en llurs regnes, no es poria fer que ho explicàssem complidament, com moltes bones obres són estades feites per ells que de memòria nostra ni de vosaltres no són estades recomtades ne escrites, ne les poríem saber. Però senyal cert havem per què ells foren bons regidors, com llur patrimoni han poblat meravellosament; cor nenguna ciutat ni vila que vui hajam nós, totes són així poblades que dins los murs antics de moros o dels gentils no caben, així com apar manifestament en nostres ciutats e viles. Doncs si no fossen estats justs e bons regidors no fore llur terra així poblada com és; com les gents, per ço s'hi són poblades e multiplicades, con han trobada en ells justícia, egualtat e repòs. Apar, doncs, que los reis predecessors nostres foren savis e prudents en llurs pobles regir e governar.

Deïm, encara, que els reis d'Aragó foren ardits e valents per los seus pobles defensar. Si nós volíem recomptar tots los feits d'armes de nostres predecessors, llong seria de dir; mas, però, per abreujar, dos senyals vos mostrarem: que ells foren bons combatedors, com de petits reis que eren, que no senyorejaven

sinó d'Osca a amunt en Aragó, conqueriren tot lo dit regne; e de comtes de Barcinona que eren, hagren lo regne d'Aragó per matrimonis; e puis, fets reis d'Aragó e comtes de Barcinona, conqueriren e guanyaren d'infels e rebel·les de la Esgleia tot ço que nós senyorejam vui, qui per la gràcia de Déu som un dels grans reis de cristians. Apar, doncs, que els reis d'Aragó, predecessors nostres, foren ardits e valents en los seus pobles defensar.

Deïm, en aprés, que llurs pobles foren vers ells obedients en llurs manaments servar. Tan grans feits d'armes que nostres predecessors faeren, no hagren feits si llurs pobles e sotsmeses no els fossen estats obedients; cor no tan solament los foren obedients en guardar la terra, ans encara en ajudar-los a créixer e multiplicar la corona, així com damunt havem dit. Apar, doncs, que llurs pobles los foren obedients en llurs manaments servar.

Volents, doncs, nós ressemblar en les dues condicions damunt dites als nostres predecessors e que vosaltres ressemblets als vostres en la terça condició, deïm que a nostra part ne pertanyen dues e a vosaltres la terça. La primera que nos pertany, és los llurs juís seguir, com foren savis e justs regidors; la segona que nos pertany, és llurs bons feits en nostra memòria retenir, cor foren prous e valents combatedors; la tercera, que a nostre

poble pertany, és que vulla a nós servir així com faeren als nostres predecessors.

Deïm, primerament, que a nós pertany los llurs juís seguir com foren savis e justs regidors. Si a nostre Senyor hagués plagut que nós haguéssem més pau en nostre temps que no havem haüda, nós hàgrem més entès e treballat en lo regiment de nostre poble e en justícia d'aquell que no havem. Però, no contrastants los afers que haüts havem, nós havem feita justícia de nós mateix e de nostres oficials, en diverses corts e fora corts, aitant com nós havem pogut ni sabut. E açò és quant a la primera.

Deïm, en aprés, que a nós pertany en nostra memòria los llurs bons feits retenir, com foren prous e valents combatedors. Verament, grans afers havem haüts, e continuadament, e migençant la gràcia de Déus, de tots som bé eixits. E ab los bons serveis e ajudes de vosaltres, sotsmeses nostres, que ens havets feits e farets, havem fe en Déu que ell nos continuarà la sua gràcia en tots nostres afers d'ací avant, així com tro ara ha'n feit. E d'açò no volem pus parlar; e açò és en quan a la segona.

Deíem, en aprés, que a nostre poble pertany que vulla a nós servir així com faeren a nostres predecessors. Per la obediència que hagueren los llurs pobles a nostres predecessors és nostra corona exalçada e multiplicada

així com vui veets. Doncs cové a nós que la conservem. E diu lo poeta que no és menor virtut retenir è conservar ço qui és guanyat, que guanyar de novell.

Per què us pregam, per conservació de nostra corona, vullats fer tres coses: la primera que vosaltres, ciutats e viles nostres, vos vullats bé enfortir de murs e de valls; e vosaltres, prelats e clergues, rics-hòmens e cavallers, així mateix façats vostres llocs enfortir, per tal que enamics, ni aquestes gents robadores que són ajustades en lo món, no puixen a nós deshonrar e a vosaltres damnificar; com ja veets quins dans fan en les terres on ells passen ni estan. Les altres dues romanents, vos pregam a tots ensemps (salvant les persones de vosaltres, clergues, que us havem per escusats per vostra honestat) que us vullats guarnir e aparellar d'armes e d'altres arneses, en tal manera que puixam bé tenir lo camp ab vosaltres ensemps e defensar la terra. La terça, a tots ensemps vos pregam, per complir les coses que damunt vos havem dites, que ens vullats fer tal ajuda que dins les límites de Catalunya, en aquella part on mester serà, ab nostra persona e ab aquells bons servidors qui ens seguiran, nós puixam combatre e en altre manera defensar lo principat de Catalunya e la cosa pública d'aquell. Com vertaderament tan gran multitut són los lladres e robadors qui en lo món se són llevats així apare-

llats e guarnits, que nós e nostre poder és tot mester a contrestar a ells.

E per ço havem dites les paraules damunt començades, que són aquestes: *Hoc autem scitote, quoniam si sciret pater familias qua hora fur ueniret uigilaret utique et non sineret perfodi domum suam; ideo et vos stote parati.* Les quals paraules volen dir: «Sapiats açò: que, si lo senyor de la casa, sabia l'hora que lo lladre vingués, vetllaria e no lleixaria foradar aquella; e doncs, siats aparellats». E aquestes paraules dreçant-vos a vosaltres, vos deïm que vetlets en tal manera que los enemics e lladres no ens troben dormén; mas vetlats ab guisa que us puixam dir les paraules que dix Jesucrist als seus deixebles (Luce, XII): «Benuirats són los servents quan los troba vetlants llur senyor». Per què plàcia a nostre Senyor que nós siam així vetlans en les obres que havem a fer de nostre regiment, e vosaltres en ço que n'havets a obeir, que, mitgençant la sua misericòrdia, obtengam deçà la sua gràcia e, finalment, allà la sua glòria. Amén.

Proposició de Pere III en les corts de Montçó, (12 de juny de 1383)

Ecce assum quia uocastis me (I Regum, III capit.)

A tot poble és llegut, e pot, demanar a son príncep e senyor la sua presència per tres coses: La primera, per demanar gràcies e llibertats; la segona, per demanar justícia e egualtat; la terça, per defendre llurs llocs e heretats.

Deïm, primerament, que a tot poble és llegut, e pot, demanar a son príncep e senyor gràcies e llibertats; e que així ho puixen fer havem-ne eximpli (*III Regum*, XII capitulo), on se llig, que, mort lo rei Salamó, los dotze tribs d'Israel s'ajustaren en Siquem per tal que coronassen Roboam, fill de Salamó, en rei qui regnàs aprés d'ell; e demanaren-li gràcies e privilegis dients: «Ton pare Salamó, con vivia, posà grans questes e càrrecs sobre nosaltres, qui aquells no poden suportar; per què plàcie't que els nos vulles minvar». E el rei respos-los ço que li plac; e per ço com no és de nostra matèria sinó de demanar, de la gràcia que li demanaren, la resposta llei-

xam. Apar, doncs, que al poble és llegut, e pot, demanar gràcies e llibertats a son príncep e senyor.

Deïm, segonament, que a tot poble és llegut, e pot, demanar, a son príncep e senyor justícia e egualtats, e així ho llegim Ester (VII capitulo), on diu que Aaman, qui era príncep e cap de la cavalleria del rei Assuer e del consell, e havia gran enveja als jueus: volent-se venjar d'ells, tractà amb falses lletres, segellades ab lo anell del rei qui regnava sobre cent vint e set províncies (les quals lletres tramès per totes les terres del dit rei), que en un dia e en una hora morissen tots los jueus del regne, imposant-los crims de lesa majestat. E sabents açò, los jueus ajustaren-se e vingueren a Mardoqueu, qui era oncle de la reina Ester, e recomptaren-li la cruel justícia que Aaman havia dictada contra ells; e Mardoqueu dix-ho a la reina, la qual era juïa e sa neboda. E la reina pregà lo rei que prengués la verga (car lladoncs era costum que negú no gosava parlar ab lo rei si doncs per ell no li era signat ab la verga); e lladoncs la reina féu clams al rei d'Aaman, qui havia tractada tan cruel justícia contra los jueus; e lo rei féu justícia als jueus, d'Aaman, qui el penjà en una alta forca. Apar, doncs, que a tot poble és llegut, e pot, demanar a son príncep e senyor, justícia e egualtat.

Deïm, terçament, que a tot poble és llegut,

e pot, requerir e demanar llur senyor que els defena llurs llocs e heretats, segons que es llig *Primo Regum* (VIII capitulo): que els fills d'Israel demanaren a Samuel que els donàs rei qui els defensàs e anàs primer en la batalla en llur defensió; e dixeren-li: «Tu est vell, e los fills teus aprés de tu no seguiran les tues carreres en què tu est anat vers nosaltres; per què, vulles constituir e ordenar sobre nós que hajam rei, per tal que ens faça justícia e gràcies; car així com totes les nacions del món han rei, així volem nosaltres haver rei». E a Samuel desplagueren estes paraules del poble, e posà's en oració; e nostre senyor Déu respòs e dix-li: «Fe la volentat del poble». Apar, doncs, que al poble és llegut, e pot, demanar a son senyor que els defena llurs llocs e heretats.

Aplicants aquestes paraules a nostre propòsit, nós podem dir que els reis d'Aragó e els comtes de Barcinona són estats als llurs sotsmeses llargs e liberals, e en llurs juís justs e eguals, e a llurs enemics cavallers e triomfals.

A provar açò que sia ver, e primerament la primera, ço és que fossen a llurs sotsmeses llargs e liberals, si guardats vostres furs e constitucions e vostres privilegis, aquí trobarets quantes donacions han fetes e veurets que sots los pus francs pobles del món.

Que sien estats en llurs juís justs e eguals,

guardats los processos per ells fets e en aquells trobarets que són estats més misericordiosos que rigurosos, no guardat profit llur propri.

Que sien estats a llurs enemics, en defensió de llurs sotsmeses, ardits cavallers e triumfals, guardats les cròniques, e los privilegis per ells en la població de cascun lloc atorgats, e trobarets que no solament foren contents de defendre llurs sotsmeses, mas encara conqueriren molts de llurs enemics e veïns; e trobarets que de la muntanya del Juno (que és sobre Osca) tro a Oriola, e de Tamarit (del Camp de Tarragona) tro a Taraçona tot ho han conquest e guanyat d'infeels.

Per què nós, volent seguir llurs petjades, havem volgut semblar en cascuna de les dites coses, nostres predecessors. Car si guardats vostres furs, constitucions e privilegis, aquí trobarets que us som estats llarg e liberal de nostre poder. Si guardats, més avant, nostres juís com són justs e eguals en los processes qui se'n són fets, trobarets que som estats més misericordiós que rigorós. Així mateix, si havem mesa nostra persona per vostra defensió en les guerres e fets d'armes que haüts havem, açò sabets vosaltres; e, per consegüent, ací no volem plus dir.

E així com per vosaltres nos sia estat su-

plicat e instat que vinguéssem a tenir la present cort, som ací venguts.

E concluints, podem tornar les paraules començades: *Ecce assum quia uocastis me*; qui volen dir: «Veu-nos ací, car m'havets apellat». Per què digats-nos què volets, car aparellats som oir-vos benignament e fer tot ço que puixam a servei de Déu e a profit e bon estament de la terra.

PROEMI DELS CAPÍTOLS PRESENTATS PER LA REINA VIOLANT A LES CORTS DE MONTÇÓ, EL 28 DE JUNY DE 1388

Nós llongament havem vetllat e cogitat, tant que quaix les nits havem duites en somnis, per ço que Déus, de qui tots béns vénen e en la mà del qual lo cor del rei és, per sa gràcia nos volgués dar via e manera que poguéssem concordar e avenir vosaltres qui per los regnes sots ací en la present cort general ajustats ab lo senyor rei, senyor e marit nostre molt car. E han-nos-hi induïda tres principals coses. La primera, que en som tenguda a Déu, qui per sa mercè nos ha associada al dit senyor. La segona, que és ofici que ens ha comanat, lo qual és que tots temps que vejam

discòrdia entre lo dit senyor e vosaltres, incessantment treballem per reduir-ho en concòrdia; car així ho feia aquella valent emperadriu, de molt alta recordació, Augusta, qui, humilment e continuada, suplicava l'emperador que iniquitat e rencor fossen lluny d'ell vers les gents de son imperi, e que justícia, caritat, benignitat e amor li fossen aprés. La terça, que gran infàmia seria del senyor rei e de vosaltres, que no-res acordàssets, de què haurien molt que parlar los reis circumveïns d'altres gents del món, tant que en seria ofesa sa dignitat reial, e vostra naturalesa e lleialtat, qui sobrepuja totes altres, no faria ço que ha acostumat de fer.

Per què, tan devotament e humil com havem pogut, ab les mans juntes e genollons en terra, havem lo dit senyor rei suplicat que ell, per sa gràcia e mercè, la sua porta de benignitat, qui era tancada, per mèrits d'alcuns, així com fo aquella de paradís per lo pecat d'Eva, vulla per contemplació nostra obrir. Sí que lo dit senyor per sa gran clemència l'ens ha oberta, en tant que l'havem aportat als capítols davall escrits, los quals són d'estilers tals, que si havets la consideració de sana pensa farets tals coses vers lo dit senyor que Déu ne serà pagat e la cosa pública ne romandrà en bon estament e notable defensió, e sostendrets ell segons que sa magnificència requer, e exalçarets sa corona en la forma que us és

degut e us han lleixada vostres predecessors. E en los dits capítols no demanets pus, car no ho obtendríets ne us aprofitaria; car diu Silla el gran, que qui ha obtenguda assenyalada gràcia, aprés d'aquella demanar més és així una impertinent cosa com escriure lletres sobre glaç.

Proposició del rei Martí a les corts de Perpinyà (26 de gener de 1406)

Gloriosa dicta sunt de te (Ps. LXXXVI).

Bona gent.

Nós, volents seguir la manera antiga e acostumada per nostres predecessors, qui en lo principi de llurs corts acostumen de dir algunes coses per edificació de llurs pobles, havem proposat de parlar de la glòria del principat de Catalunya.

E pensants en açò, ocórrec-nos un dit de Isaïes, qui diu: *Clama. Quid clamabo? Omnis caro fenum et omnis gloria eius quasi flos agri. Exsicatum est fenum et cecidit flos* (Isaie, xl). Nostre Senyor dix al profeta: «Crida. Dix lo profeta: Què cridaré? Respòs nostre Senyor: Crida que tota carn és fe, e tota la glòria és així com a flor del camp, en la qual secat és lo fe e caigué la flor».

Per què nós, veent que nostre senyor Déu havia en tan poca reputació la glòria mundanal, no sabíem de què us parlàssem, sinó que estant en aquest pensament, venc-nos entre mans un dit d'un sant doctor molt solemne e aprovat de santa mare Esgleia, que hom apella sant Seduli *(De Carmine Pascali)*, qui en lo primer llibre seu nos dóna regla e motiu al nostre dubte, dient: «E si los gentils ab gran pompa han fet llibres de llurs ficcions e mil falsies, segons que diu Ovidi en lo *Matamarfoseos*; e si los gigants e los centaures per crueltat se faïen posar escrits de llaors, e arcs triumfals e colones per memòria de llurs batalles (segons que diu Suetònio Tranquil·lo, libro primo *De duodecim Cesaribus*); e si de coses no veres, impertinents e impossibles han volguda tocar la trompa de mentida per llaor de llurs amics (segons que fa Homero in *Iliade)*; ¡què devem nosaltres fer, que som cristians e seguim la veritat, qui veem la cosa manifesta e oïm la veu divinal tot dia! ¿No direm les gràcies que nostre Senyor ha fetes a tots?. ¿No direm les llaors d'aquells qui en mereixen?. ¿No divulgarem los mèrits d'aquells, qui han virtuosament treballat?

¿E no diu lo *Eclesiàstic: Laudemus uiros gloriosos et parentes nostros in generatione sua:* etc. (*Eccl.*, XLIV): «Lloem los barons gloriosos e los nostres parents en la sua generació»? E açò mateix concorda l'acte, fort gran e no-

table, que els romans antics servaven en animar e induir los hòmens jóvens en fer actes virtuosos: com en les grans e solemnes congregacions que els majors faïen en Roma, los antics que en ells eren, aquí publicaven los grans e solemnes fets d'armes e actes virtuosos que els romans havien fets, en manera que els jóvens qui ho oïen escalfaven-se'n fort, desitjants fer semblants actes, e de fet en metien molts en execució. E sobre aquesta usança crida Valeri, e diu: «No es fa estimar a açò l'estudi d'Atenes, ne qualsevulla escola del món ne qualsevulla estudis estranys, ne mereixen ésser preposats a la diciplina domèstica de Roma, de la qual eixien molts Camil·los, Cipions, Fabricis, Marcels e Fabis e altres emparadors fort singulars» (segons que llargament ho recita en lo segon llibre seu, en lo títol primer).

E doncs, nós volents seguir aquesta ordonança en vosaltres, qui sots una part insigne e molt poderosa de nostra senyoria; no fentament, no manllevadament, no per faules, no per llaor pintada, *quia non sunt michi loquele neque sermones*, mas tan solament per manifestar la glòria de nostre senyor Déu que ha obrada en vosaltres; e per tal com no devem callar la virtut, la glòria e la noblesa del principat de Catalunya e dels catalans; podem verificar la paraula per nós començada: *Gloriosa dicta sunt de te* (*Ps.* ubi supra, quod est thema).

Noble cort e noble principat de Catalunya e vosaltres catalans: glorioses coses són dites de vosaltres. Per les quals paraules són demostrades dues conclusions fort singulars.

Primo, com la virtut molt famosa és clarament demostrada: *Quia gloriosa dicta sunt.*

Secundo, de la gent fort valerosa, per tot lo món nomenada: *Quia de te.*

Deïm, primerament, com la virtut molt famosa és clarament demostrada, *quia gloriosa dicta sunt*, ço és a saber, «glorioses coses són dites». E devets saber, que segons diu Tul·li (libro secundo *Retorice ueteris*): *Gloria est frequens de aliquo fama cum laude*: «glòria és contínua de alcú fama ab llaor». E llavors és dita virtut gloriosa com per molts és publicada e divulgada; car la fama qui a pocs és manifestada no torna en tanta glòria com aquella que és manifestada e escampada per tot lo món. E per açò fon acordat per los de Gebeon qui eren dellà flum Jordà, que portassen grans presents a Josuè dients: *Audiuimus famam potentie eius et cuncta que fecit*, etc. (Josuè, IX cap.). Los de Gebeon oints la glòria e la victòria que Josuè havia haüda, com havia desbostats los reis dellà flum Jordà, acordaren de fer-li grans presents, dients: «Oïda havem la fama de la sua potència e tot ço que ha fet en la terra, dellà flum Jordà». Veus ací com se demostra que per manifestar la fama e continuar aquella, se'n segueix glòria e honor;

car com los actes virtuoses són publicats a les gents, més glòria e més fama ne redunda a aquells qui ho han fet. E per ço, mossènyer sent Lluc fa testimoni de Jesucrist, dient: *Et fama exiit per uniuersam regionem de illo* (Luc., quarto). Apar, donques, que com Jesucrist hac haüda victòria ab lo diable quan lo temptà, e puis se'n devallà en Galilea, la fama d'ell cresqué per tota la terra. En açò concorda lo poeta, qui deïa: *Famam extendere factis hoc uirtutis opus*: Virgílius (in *X Eneidos*) diu que estendre la bona fama e els fets és obra de virtut e de glòria. Així mateix, d'aquella reina Saba que oint la fama de la glòria de Salamó dix, *Uerus est sermo, quem audieram de fama tua: sequitur uicisti famam uirtutibus* (*II Paralipomenon*, IX cap.): «Vera és la paraula que havia oïda de la fama tua»; e segueix-se: «Vençut has la fama per virtuts».

Per què nós trobam que los catalans en tres coses forts singulars han haüda gran fama per tot lo món: primo, que ab gran llealtat han servit llur senyor; secundo, que ab gran ardiment han treballat per llur valor; tercio, que ab gran liberalitat han mostrada llur honor.

Del primer, clara cosa e notòria és a tot lo món la gran naturalesa e servir que los catalans han feit a llur senyor natural; e açò per la gran llealtat e naturalesa que en ells és estada. Valeri en lo tractat del seu llibre diu

aitals paraules: «¿Què ens cal cercar dits ni actes de gents estranyes si de les nostres mateixes en podem assats trobar?» Per què nós, lleixant a part totes al·legacions de Titus Lívius, de Solusti, de Trogo Pompeio, de Eutròpio, de Paulo Erònio, de Júlio Frontino, de Suetònio, de Justino, de Lucano, ni de Valèrio, car jatsia que aquests deu sien estats grans historials, però no ens fan fretura en l'acte present; doncs, tornant a nostre propòsit, vejam quins actes faeren los nostres.

¿No fon gran lo servir que féu en Roger de Lòria al senyor rei en Pere, quan desbaratà l'estol del rei de França en lo port de Roses? ¿No fo gran lo servir que els catalans feren al rei en Pere al Coll de Panissars, car en aquella jornada no hi hagué sinó catalans? ¿No fo gran lo servei que el dit en Roger de Lòria féu al senyor rei En Jacme, nostre besavi, com desbaratà lo poder del rei Rubert de Nàpols, en Sicília, e pres lo príncep son fill ab molta notable gent, e aquell menà pres a Messina, e puis hac sent Lluís per reenes; e per ordinació del dit senyor mudà los dits presoners de part deçà, en les muntanyes de Prades, en un castell qui ha nom Ciurana? ¿No fo gran lo servir que féu en Bernat de Cabrera al senyor rei nostre pare quant desbaratà l'estol dels genoveses al Port del Comte e quan pres l'Alguer, e puis a cap de quinze

jorns se combaté ab lo jutge d'Arbórea e el vencé en lo camp?

Per no tenir temps no curam recitar lo servir que en Boixadors e altres catalans feren al senyor rei nostre avi en la guerra de Sardenya, ne així mateix curam recitar los actes gloriosos e virtuosos que el principat de Catalunya e los catalans feren al senyor rei nostre pare en la guerra de Castella e singularment en la gran ajuda e socors que fes als regnes d'Aragó e de València.

Certes, doncs, bé podem atribuir a vosaltres ço que dix mossèn sent Joan: *Fuisti fidelis usque ad mortem et dabo tibi coronam glorie* (*Apocalipsis*, II): «estat és feel a la mort e per ço mereixies corona de glòria».

Segonament, diem que ab gran ardiment han treballat per llur valor. No volem amagar una singular gràcia que nostre senyor Déu ha feita als catalans; car podem dir, que en tots fets d'armes on catalans sien estats, se són mostrats tots temps virtuosos e valents. Però no vos cal sinó que guardets en tot lloc on catalans sien estats per neguns actes virtuosos, e veurets quin renom e fama han lleixat de si mateixs. E, per abreujar, volem-vos-en recitar solament dos actes, car si tots los volíem dir, abans nos faldria dia que històries a recitar.

¿No és estat assenyalat lo servir que els catalans han feit a la Esgleia de Déu e al pa-

re sant en la sua delliurança? Car quins se vulla sien estats los tractes passats, però a la final catalans l'han deslliurat; de què s'ha seguit servir a nostre senyor Déu e a ells fama e llaor.

E no fa oblidar lo gran e senyalat acte e servir que feren a nós en la conquesta de Sicília, qui per llur ardiment e valor anaren ab nós, qui no érem llur rei ni senyor, ni per força los hi podíem manar; ni aitampoc foren moguts d'anar-hi per sou ni estipendi que nós los donàssem, ni així mateix per remuneració que els poguéssem fer deçà, car tot ço del nostre havíem venut e empenyorat per lo dit viatge. No els ha moguts esperança de neguna retribució que els poguéssem fer; mas tan solament per llur ardiment e valor; e mostraren-lo-hi certes hoc. Car qui guarda com fon gloriosa la llur entrada, e ab quanta fermetat e llealtat tenien los sitis, e ab quanta virtut combatien les forces e los enemics, e ab quant ardiment venien davant la faç d'aquells quan venien a les mans, en llurs encontres e batalles que havien; ¡o, quant era gloriosa aquella vista, que hom veés així la sua nació virtuosament obrar! Car nós podem fer testimoni vertader que, en los combatiments dels llocs, com la un d'ells per colp de cantera era enderrocat, l'altre ab gran ardiment hi pujava per l'escala d'on aquell era caigut; altres que aprés que la bombarda havia ferit o mort a al-

cú, l'altre de continent se metia en lo forat, per esvair lo mur d'on la dita bombarda tirava. Encara que veessen pare, fill, o germà, o cosí germà, o parent mort, tan poc ne curaven com si no els atangués res. E sabeu per què? *Quia magnificauit eos in conspectù regum et dedit illis coronam glorie* (*Ecc.*, XLV). Bé els ha, per llur ardiment, nostre senyor Déu exalçada llur fama, e devant la presència dels reis los ha coronats de corona de glòria.

Terçament, diem que la llur liberalitat la han mostrada ab gran honor. ¿Qual poble és en lo món que sia així francs de franqueses e llibertats, ne que sia així liberal com vosaltres? Car nós trobam que tots los pobles del món o la major part són sujugats a les tatxacions de llurs senyors e als donatius de llur beneplàcit, exceptats vosaltres, qui sots francs d'aquestes taxacions. Però la vostra liberalitat és tanta que podem bé dir que jamés nostres predecessors no hagueren necessitat que tots temps no sien estats per vosaltres notablement socorreguts e ajudats.

E a provació d'açò no cal sinó guardar la gran ajuda e valença que faés al sant rei en Jacme, al qual, per conquistar lo regne de Mallorques, donàs lo quint de tots vostres béns. ¿Quanta fo la ajuda que els catalans feren al rei en Pere, nostre quart avi, en la guerra dels franceses? E no contrastant que metessen llurs cossos a mort per ell, encara me-

teren tots llurs béns en son poder per manllevar moneda a mantenir la dita guerra. E no ens cal anar lluny, sinó veure la gran notable ajuda que vosaltres fes al senyor rei nostre pare en totes ses necessitats, e singularment en lo fet de la Unió e en la guerra de Castella; car solament en una cort que tingué als catalans, en Tortosa, li donàreu per mantenir la dita guerra de Castella disset comptes de moneda.

Bé pot ésser dit de la vostra liberalitat e ajuda: *Compleuerunt honorem domini in donis suis* (*Ecc.*, L): «Compliren la honor de llur senyor en los seus dons».

Per què, qui vol considerar vostra gran lleialtat ab la qual havets servit vostre senyor, vostre gran ardiment e treball, cercant vostre valor, e així mateix vostra liberalitat, mostrant vostre gran honor, és clarament provada la primera part de nostra divisió, a la qual havíem dit com la virtut molt famosa és clarament demostrada: *Quia gloriosa dicta sunt.*

Deïm, segonament, en les paraules per nós començades, de la gent fort valerosa per tot lo món nomenada, *quia de te*; ço és saber, de tu. No entengues tu, principat de Catalunya, que les llaors que nós havem dites que les digam de gent estranya, ni de gent manllevada, ni de gent que encara haja a venir; ans tota aquesta glòria e bondat deïm *de te,* és a saber, de tu. Segons que posen los gramàtics,

aquesta dicció «tu» és dicció demostrativa de la cosa present; e per ço, nostre senyor Déu, volent-se gloriejar en lo seu poble, dix: *Seruus meus es tu Israel, et in te gloriabor* (Isaïes, XL, IX): «tu és lo meu servidor Israel e en tu me gloriejaré». Car la millor e pus vertedera demostració que hom pot fer, sí és com la cosa és demostrada a ull; e comunament totes les persones del món han apetit de veure la cosa que els és dita, e per aquesta raó, jatsie que nostre Senyor Déu preïcàs als seus apòstols tot dia, manifestant-los tota la glòria del seu pare, però l'apòstol sent Felip, mogut per gran desig de veure aquell, dix a Jesucrist: *Domine, ostende nobis patrem et suficit nobis* (Johanis, XIV): «Senyor, mostre'ns lo teu pare abaste a nosaltres».

Per què nós, volents satisfer al vostre desig, volem mostrar a ull com la gent de Catalunya fort valerosa és per tot lo món nomenada. Car partint lo món en quatre parts, ço és, orient, occident, tramuntana e mig jorn, *quia omnis terra ueritatem inuocat* (*II Esdrae*, IV): «tota la terra demostra o manifesta la vostra veritat».

E primerament, si guardam a tramuntana, ¿no fo gran la fama e lo renom que lo comte de Barcinona e los catalans lleixaren en Alemanya delliurant la emperadriu d'aquell crim de què era estada falsament difamada? Lo qual delliurament nengú no havia volgut empen-

dre, ans era desemparada de tots los seus, e per lo comte de Barcinona e per los catalans fo delliurada. Bé es pot dir d'ells ço que es diu en la santa Escriptura; *Suscitaui ab aquilone et uocaui nomen meum* (Isaie, XLI).

¿E no fon gran l'acte que feren los catalans en llevant, segons que trobam en alcunes històries, quan Godofrè de Billó anà conquistar en la Terra Santa, on trobam que anaren ab ell e ab lo comte Giraut gran colp de rossellonesos? ¿E no fon gran renom e fama los altres actes que en llevant havets fets? Les illes de Sicília, de Sardenya e de Còrsega, ne fan testimoni; les quals eren nodrices de l'emperi de Roma, car lo poder dels romans e dels africans tan fortment combateren aquelles que nunca les pogueren retenir. Les quals vui en dia, per gràcia de Déu, jus lo senyal e renom nostre són retengudes. De què es pot dir: *Profecti sunt ut ingrederentur usque ad orientem, et inuenerunt pasqua* (*I Paralipomenon*, IV).

Si guardam, en les parts de mig-jorn, los actes virtuosos que els catalans han fet en conquistar les illes de Mallorca, de Menorca e de Eivissa e los insults que han fets en Barberia, veurem clarament que hi han lleixat gran renom e fama; per què es pot atribuir a vosaltres ço que diu Jeremies: *Uenient a meridie portantes sacrificium in domum domini* (Ieremie, XVII).

Si guardam, vers les parts de ponent, lo gran servir que vosaltres fes al sant rei en Jacme en conquistant los regnes de València e de Múrcia, certes podem dir que bé s'hi és publicada la vostra virtut e nomenada. E per concordança d'açò podem dir: *Honorabilis factus es in occulis meis et gloriosus ab oriente ducam semen tuum et ab occidente congregabo te* (Isaie, XLIII).

Per què podem dir aquella paraula que Teodosi emperador dix als seus: que no podia donar millors dons als seus qui li havien defès son imperi contra los tirans, sinó estendre e manifestar llur virtut e fama per tot lo món, dient a ells. «La vostra virtut és manifestada per la freda Tenais, qui és riu de tramuntana; e per la foguejant Líbia, qui és regió de mig-jorn; e per les fonts secretes del sol, qui són en llevant; e per les Colones d'Hèrcules, qui són a ponent. E per vostres mèrits, la vostra honor e glòria és per tot lo món eternalment divulgada. D'on apar que açò sia la benedicció que Déu donà a Abraham dient-li: *Terram quam tibi dabo et dilataberis ab orientem ad occidentem, septentrionem et meridiem.* (Gènesis, XXVIII). E ací és aprovada la segona partida de nostra divisió, en què havem dit de la gent fort valerosa per tot lo món nomenada, *quia de te.*

Per què, per conclusió de nostres paraules, vos volem dir un acte fort virtuós que

el senyor rei nostre besavi féu quan tramès lo senyor rei nostre avi, son fill, en la conquesta de Sardenya. Lo qual tinent la bandera nostra reial en les mans, li dix aquestes paraules: «Fill, jo us dó la bandera nostra antiga del principat de Catalunya, la qual ha un singular privilegi que és ops que guardets bé; lo qual privilegi no és ras, falsificat, ne improvat, ans és pur e net e sens falsia e màcula alcuna, e bullat ab bulla d'or. E és aquest, ço és, que, null temps, en camp on la nostra bandera reial sia estada, jamés no fo vençuda ni desbaratada; e açò per singular gràcia de nostre senyor Déu e per la gran feeltat e naturalesa de nostres sotsmeses».

E per aquesta raó podem atribuir a vosaltres ço que dix Július Cèsar, vinent de la conquesta d'Alamanya, als seus sotsmeses: «¡Alçats, alçats les vostres banderes, car dignes sots d'haver la senyoria de Roma!»; així ho recita Lucà en lo primer llibre seu de les batalles. Bé, doncs, podem dir a vosaltres: «¡Alçats, alçats les vostres banderes, car dignes sots de posseir lo principat de Catalunya!». E ací és verificada la paraula per nós començada, en què havem dit a vosaltres: *Gloriosa dicta sunt de te*, ço és: «glorioses coses són dites de tu».

Per què nós, considerants que ha llong temps que en lo principat de Catalunya no ha haüdes corts particulars, ni han pogut pro-

veir a les necessitats del dit principat, havem convocat la present cort per ço que si torts ni greuges s'hi·són fets, així per lo senyor rei nostre pare e per lo senyor rei nostre frare, de gloriosa memòria, com per nós o oficials nostres, puixam aquells tornar a degut estament, e fer-hi la justícia que es pertany; pregants a vosaltres que així com la vostra gran liberalitat havets en nostres predecessors espendida, així vers nós sia per vosaltres liberalment demostrada.

E plàcia a nostre senyor Déu que ell nos dó tanta de gràcia que us puixam regir per tal forma que sia servir e glòria sua e benefici de vosaltres, en guisa que deçà merescam la sua gràcia e dellà la sua glòria. Amén.

Resposta de Pere de Fenollet, vescomte d'Illa i de Canet, a l'anterior proposició.

Senyor.

Lo braç dels barons e nobles del principat de Catalunya han oïda vostra notable proposició, per la qual fan a vós aquelles gràcies que humils vassalls deuen fer a llur senyor, per tal com a la vostra senyoria ha plagut haver a memòria de recitar, lo dia de vui, los

grans serveis, senyor, que els nostres predecessors e nosaltres han fets a vostres predecessors e a vós, senyor.

Suplicant a la vostra senyoria humilment de dues coses. Es la primera, senyor, que una hora lo jorn vos vaja lo cor en los dits serveis per vós recitats. La segona, senyor, sí és que nós e nostres cases hajats per recomanades segons, senyor, los serveis que cada una vos ha feit, e los graus d'aquells; en tal manera, senyor, que sia descàrrec de la vostra ànima e a glòria e honor en aquest segle, e per tal, senyor, com tro al dia de vui nosaltres hajam haüt a cor en servir vostra senyoria e d'ací avant lo hi hajam millor.

Faent, senyor, encara a vós mes gràcies (aquelles que humils vassalls deuen fer a son senyor) de les llaors que la vostra senyoria nos ha dades e de la gran proferta que ens havets feta, de servar-nos nostres llibertats e franqueses e tornar-nos a lloc los greuges que fets nos són estats tro al dia de vui.

E sobre açò, senyor, lo braç dels dits barons del dit principat haurà tal acord que serà plasent a Déu e honor de la vostra senyoria e bé de la cosa pública.

Discurs del rei Martí a les corts de Barcelona (26 d'octubre de 1408)

Nós havem convocades aquestes corts per cinc o sis raons principalment.

La primera, per tal com llong temps ha que en lo principat de Catalunya corts no eren estades celebrades; com despuis que lo senyor rei nostre pare (a qui Déus dó santa glòria) celebrà les dites darreres corts ací en Barcinona, en aquest monestir dels frares menors, corts no són estades celebrades en aquest principat. En lo qual per lo transcors de tant llong temps eteníem e entenem que a bon estament de la cosa pública eren, e són, moltes coses necessàries; a les quals no podíem així bonament ne profitosa proveir sinó en corts. Com, segons la veritat, e lo mudament e traspasament dels temps, les necessitats se trasmuden, e són necessàries novelles provisions e ordinacions, majorment atès que nostres predecessors han ordenat en les constitucions que de tres en tres anys sien corts celebrades en lo dit principat.

La segona, per la defensió del dit principat, així per terra com per mar; com poc se

valdria ésser defeses per terra, si per les mars no érem defeses, e per lo contrari.

Terçament, sobre la justícia universal a regir e metre en bon orde.

Quartament, per proveir al dit principat e als habitadors d'aquell en qualsevol greuges, si per ventura alcuns són estats fets per lo senyor rei en Pere, pare nostre (a qui Déu dó santa glòria), e per lo senyor rei en Joan nostre frare (a qui Deus perdó), e per nós, o per los llurs e nostres oficials. Com no vullam alcun de nostres sotsmeses ésser ne estar agreujat per ells o per nós o per los llurs o nostres oficials, contra justícia.

Quintament, per proveir en la manera del guerrejar e dels bandos de la terra, los quals hic són molts; ço és, metre la guerra e los bandos de la terra en degut e raonable orde, així que les gents sàpien e sien certes de qui s'han a guardar, ni com.

Sisenament e darrera, per lo nostre viure e sosteniment; com cessaran molts inconvenients, los quals per la pobrea e necessitat del príncep se segueixen necessàriament e forçada.

Sobre les quals coses som aparellats d'entendre, pregants vosaltres que en açò entenats, e assignets alcunes certes persones de la cort qui entenen e tracten d'aquestes coses encontinent e contínua, com nós som aparellats de donar e assignar-vos tractadors de part nostra, sobre aquestes coses.

Més avant, com les nostres cogitacions contínues sien al present en los fets de la illa de Sardenya pèr lo cas que sabets (que los sards se són llevats contra Branca, a nós rebel·le, lo qual tirànicament e iníqua ha tenguda, segons sabets, llongament la major part d'aquella illa, e tenen aquell asetiat), és necessari que les dites nostres cogitacions vos exposem. En altre manera pendrie'ns en així com dix Job de si mateix, que si no exposava a sos parents les sues congoixes, ell convendria rompre e trencar, així com un vaixell plen de most com no pot expirar. Nós consideram que si aquest cas de la persecució del dit rebel·le, lo qual nostre senyor Déus nos ha preparat, no acceptam e reebem, e proveïm a aquell, seguint la voluntat de nostre senyor Déu, serem indignes de haver d'Ell la dita gràcia que ens ha aparellada, segons posa sent Pau. E com per trametre socorses, en la dita illa, escassos o no poderosos, la rebel·lió del dit tiran e dels altres predecessors seus no pugue ésser estada estirpada e foragitada, ans sia estada més radicada e enveterada, e innumerables despeses feites, e encara moltes de les persones trameses en aquella illa se sien perdudes inútilment, en gran dan de la terra, que aquelles ha pagades, e de les persones qui s'hi són perdudes (com pocs nobles cavallers, ciutadans e altres hòmens notables e de peu són qui no hagen perduts en aquella illa

frares, pares, germans e parents, e no hagen la sepultura d'aquells en la dita illa); com consideram així mateix ab quant afany e treball lo senyor rei n'Anfòs, nostre avi, e lo senyor rei nostre pare (als quals Déu dó santa glòria) passaren e estigueren en la dita illa e conquistaren e subjugaren aquella, e ab quantes despeses innumerables feren los actes en aquella; com la nostra corona sia empobreïda e exausta per los dits fets e despeses de Sardenya; entenem que ab poder e esforç bastant devem ara haver la dita illa a nostra mà e obediència absoluta, en tal manera que, d'ací avant, a nós, ne a la terra ne a les persones de nostres sotsmeses, no hi calla pus despendre, guerrejar ne treballar.

E com, atesa l'embaixada que l'altre dia nos oferís, entenam que si a aquella és enadit esforç tro en cantitat de dos cents mil florins ultra la dita ambaixada, lo dit esforç serà poderós e bastant, e ab aquell, segurament, ab la ajuda divinal, venrà en nostra mà lo dit Branca e lo tresor que ell e sos predecessors han extorquit e exigit, per tirania, de nostres vassalls, e així mateix tota la dita illa, a nostra absoluta obediència, no contrestant objecte de qualsevol enemics nostres; per ço vos pregam, així com aquells qui per gran naturalesa a nostres predecessors e a nós no fallits en semblants actes e necessitats, e per relevament de tantes messions com en lo soste-

niment de la guerra de la dita illa lo principat dessús dit hauria a sostenir, segons ha sostengut, nos vullats atorgar, donar e prestar los dits dos cents mília florins. Com, si volets atendre quanta prosperitat e quant bé e quanta abundància haurà aquesta terra, de la dita illa e de la illa de Sicília, la qual per gràcia de Déu, segons sabets e veets, és a mà nostre e de nostre primogènit, lo rei de Sicília; cosa és molt profitosa e necessària a aquesta terra, e encara desitjable a tots quants sots. Com, segons diu Valeri en una exclamació que fa als romans, les dites dues illes, ço és de Sicília e de Serdenya, eren dites mamelles e graners e fertilitat de Roma en aquell temps; les quals seran d'ací avant mamelles e graners de vosaltres. Per què vos pregam, com dit és, afectuosament, que en tal cas no ens vullats fallir.

Proposició de Pere de Fenollet, vescomte d'Illa i de Canet, en les corts de Barcelona (15 de gener de 1409)

Molt excel·lent senyor,

Los vescomtes de Castellbò e d'Illa e los altres barons, cavallers e gentils hòmens dejús

nomenats, e altres, estan ab gran marevella com, segons sap vostra senyoria, lo darrer jorn del mes de deembre pus prop passat hagen feta a vós e als embaixadors del vostre excel·lent primogènit, presents alguns de vostre consell, la oferta següent:

A vostra clara majestat no és incògnit com és escrit per lo príncep dels filòsofs que per tant com les coses estants desigen bé ésser dispostes, és impertinent cosa pluralitat de principats. Car és cosa necessària a la cosa pública ésser un príncep, lo qual és govern de son poble, rigor de justícia, majestat pública, per la qual així com a cap és la cosa pública, cos místic, governada; la qual majestat deu ésser cara als amics, com segons diu Valeri (en lo segon llibre, títol «De majestat»), res no és pus excel·lent ne de tanta jocunditat com majestat, la qual no solament los amics, mas encara los enemics ha placats; segons diu ell del rei Antíoco, qui per honrar la majestat de Scipió Africà, com hagués pres lo fill del dit Scipió, son enemic, honrat de grans donatius lo lleixà al pare.

Molt pus los vostres naturals, sotsmeses, barons e cavallers, doncs: qui ab íntima amistat subjectiva (la qual, segons diu Aristòtil, títol *De Amicitia*, en les *Polítiques*, és sobiranament necessària als principats) desigen honrar vostra reial majestat e servir aquell en lo qual, aprés vostres dies beneventurats, han a

ésser, Déu disponent, conservats, ço és lo molt excel·lent primogènit vostre, lo rei de Sicília.

E com sàpien aquell ésser en perill assats carregós e no ésser copiosament proveït, així que es puixa mostrar en la forma que los vostres glorioses predecessors e seus són apareguts en lo regne de Sardenya, on ab lo príncep solen flamejar les banderes victorioses d'Aragó, fulcides e ornades de molts excelsos e antics barons e cavallers, los caps dels quals, per consell en tals fets necessari, e les mans, per victòries, tot lo món han fet tronar; de què pot ésser dit, ab lo psalmista, que en tota la terra és eixit lo so d'aquelles e en les fins del món se són escampades d'ells paraules;

Advertint encara, com los corns elats de la gent rebel·le, jatsia despecta, creixent d'ergull, e quaix una vergonya és que hagen temps de gloriejar-se en repòs de batalla;

Veents, més, senyor, com per alguns debats en la cort qui de present se celebra en Barcinona, lo esforç no es fa tal com se pertany, ne és acostumat en tal cas, segons, a parer de molts, les necessitats dels fets requer, com, cessant tal perill, s'hi hage entès ab major diligència;

Veents, encara, que aquest vostre primer e sol primogènit, un llum, un govern, una sola estela, la pus cara penyora que Déus vos ha comanada, és en lo cas susdit, qui és aquella

majestat, la qual aquest regne espera haver en rei;

Cobejants de tot llur poder aquell servir (preservant de tot perill, oblidant tota favor e propi interès), honrar e conservar així com a ells, car una persona ab vós e vós ab ell;

Han acordat, ab les protestacions devall escrites, los dejús escrits, oferir a vós e al dit primogènit, e encara als ambaixadors per ell deçà trameses, als quals és comanada gran partida de tot lo càrrec e instància dels afers, ço qui es segeix.

Suplicació d'Alfons d'Eixea, bisbe d'Elna, al rei, en les corts de Barcelona, (16 de desembre de 1409)

Molt excel·lent senyor.

Testimoniege tota escriptura divinal e humanal, la salut de la cosa pública en un príncep deure residir. Per què lo tot és de naturalesa, e dels súbdits aquella conservar ab totes forces; car lo defalliment o separació del príncep e de la cosa pública són notoris exterminis del regne.

Açò considerants les persones eclesiàstiques, los barons e los cavallers, en la cort ge-

neral que de present se celebra als catalans en Barcinona congregats; advertints, encara, com, pecats exigints, som viduats de primogènit e fill de la vostra sacra persona, diverses vegades han suplicat a vostra reial majestat que, per conservació d'aquella, vos plagués llunyar ensemps ab la senyora reina d'aquest territori e de la ciutat de Barcinona, les quals (proh dolor!) són infectes de pestilència greu, d'on se segueix aquelles úlceres pèsimes e immutables, les quals, per pecats, se troben en la santa Escriptura per Déu cominades.

E com, senyor, lo Rei de reis hage estatuït diverses sufragis de natura, no deu ésser temptat per vós, senyor, ne per altres, ans a eximpli del benuirat rei David, qui, jatsia fos en gràcia e protecció de Déu, fugí a la ira del rei Saül, e en altres parts se despenyé orat devant lo rei son enemic, devets fugir a la ira de Déu. Car si muntats en lo cel, bé saben los suplicants que lla és; si devallats pus baix de la terra, al costat vos és. Mas a eximpli del sant patriarca Abraham, lo qual no dubtà mintre per restaurar la vida, devets usar dels expedients que Déus vos ministre.

Per ço, senyor, los dits suplicants e altres qui a ells volran adherir, cridants ab sant Agustí: «Oge Déu, si vós no volets oir», [e], ab lo psalmista: «Ogen los cels»; ja fatigats de diverses suplicacions a la vostra senyoria sobre aquest material ofertes; humilment vos supli-

quen, e ab gran instància vos requeren, sia vostra mercè mudar-vos, e la dita senyora reina, en algun lloc sà del principat de Catalunya, e covinent, en tal forma, per les grans e evidents utilitats e necessitats de vostres sotsmeses e principat, se puixa la dita cort celebrar e, Déus volent, bon acabament venir.

Protestant, senyor, ab humil reverència de vostra altesa, que no està per ells, com sien prest en les dites coses, raonablement e justa e e sens prejudici, prestar-li llur consentiment e donar tot aviament, segons que mills poran ab vostra senyoria concordar. Protesten, encara, contra tots embergants e desviants, tàcitament e expresa, les dites coses, de tots dans e sinistres qui es poguessen seguir, ço que Déu averta.

E de la present supliquen ésser fetes carta e cartes, les quals requeren ésser preses per vosaltres.

Resposta del vice-canceller, en nom del rei, a la súplica anterior

Raó natural, escriptura sacra, filosofia moral e drets escrits indueixen e mostren, en la conservació de la cosa pública e polític regi-

ment, que el príncep regint e dominant, e los súbdits dominats e regits, fan e són un cors místic inseparable, lo cap del qual és lo príncep, e los vassalls membres seus. Los quals, sentint-se del perill del cap e proveint a la conservació d'aquell per si o per sa propagació natural, entenen notablement en la llur e són dignes de molt comendable llaor, segons fan e són les persones eclesiàstiques e barons e cavallers del principat de Catalunya qui són en la dita cort general.

La intenció e propòsit dels quals lloant, lo senyor rei los regracia molt aquell; lo qual no han ne els ve per novella consideració o invenció, mas per ferma naturalesa e antiquada afecció, de tots temps persistent inmutablement en aquells.

E és ver, així com disertament han esplicat en llur cèdula, la ciutat de Barcinona e son territori ésser molt infectes de gran e pestilencial malaltia, de la qual sol ésser lo mellor remei, llunyar e apartar-se'n, segons han escrit e aconsellen molts solemnes metges, e es dedueix per divinal Escriptura, en la qual: *ut a facie arcus fugiant significacionem dat Deus, et saluandos nunciat eos qui a ciuitate ubi est pestilencia nunciat se fugiendo ad montes, et Lot migrare uoluit a distruenda ciuitate Sodome.* Açò mostre raó natural, e ocular experiència ho manifesta: *Et nauta iactibus maris fluctibus procello sis ut periculum euadat fortune eam*

fugiens in portum se receptans quietis, et agricola ut imbrem euadat tempestuosam querens latebras se receptat in speculus uel tugurio rusticali.

E ja al dit senyor és estat de paraula dit altres vegades per la dita cort. E instat moltes hores per la senyora reina, e fort sovén e molt estretament e congoixosa per tots los del consell del dit senyor rei en general e per cascu en singular (qui per innada naturalesa, afecció e gran llur càrrec e deute, sovén lo n'han suplicat e instat, oportunament e importuna), se'n fóra partit e anat a lloc sà; e de present se n'iria e partiria si succeís e es conformàs possibilitat o facilitat a sa aviditat e just voler, segons ell ha dit e fet dir a la dita cort diverses vegades. Mas, segons saben los suplicants e és notori, la llonga pendència de la cort general ha molt ocupat lo dit senyor, e, embargat d'entendre en altres afers, ha donat total torp e desviament a fets fiscals e a tots emoluments. E lo dit senyor, qui per semblants raons fon contínuament ocurregut a son sosteniment en altres corts per ell celebrades en sos altres regnes, no ha haüt sosteniment de la cort present a son viure; jatsia en altres grans fets lo haja la dita cort molt grantment ocorregut e servit. E saben les dites persones que, per moltes alineacions fetes antigament, lo dit senyor no ha rendes o pecúnies ordinàries. E per açò ha cessat, e cessa, cor als no

pot partir-se del territori de la dita ciutat e del gran perill en què és e coneix ésser, per la dita epidèmia e aire ésser infectes e corrumputs.

Mas continuant les dites persones llur dit notable propòsit, acorreguent al dit senyor de condecent subvenció, en tanta necessitat e perill de la persona del dit senyor e cap llur, e de la dita senyora reina, ab què a lloc sà puixa anar e estar; e lo dit senyor ab açò volenterosament e tantost se concordaria ab les dites persones, de lloc e manera dins lo dit principat sà e idòneo e ben decent a mutuació e continuació de la dita cort e sens perjudici seu e de la cort. E per tal, pregant lo dit senyor les dites persones, los requer instanment que en açò entenguen curosament e sens triga, per obviar, ab lo voler de Déu, a tant contagiós mal e tant temedor prompte perill, en lo qual, solament per la dita necessitat, estan los dits senyor e senyora, e estaran, car als no poden, tro que [per] los dits suplicants e altres sia ocorregut de la dita subvenció. E altre e altre vegada los prega e els requer instantment lo dit senyor que ho facen cuitant-los segons dessús: que en altre manera no hi pot partir, jatsia en volgés ésser partit cuitadament e llunyat.

Certificant-los lo dit senyor que no està per ell que no s'hic partesca e es mut; mas que aquells de la cort per a qui estarà e per a qui

aquests afers pendran torp e dilació (en los quals afers va la vida e salut de llur rei e senyor natural), haurien gran càrrec de tot perill e dampnatge que en pogués seguir als dits senyor e senyora, e per açò al dit principat, en esdevenidor.

Suplicació d'Alfons d'Eixea bisbe d'Elna, al rei, en les corts de Barcelona (15 d'abril de 1410)

Molt alt e molt excel·lent il·lustre príncep e virtuós senyor.

Com a la divinal providència haja plagut (la qual cosa nos és molt greu e dolorosa a cogitar e dir) apellar al seu regne lo senyor rei de Sicília, molt car e amable fill vostre, e qui s'esperava, aprés vostres llongs e bons dies, nostre rei e natural senyor; de què vós, senyor, e tots vostres regnes e terres e quants som havem feta sobirana pèrdua, ateses les grans virtuts e estrenuïtat de cavalleria de què Déu lo havia singularment dotat; d'on s'és seguit (e així vui és en fet, qui és sobiranament desplasent) que vós, senyor, sots sens fill mascle de vós en la senyora reina procreat, jatsia esperem en la divinal clemència que

ella prestament de fill mascle, segons és dit, complirà vostre e nostres bons desigs; per la qual ocasió alguns se són jactats e es jacten, dients que en lo cas que vós, senyor (ço que Déus no vulla), defellíssets sens fill mascle de vós en la senyora reina procreat, la successió de vostres regnes e terres pertanyeria a ells.

E com, segons sentència del gloriós sant Agostí (libro III *Ad Crisostomum*), sia obra molt pròpia e pertinent a tot rei e senyor natural, semblant que vós, senyor, sots, ab sobirana cura e vigilància entendre en la pública utilitat, de manera que en aquella sien fetes obres bones e virtuoses e d'ella expel·lides totes males e vicioses; com los príncenps e senyors del món no sien preses per Déu en llurs senyories a repòs de cor ne de cors, ans a gran ànsia e treball, si perfectament volen exercir llurs oficis. En açò concordants aquell gran filòsof Ermes Trimagistus dient: «Així com se cové a la reial dignitat lo poble a ell comès ésser-li obedient, així es cové que ell sia estudiós vers l'estament d'aquell, més que vers lo seu; com ell sia en esguard del poble, així com l'ànima en esguard del cors». E per ço dix aquella font d'eloqüència Tul·li (in libro *De amicitia*), parlant en persona dels reis e senyorejants: «No és a mi de menys cura qual serà la cosa pública aprés ma mort que qual és vui». E Sèneca (en la LXXX epístola)

dix: «A poques coses és nat qui solament cogita lo poble de la sua edat». E per ço Francesc Patrarca, a demostrar quant és obligat lo rei al regiment de son poble, dix: «Lo bon rei, servent del bé públic és».

E com, molt alt e molt excel·lent senyor, segons bé pot veure la vostra alta providència e és notori, grans e innombrables sien los dans, escàndels e perills qui són aparellats a tots los dits regnes e terres, si lo cas ocorria (ço que Déu no vulla) que vós, senyor, defallíssets sens la dita successió, si doncs en vostra vida, ab consell e bona del·liberació e tots los dits regnes e terres ajustats, lo fet de la dita successió no hi és degudament vist e reconegut.

Per açò, la cort general del principat de Catalunya, la qual, senyor, vós al present celebrats als catalans en la ciutat de Barcinona, veent los perills, dans e escàndels molt eminents, a glòria e llaor de Déu e exalçament de vostra reial corona e bé e utilitat de la cosa pública de tots los regnes e terres, humilment e viceral suplica a la vostra sacra e real majestat que li plàcia, ab pensa ardent e sobirana vigilància, en lo fet de la dita successió prestament e contínua entendre, escrivint als dits regnes que destinen e tremeten encontinent a vostra senyoria notables e solemnes ambaixadors per la dita raó. Com la dita cort així mateix los ne entena escriure e solicitar;

com aquest fet, senyor, sia molt ponderós e fort, tocant la honor e bon estament de tots vostres súbdits, e sia molt expedient e més necessari que tots sien justats e que ab bona concòrdia se proveesca en lo dit fet. Per tal manera que, la divinal gràcia mitjançant, ab bona del·liberació e consentiment de tots vostres regnes e terres ensemps ajustats, sia vist e reconegut, madurament e deguda, en tal forma proveint, ab consell e consentiment de tots los dessús dits ajustats, que si lo cas ocurria, que vós, senyor (ço que Déus no vulla), defallíssets sens fill mascle de vós, senyor, en la senyora reina procreat, sia cert e manifest la dita successió a qui pertanyeria.

E açò complent per obra, la vostra alta dominació fer-ne ha a Déu singular servei, a la vostra reial corona d'Aragó gran honor, e al cors públic de tots vostres regnes e terres singular bé e utilitat, metent aquells en gran tranquilitat e repòs.

E a açò complir, ultra la natural obligació, deu ésser molt induïda vostra senyoria, considerant los grans e innumerables serveis e honors fets per vostres naturals e feels vassalls a vostres excel·lents predecessors, e signantment a vós, senyor, e moltes e grans conquestes e defensions, e en altres grans e notables actes de persones e de béns, de què vós, senyor, los sots granment tengut e obligat e no deu eixir de vostra pensa, e singularment

e necessària los devets mostrar en aquesta tan gran necessitat. E poran ésser dites, molt laudablement e raonable, de la vostra preexcel·lent e victoriosa persona, ço que és escrit (*Sapiencia*, VI): «Lo rei sabi és establiment e fermetat del seu poble». E dreçant les paraules dels dits vostres reialmes e terres, los porà ab tota veritat ésser dit ço que és escrit (*Eclesiàstic*, X): «Benuirada és la terra de la qual lo rei és noble, ço és, per excel·lents e victorioses obres».

Resposta a la suplicació precedent

Notori e manifest és a tots, com lo dit senyor, sens instància e suplicació d'alcú, s'és mogut per son propri motiu a fer e tractar les coses en la present suplicació contengudes, per bé de sos sotsmeses e pobles; no volent oblidar la amor e dilecció fervent que ha haüda e ha a aquells, mas preservar-los curosament de tots afanys, tribulacions e sinistres.

E, de fet, ha escrit per aquesta raó a la major partida de sos regnes e terres que trameten a ell solemnes e científics ambaixadors per donar-li consell saludable sobre açò. No perquè entena que fos ne sia tengut apellar sobre açò, e ja menys esperar ne haver, llur

consentiment, segons apar vullen inferir e entendre los suplicants; ne perquè vulla constituir ne atribuir als dits apellants ne suplicants dret algú sobre les dites coses; mas per bon expedient e benavenir dels afers.

E per aquesta manera lo dit senyor entén continuar e seguir diligentment lo dit negoci, e portar aquell, segons ha començat, a bona fi e deguda, si plau a Déu, conclusió.

Proposició de Guerau Alemany de Cervelló, governador general de Catalunya al parlament de Barcelona, (30 de setembre de 1410)

Segons la gran desolació, tribulació e grans perills en los quals lo principat de Catalunya, ensemps ab los altres regnes e terres de la corona reial d'Aragó, és posat per la plorosa mort del molt excel·lent príncep e rei nostre en Martí, de gloriosa recordació, a tots és massa notòria, majorment com, per desaventura nostra, cert e indubitat succeïdor no ens sia romàs: per ço, considerats los inconvenients escàndols, errors e perills que es poden e s'acostumen seguir per estar llongament sens rei, cap e senyor per proveir a perills... E com a

governador de Catalunya, creat en vida del senyor rei (qui Déus haja) e conformat en l'article de la sua mort, he convocats e apellats vosaltres per ço que, mitjançant la gràcia divinal, de la qual tots béns devallen e proceeixen, e la gran providència de vosaltres sia a les dites necessitats e grans perills subvengut e ajudat.

Per què, senyors, vos prec, amonest e requir, en la millor forma e manera que puix e deig, per càrrec de mon ofici, que servant la santa e lloable monestació e ordinació que el senyor rei (que Déus haja) féu en la fi de sos dies (ço és, que ab vera unitat e concòrdia dels altres regnes, haguéssem e obeíssem per nostre rei e senyor aquell a qui per justícia pertangués), vullats postposar totes parcialitats e desordenades afeccions per haver sol esguard a Déu, justícia e a vostra lleialtat, e aquella mantenir, guardar e conservar, segons han fet tots temps vostres predecessors e vosaltres mateixs; per ço que lo gran renom de la nació catalana, preïcat e escampat per tot lo universal món, no peresque ni es trabusc, ans sia mantengut e purament guardat. E que ab vetlada cura e sobirana diligència vos vullats esforçar en obrir e trobar vies e maneres com ni per quina forma, e on, se deurà ab los altres regnes e terres de la dita corona comunicar, parlar e practicar d'aquesta successió e conèixer de la justícia dels pretendents haver dret. E açò lo pus prestament que és-

ser puixa, con tota triga aministra e aporta perills e mal temps, segons que per mossèn l'arquebisbe vos és estat assats llargament, e mills que io no ho sabria dir, en son sermó, esplicat.

E entre tant fins que açò sia finat e a nostre senyor Déu haja plagut de mostrar e de donar-nos en unitat e concòrdia aquell rei e senyor que per justícia deurà succeir e senyorejar nosaltres, vullats proveir al bon regiment e altres necessitats del principat e ben públic d'aquell, havent-vos, si us plaurà, en tots aquests afers, per tal forma que nostre senyor Déu ne sia lloat, e la cosa pública ne report utilitat, e la gran fama de llealtat d'aquesta nació sia conservada e aumentada per vostres virtuoses actes e lloables operacions.

E aquestes són les causes per les quals jo he convocat e apellats lo present parlament. Són cert que vostra gran providència ho haurà molt mills entès que jo no ho he sabut dir, e mester que és.

Parlament de l'arquebisbe de Tarragona Pere a les corts de Barcelona (4 de novembre de 1410)

Molt reverents, nobles, e honorables senyors.

De tres coses principalment, m'és vejares se degue parlar en la present jornada: la primera, dels ambaixadors qui deuen ésser tramesos en Aragó e en València; la segona, dels remedis donadors en los fets del bisbe d'Urgell e del comte de Pallars; la terça, de la ferma de la treva dessús concordada e especificada.

De la primera vos fare io relació per tant com hi he cabut e són estats un dels elets a saber veure e encercar quines e quals coses són expedients e necessàries a les embaixades trametedores en Aragó e en València.

E segons que entre altres e mi, e açò deputats, és estat raonat, serie'ns de vejares que deuen ésser elegits dotze ambaixadors o missatgers, persones solemnes e notables, ço és, quatre de cascuna condició. Les quals sien trameses sis en Aragó e sis en València; a les quals sien fets memorials e instruccions bons.

E així mateix; se'n porten lletres les quals contenguen com parlament de lo principat de Catalunya ha mesos tots debats e qüestions, que fossen entre les condicions de aquell en poder de certes persones; e que a present, per gràcia de nostre Senyor, són concordades e ab unitat proceeixen en los actes principals, tocants la successió; e que lo parlament del principat de Catalunya los prega, e els requir, que ells se vullen concordar en cas que sien discordes, e cuitar en aquests afers als quals tota triga és massa nociva. Car de aquestes lletres se seguirien dues coses: la una, que si debats havien entre ells dels quals no es poguessen concordar, pendrien per ventura semblant tal remei o partit que és estat ací pres entre nosaltres; l'altre, que si eren concordes, se cuitarien més per ventura que no fan.

Més avant, deuen ésser instruïts los dits embaixadors que si los de València no es podien concordar, que sí los dits sis embaixadors qui hi seran tramesos facen llur poder, ab bons tractes e maneres, de concordar-los. E semblant facen aquells qui seran tramesos en Aragó. Encara més, deuen ésser instruïts los dits missatgers o ambaixadors, que tracten aquells qui seran tramesos en València ab los valencians, e aquells qui seran tramesos en Aragó ab los aragonesos, del lloc comú on tots los regnes e terres se deuen ajustar per tractar dels negocis presents de la successió qual

serà. Item més, si hi vendran tots los del parlament de cascu regne o terra. Item més, quants embaixadors seran de cascú regne o terra. Item més, si en lo lloc on per lo general parlament se ajustaran, se regiran o governaran per un president, o sots tres. E que sobre açò a tractar e concordar sie donat cert poder als dits missatgers o embaixadors.

Bé és, emperò, de vejares a mi que sobre lo lloc e lo nombre dels missatgers, e sobre lo fet del president, degués ésser dat poder als dits missatgers de tractar, mas no de concloure sens consultar lo parlament general de lo dit principat de Catalunya.

Aquestes són les coses que entre mi e mos companyons en açò són estades tractades e raonades. Faç-ne relació a vosaltres, que en delibarets ço que plasent vos sia.

De la segona cosa de que sí es deu parlar vos farà relació mossèn de Montserrat. E de la terça, mossèn lo comte de Prades.

Cèdula presentada per Bernat de Gallac en nom de la reina Violant, en les corts de Barcelona (27 de gener de 1411)

Les coses divinals han en si tanta e tan gran perfecció, que humanitat no es pot re-

pendre d'algun defalliment. E per ço les ordinacions de Déu són fermes e estables eternalment. Mas aquelles dels hòmens, on fragilitat humana ha tan defallit, que los uns per afecció privada, los altres per preu, los altres per ambicions, no reten dret a egual juí; e en aquelles, virtut de saviesa deu obrar, majorment lla on penja lo estament de la cosa pública, ab conservació de la privada fe e naturalesa de tots los súbdits de la corona d'Aragó. E no es deu perpetuar cogitació raonable que, en religió, de prudents haja tan defalliment: que per desordonat voler de la creatura, l'hom oblida la temença de Déu; ni a perfecció estranya damnant si mateix, ni per compost d'altri, denigrant sa pròpia honor e de tota la posterioritat. Ni es deuria presumir lo contrari en lloc de tanta prudència com és aquest lloable parlament, on se tracte de cosa tan urgent e de tan gran preu; ni hi deu ésser negun comportar.

Per ço la molt alta senyora regina dona Iolant, del molt alt príncep e senyor don Joan, rei d'Aragó, de gloriosa memòria, quondam, muller, havent clara coneixença per obres exteriors com en aquest parlament entrevenen persones notòriament sospitoses a les parts contendents, per sospita importable, les quals per actes públics e notoris, continuats voluntàriament per aquells, a part defora demostren, públicament e continuada, parcialitat e pas-

sió, manifests apreci, interès, ab afecció privada, segons que açò és pus que notori e importable, no solament a les parts de qui és interès, mas encara a tota la cosa pública e al benefici d'aquella; e per ço, no podent-se més avant soportar, en lo dia que es comptava setze del present mes, la dita senyora oferí e donà a vosaltres, reverents, nobles e honorables senyors, lo principat de Catalunya en aquest lloable parlament representants, una cèdula en efecte continent que tals persones no permetéssets entre vosaltres entretenir, ni soferíssets donar veu, en especial en tocants la general successió de la corona d'Aragó; com tota disposició de dret e de bona raó les haja avorrides de vot e de juí en tots afers e negocis, encara pocs.

Quant més en aquest on se tracten los intermedis de la exquisició e coneixença del vertader rei e senyor, lo qual fet ha en si qualitat pròpia, no solament que s'hi faça justícia, mas encara, precípuament, que es faça justícia, tota suspició e frau cessant raonablement. E açò deu romanir en clar e notori a tot lo món, per tal que, atrobat per tots los regnes e terres ensemps ajustats per justícia a qui pertany la dita reial corona d'Aragó, aquell, e no altri, sia rei e senyor, e los altres contendents vagen a par[t] defora e hagen ésser raonablement contents del juí. E així, que la terra

haja dues coses ensemps: vertader rei e senyor, e reposada pau als pobles, qui proceirà de la justícia e egualtat del juí. Aquestes coses no poden concórrer ni haver estabilitat raonable si procuradors de les parts contendents, vassalls, estipendiats, familiars, domèstics, e encara ambaixadors d'aquelles e part pública faents, entrevenen entre vós.

Per tal, altra vegada la dita senyora reina, per interès dels infants e descendents del dit senyor rei don Joan, rei e senyor vostre, als quals la reial corona d'Aragó pertany, o afirmen pertànyer, per pura e clara justícia—e Bernat de Gallac, tramès a vosaltres ab especial manament de la dita senyora—, en aquest escrit vos requer que les dites persones vullats expel·lir e foragitar de vostre lloable parlament o actes en aquell faedors, tant com dels intermedis o actes de la dita successió, o incidents d'aquella, entre vos se tractarà. La condició de les quals persones és clara e indubitada a vosaltres per actes públics; en altra manera, per notorietat de fet requirent-vos a cautela, ne reebats deguda informació per vostre descàrrec. E en altre manera si açò dilatats pus avant, e ab aquest prejudicial volets enantar, la dita senyora reina protesta del dret dels dits infants o d'aquells a qui és o serà interès, e de haver-ne recors al general ajust faedor de tots los regnes ab lo principat.

Discurs de Pere Ferrer, doctor en lleis, ambaixador del comte d'Urgell, al parlament de Tortosa (28 d'octubre de 1411)

Molt reverents, molt nobles e molt honorables senyors, de gran e reverencial autoritat e sobirana saviesa insignits e dotats.

Nostre senyor Déus, per qualsevol raó, ha permès que als sotsmesos de la reial corona no és estat nomenat, publicat e manifestat llur ver e llegítim príncep, rei e senyor natural dins espai de disset meses qui són passat despuis que lo molt alt senyor rei, darrerament defunt, fallí. Los quals sotsmeses, ab gran e continu desig, esperen aquella benaventurosa jornada en la qual llur indubitat senyor los sia manifestat, sots tal e tan deguda forma que llengua estranya e privada de qualsevol nació, amiga o èmula, haja a testificar, afermar e manifestar, segons és estat acostumat fins en lo present dia, la sobirana llealtat dels vassalls de la dita corona, la qual tots temps ha florit e resplandit, e vui floreix e resplandeix, entre los altres vassalls de totes les reals corones de cristians.

E jatsia que en lo punt que lo dit senyor

rei, darrerament difunt, fallí, lo molt alt senyor don Jaime d'Aragó sabés certament que la successió de la dita corona pervenia a ell e era sua; però cogitant, atenent e pensant lo dit senyor don Jaime la pura e lloable intenció dels vassalls de la dita corona, ha conformada la sua voluntat ab la llur. Car així com los dits vassalls han voler que al príncep e senyor al qual ell per justícia obeiran, no puixe ésser posat ni taca de intrusió ni tirania, en sa vera indubitada e natural senyoria; així mateix lo dit senyor don Jaime ha voler que en la feeltat e obediència que ell infal·liblement per justícia espera dels vassalls de la dita corona, no puixa ésser posada taca, ruga, ne màcula en llur innada llealtat. E per aquell esguard, benignament ha sostengut, e sosté, lo molt gran passament de temps qui s'és despès, e es despèn, per dar bona e deguda fi a tan àrduo e tan salubre negoci com és lo article de la dita successió.

E d'acò fan al dit senyor don Jaime testimoni ses obres e feits notoris. Car cert és e notori que en la hora que lo dit senyor rei fallí, lo dit senyor don Jaime era en Aragó poderós e podia llegítimament e lícita entrar en castells, ciutats e viles sens fer-ne injúria ne tort a algú, com sabés e sap certament que per justícia eren, e són, seus. La qual cosa fer no curà, ans, pregat, suplicat e consellat per los missatgers dels dotze qui lladoncs aferma-

ven representar lo magnífic principat de Catalunya, e de la noble ciutat de Barcinona, desaplegà la notable gent, natural del regne, e no pas estrangera, qui lladoncs havia ab si; hoc més, se'n venc en lo dit principat, on ell e los seus són nats e nodrits, e on és principalment heretat; hoc més, sobresigué en exercir son ofici de governador general. Les quals coses, e moltes altres, ha feites lo dit senyor per conformar, rimar, reglar e limitar la sua volentat ab la vostra; e tot temps ha instat, insta e instarà lo bon e degut espatxament del negoci; e tot temps ha ofert, ofer e oferrà per lo bé del públic, persona e béns per ell de present posseïts.

Per les quals coses pot cascú veure que lo dit senyor ha esquivat fins vui, e esquivarà d'aquí avant, tots camins e vies havents color, olor, ne sabor de intrussió ni de damnada tirania. Ha esquivat tots camins havents color, olor ne sabor de força e d'impressió. Ha esquivat tots camins havents color, olor ne sabor d'haver en menyspreu ne poca amor les terres sotsmeses a la dita corona ni los poblats en aquelles; ans ha encercat camins per los quals cascú pot veure que ha en oi e abominació intrussió e tirania, força e impressió. Hoc més, ha encercats camins per los quals cascú pot veure que ha en deguda e cordial honor e amor les terres sotsmeses a la dita corona e los poblats en aquelles.

E si així no ho faïa, no resemblaria als gloriosos prínceps e reis dels quals per vera e dreta línea devalla e és derivat; los quals han amada justícia e han abominada intrussió e tirania. E assenyaladament aquell gloriós rei qui de mans de infiels conquistà los regnes de València e de Mallorques, lo qual rei hac en gran amor dretura, veritat e justícia, e en sobiran oi e abominació tirania e intrussió; e per ço, ab bo e sant títol conquistà gran terra de pagans, la guerra d'aquells jamés lleixant per ocupar ni defendre terra de cristians.

E no és marevella si lo dit senyor don Jaime ressembla al dit gloriós rei en amar justícia e abominar intrussió e tirania. Car en moltes altres coses lo hi trop semblant. Ço és, que ha nom Jaime, així com havia aquell; i és fill de Pere, així com era aquell; e succeeix a rei lo qual no ha nomenat cert successor, així com féu aquell; i és-li venguda la successió en gran joventut, així com féu a aquell; i és-li fet debat en sa clara e indubitada successió, així com féu a aquell; i li és fet per Ferrando, així com féu a aquell; i és benigne, com era aquell; i és franc e liberal, així com era aquell; i és sencer e verdader, així com era aquell; i és de bona e de gran e bella estatura, així com era aquell. En totes les dites coses e moltes altres qui de present me call per no ésser prolix, li és semblant. Per què, los sotsmesos a la dita corona poden estar en ferma

confiança e esperança, que, la divinal gràcia mitjançant, serà així virtuós, gloriós e victoriós com fon aquell.

E si lo dit senyor don Jaime no abominava tirania e intrusió, no parria devallàs e derivàs del gloriós, bel·licós e virtuós rei en Pere, dit comunament «dels francesos», lo qual domà, calcigà e castigà intrusió e tirania; e delliurà d'aspra e tirànica senyoria moltes gents, regnes e terres de cristians, foragitant e exterminant los tirans, segons és notori e en gestes e cròniques se mostra; e féu molts actes sobiranament virtuosos, la expresa recitació dels quals seria llarga, e omet-la perquè és notòria.

Recitar, particularment e singular, del gloriós rei en Pere, pare de la il·lustre senyora infanta, muller del dit senyor don Jaime, e dels altres gloriosos reis e de llurs estrènuos e nobles sotsmesos, com han domades e assuauades gents e nacions tiràniques, seria llonga gesta, la qual lleix perquè és notori e manifesta.

E per amor d'açò, lo dit senyor don Jaime, així per sa pròpia e natural inclinació, com per ressemblar als gloriosos reis dessús expressats, així com aquell qui porta e reté llur ver e propi nom e senyal, e així com aquell qui és de la vera e pròpia casa, e així com aquell qui és de la llur vera e llegítima e pròpia gent e família, viceralment ama e afecta la glòria, honor, salut e repòs de la dita

corona e dels sotsmesos a aquella; per la defensió, guarda e protecció de la qual sos antecessors jamés recusaren exposar si mateix a mort. E abomina tirania, intrusió, força e impresió. E desitja presta, deguda, pura e justificada fi de l'article de la dita successió; en lo qual article penja la fe e bon estament de tots los sotsmesos a la dita corona, axí en universal, com en particular e singular. Hoc més, desitja lo dit senyor que tota inquietació, perturbació, dilació, enfrescació, força e impressió sien ressecades e estirpades, denejades e esquivades de la salubre expedició de l'article de la dita successió.

E pensa lo dit senyor, e li par, que atesa la qualitat del temps e la natura de l'article de la dita successió e les circumstàncies, incidències e emergències cascun jorn notòriament iminents, gents d'armes estrangera e estranya senyoria sotsmeses, no estiga bé en lo regne.

E per ço, instantment e afectuosa, a les vostres reverències e nobleses prega que vullats adhibir tots prest e conjurar partits e remeis per purgar e denejar lo regne, de tal gent. E açò a fi que justícia sia, reverentment e reposada, colta e manejada. E que força e impressió, malignes e absurdoses nodrisses de tirania e intrussió, sien ressecades e estirpades, totes, llunyades e esquivades.

E regracia-us molt lo dit senyor la no-

table, justa, sàvia, e graciosa resposta per vosaltres, senyors feita a les coses en los dies passats en aquest salubre e magnífic parlament, per part del dit senyor, per mi a les vostres reverències e nobleses preposades e esplicades.

Discurs de Pere Ferrer, doctor en lleis, ambaixador del comte d'Urgell, al parlament de Tortosa (19 de novembre de 1411)

Molt reverents, molt egregis, molt nobles e molt honorables senyors, de gran e reverencial autoritat e sobirana saviesa insignits e dotats.

Bé han a memòria les vostres reverències, nobleses e sobiranes savieses com a vuit del mes d'octubre prop passat fon per mi explicades a les vostres reverències, nobleses e sobiranes savieses, en lo present parlament, una proposició per la qual vos foren extensament e per menut narrats e recontats los grans, intol·lerables e irreparables càrrecs, engoixes e greuges, inconvenients e sinistres que les terres sotsmeses a la reial corona e los sotsmesos a aquella han sostengut e sostenen; per ço com dins espai de tan llong temps, com

era passat despuis que lo molt alt, il·lustre e excel·lent senyor rei, derrerament defunt, fallí, als dits sotsmesos no és estat publicat e manifestat llur ver e llegítim príncep, rei e senyor natural, al qual per justícia e per deute de llur faeltat e naturalesa són tenguts obeir, e lo qual és cap, salut, defensió e pare del ben públic. E per la qual vos foren recitats los casos, en los quals en los temps passats és estat feit debat a aquells qui eren vers e llegítims successors en llur vera e llegítima successió. En los quals casos per vosaltres e per los vostres lloables antecessors fon donada molt bona, lloable e molt presta fi, e la terra fon mesa e posada en bona, presta e segura defensió.

E fon-vos per mi, en nom e per part del senyor don Jaime d'Aragó, e en virtut de sa lletra de creença, conclòs, en la dita proposició, que com lo present cas qui vui és sobre l'article de la successió de la dita corona, no fos ne sia menys clar e induvitat que eren aquells que lo dit senyor, cordialment instant e afectuosa vos pregave que ab esvellada pensa, volguéssets encercar tots prets llegítims, còngruos, lícits e deguts partits e remeis per los quals vosaltres, mijançats ab aquella millor unitat e concòrdia que fos possible, lo article de la dita successió prengués bona, deguda e presta fi, e tal com vosaltres e los altres sotsmesos de la dita corona havets acostumada donar a grans e arduos feits.

Més avant, pens que les vostres reverències, nobleses e sobiranes savieses han plenament memòria com, a setze del present mes de noembre, per mi fon feta e explicada en lo dit parlament una proposició, en lo qual fon mencionat com lo infant de Castella ha en lo present parlament feita proposar, afermar e explicar una opinió molt novella, e molt aspra e esquiva, jamés oïda, pensada, cogitada ne somniada; la qual opinió és: que lo dit infant, senyor d'altre gent e d'altra casa engendrat, nat e nodrit en Castella, usitat e acostumat a viure segons les lleis e pràctiques d'aquella, deu ésser, segons ell ha afermat vostre príncep, vostre regidor, vostre governador e vostre senyor.

E fonc per mi afermat com la dita novella opinió és derogatòria, abrogatòria, e de directe contrària a la antiga inveterada conclusió en los caps vostres e de vostres pares antics situada e imprentada e per vostre príncep e senyors naturals preïcada, afermada, publicada e manifestada, segons és cosa notòria; e per molts actes solemnes pesats e àrduos, manifests e notoris corroborada, confortada e confermada. E fon per mi tocat e demostrat com lo egregi comtat d'Urgell, situat en aquest magnífic principat, fou e és joia, per tant de temps que no és memòria d'hòmens en contrari, singularment estojada als fills segons nats de vostres prínceps e senyors natu-

rals. Hoc més, és joia lo dit comtat en lo qual tots temps és estat posat e carament escolat, així com a relíquia llegítima e molt preciosa de vostres prínceps e senyors naturals, lo fill segon nat d'aquells, perquè ell, ab la sua vera, llegítima e dreta línea, fos columna, escaló e recolçador de la dita corona en lo cas que defallissen los primogènits de los dits prínceps, e a llur vera, llegítima e dreta línea.

Explicat-vos com diverses vegades la dita corona s'és reposada en la dita columna per defalliment de la vera, llegítima e dreta línea dels primogènits dels dits vostres prínceps e senyors naturals. Explicat-vos, més avall, la magnificència e excellència que la dita joia havia tots temps demostrada, e vui demostra, en aquest magnífic principat. Com sie cosa certa que les molt insígnies e molts nobles regions d'Aragó, e de València, e de Mallorques e altres sotsmeses a la dita corona, diverses vegades han cercat e trobat llur ver e llegítim príncep, rei e senyor natural en la dita joia situada en lo dit principat e on pus en França ni en Castella.

Proposició de Ferran I a les corts de Barcelona (4 de gener de 1413)

Nós vos havem apellats per declarar-vos algunes coses, ço és, la nostra venguda. Som ací per visitar-vos e grair-vos los grans treballs e afanys e despeses que per vostra feeltat en los fets de la successió havets soportat, continuant los fets nobles, virtuosos, de vostres predecessors, així com a poble escullit entre tots los cristians.

E perquè lo temps és breu, segons los afers que havem a fer en los altres regnes e terres e senyories nostres, volem espatxar a vosaltres en aquesta cort dues coses principals: la primera, proveir alguns dans e injustícies, les pus urgents que en aquest breu temps se poran, e altres bones ordinacions finar; la segona, que per vosaltres nos sia donada manera e ajuda per quitament de nostre patrimoni, per què nós puscam mills fer la justícia e viure segons nostre estat requer, car no havem voler de viure de remissions, transaccions injustes ne subornacions, com no hajam acostumat viure de tals coses ni semblants. E en açò deveu considerar les grans messions

que havem fetes troací, e així mateix soportam ara, ço és, la conquesta de Sardenya, que ab tanta deshonor d'aquest nostre regne, e seria de nós e de nostra corona, si no s'hi providia segons se pertany; e, més avant, les coses e estat de nós, e de la reina, e de nostre primogènit e dels nostres fills altres qui ací són, exceptades altres messions extraordinàries que a nostra dignitat se requeren contínuament.

Per què us pregam que hajam de vós breu e bona resposta, ab bona obra, sobre les dites coses, segons que nós de vós confiam.

Suplicació de Francesc Sapera, bisbe de Barcelona en nom del braç eclesiàstic, llegida en les corts de Barcelona, (1 de febrer de 1413)

Senyor molt alt e molt excel·lent.

Davant la vostra senyoria són estades ofertes dues cèdules responsives a algunes altres cèdules publicades davant la vostra reial majestat, per los braços indubitats eclesiàstic e de ciutats e viles reials presentades. A les quals cèdules responsives repliquen los dits braços indubitats, estants e perseverants en

les coses per ells dites, proposades e al·legades, de les quals departir no s'entenen per algun acte contrari entrevinent; mas, asservant e confirmant aquelles, dient que, salva la reverència de la vostra reial majestat e honor dels diferints, la dirivació e expressió en les dites cèdules contenguda, devia ésser posada en altres térmens. Car jatsia que la potestat eclesiàstica e seglar, ço és, el sacerdoci e imperi, hagen proceïment e dirivació d'una mateixa font, ço és, de Déu, però les coses temporals són regides per les espirituals, e d'aquelles, així com de causa, proven dependència.

La qual cosa se demostra així en diverses com en un mateix subjecte. Car los còssors celestials per los àngels són ministrats, qui són tramesos en ministre; d'un mateix, l'ànima regeix e mou tots los cors humanals. Tot en així és en l'esperitual potestat, qui ha a causar lo temporal; e la potestat temporal, així com de causa, pren de la espiritual, dependència, norma e deguda regla, e en molts cassos necessaris pren supliment e perfecció, atenent que la dita potestat temporal principalment s'esgurada al regiment de la vida corporal. On, diu Huc de Sant Víctor en lo *Llibre dels Sagraments* (en la segona part, en lo desè capítol): «En quant la vida esperitual és pus digne que la terrenal, e l'esperit del cors, aitant com l'espiritual potestat procel-

leix la terrenal o seglar potestat per dignitat e honor; car l'espiritual potestat ha e deu instituir la seglar, e açò per tant com per Déu fo primerament instituïda». E és dita espiritual potestat, car Jesucrist és rei e sacerdot; e, segons que diu lo dit Huc de Sant Víctor, en lo Vell Testament primeramet per Déu sacerdoci és instituït. E diu sant Agustí, en lo quart llibre de *La Ciutat de Déu:* «Sens justícia la cosa pública no pot romandre; e vera justícia no és en lo regne on Jesucrist no és regidor». E qui pus altament volrà contemplar la excel·lència e origo del sacerdoci, llige la epístola, la qual Innocent, papa terç, tramès a l'emperador de Contestinoble (la qual és inserta autènticament en *Compilació Gregoriana*), e moltes altres epístoles auctèntiques e posades en llibres auctèntics e manifests, allegats tots jorns en la santa Església de Déu, a les quals algun feel cristià no pot ni deu contrestar: d'on apar que la dita dirivació del braç eclesiàstic és en altra forma que no és contenguda en les dites cèdules responsives.

Item, és notori que en lo principat de Catalunya, aprés la passió de Crist, fou lo braç eclesiàstic abans que comtes ni vescomtes, nobles ni cavallers, predecessors d'aquells que vui són; car, segons la veritat de l'antiga canònica, en temps dels gentils, ja era Teodosi, bisbe de Barcinona, en temps de l'emperador Octavi August, qui perseguia los cristians; e

aprés d'aquell fo Víctor; e aprés d'aquell fo Essi; e aprés d'aquell, Deosi; e aprés d'aquell, Lluci; e aprés d'aquell, Fucha; e aprés d'aquell, molts d'altres, los quals foren corona de martiri per la sancta fe catòlica.

E aprés, en les batalles contra los infels, no fo pas lluny lo braç eclesiàstic; car en la conquesta de tota aquesta terra foren los frares del Temple e los frares de l'Hospital de sant Joan de Jerusalem ab lo comte de Barcinona. Com en la batalla qui fo en les muntanyes ultra lo port de Muradal, fo bisbe de Barcinona contra los infels; bisbe de Gerona, prior de sant Ruf, de Lleida, prior de santa Cristina, e Garcia Frontí; fou bisbe de Tarragona, frare Berenguer de Miralles, frare Rare Ramon Berenguer d'Ager. Aquests foren ab lo rei en Pere, rei d'Aragó e comte de Barcinona, qui fo en la dita batalla ab diverses persones eclesiàstiques per exalçar lo nom de Jesucrist.

Item, foren en la conquesta del regne de València ab l'altre senyor rei en Jacme, de memòria gloriosa, molts prelats, segons que en lo llibre del dit senyor és llargament contengut. Ne se n'absentaren, ans foren presents, en la conquesta del reialme de Mallorques; en la batalla de la qual conquesta fou present arquebisbe e preborde de la església de Tarragona; e en senyal d'açò encara vui en dia prenen los dits arquebisbe e preborde certes ren-

des en Mallorques e en Ivissa. Així mateix fon present lo bisbe de Barcinona, entre los altres, apellat Berenguer Palol, en la qual perdé la meitat del peu. Ni es llig del principat de Catalunya que no hi sien estades persones eclesiàstiques per exalçar lo nom de Jesucrist contra los infels. De la qual conquesta no foren lluny los ciutadans e burgesos de les ciutats e viles reials del principat de Catalunya; car, entre les altres coses, València fou poblada, aprés la dita conquesta, de ciutadans honrats e altres persones, en molt gran nombre, de la ciutat de Lleida, segons que açò és per exprés en la crònica de la dita conquesta.

Item, en les corts celebrades així per los comtes de Barcinona com per los reis d'Aragó e comtes de Barcinona, tostemps hi foren prelats e hòmens de ciutats e viles reials; car en la interpretació de l'usatge *Si quis ex magnatibus*, etc., feta per lo rei en Pere primer, foren presents prelats, abats de sant Joan e de sant Miquel, sagristà d'Osona e altres solemnes persones eclesiàstiques. Item, en la cort celebrada per lo gloriós rei en Jacme, fill del dit rei en Pere, tostemps hi foren persones eclesiàstiques e persones notables de ciutats e viles; car en la dita cort celebrada en Barcinona foren presents frare Pere, bisbe de Barcinona; Bernat, bisbe de Vic; e abat de Ripoll; e sagristà de Gerona; e abat de Banyoles; e abat de Sant Salvador de Brea, e molts

nobles, e cavallers, e prohòmens de la ciutat de Barcinona, segons que en la dita cort pus llargament és escrit. E així en les altres corts: abans que fos feta la constitució del rei en Pere segon en la cort de Barcinona, ja eren en corts e en consells lo braç eclesiàstic e lo braç de ciutats e de viles reials.

E si en les conquestes del principat de Catalunya los magnats, nobles e cavallers havien tan grans potestats ab la preeminència que al·leguen, ¿per què consentien que si morien eixorcs los dits magnats, nobles e cavallers, que tots los alous llurs e béns immobles fossen aplicats al comte de Barcinona, segons que d'açò és exprés usatge de Barcinona fet e ordenat per lo dit comte? No és versemblant que algú no hagués en lo dit principat de Catalunya potestat de fer llei sinó lo comte de Barcinona així com a príncep e senyor del principat de Catalunya, per lo qual foren fets los usatges de Barcinona; lo qual posà llei entre los magnats, comtes, nobles e cavallers.

Item, en los juís de la cort del comte de Barcinona, en la qual cort són los prínceps, bisbes, abats, comtes, vescomtes, comdors, vervessors, filòsofs, savis e jutges, ¿per què fou instituït que per qualsevolgués qui contradigués al juí de la cort, que, persona e béns, tot fos confiscat al dit comte de Barcinona així com a senyor universal de tots los magnats,

comtes e altres nobles e cavallers en lo principat poblats?

Ne és en canònica, ne és en escrits, que ab sols magnats, nobles e cavallers sia celebrada corts, o consell celebrat o tengut per comte de Barcinona o rei d'Aragó e comte de Barcinona, que no hi són estats prelats e notables persones eclesiàstiques e de ciutats e viles.

E bé és cosa de gran admiració sobre algunes les coses contengudes en les dites cèdules, especialment com se diu que dret ni raó no atorga paritat del braç eclesiàstic ab braç militar, volent lo braç militar apropriar-se aventatge, superioritat o milloria. E major superioritat e milloria pretén haver el braç de les ciutats e viles reials. A què poria ésser respost assats pertinentment e pròpria; mas per no entrar en debats infructuosos, solament dien los dits braços indubitats eclesiàstic e de ciutats e viles reials que plàcia als dits magnats, barons, nobles, cavallers e hòmens de paratge voler llegir e veure en les canòniques romanes en quina forma e manera, e per quin ministeri, foren elets cent ciutadans en nombre, de la ciutat de Roma, apellats senadors, lletrats, filòsofs, los quals sobre lo poble romà eren en regiment, e podien fer lleis, e eren en gran preeminència e honor, e havents paritat ab dignitat.

E açò expresament demostren los usat-

ges de Barcinona; car lo usatge *Ciues* equipara los ciutadans e burgesos: deuen ésser entre si placitats e jutjats e feta a ells esmena, així com los cavallers, e per la potestat emendat així com a vervessors. E la constitució de l'alt rei en Jacme, de gloriosa memòria, en la cort de Gerona, equipara e posa paritat entre los ciutadans e hòmens de ciutats e hòmens de ciutats e viles, e los cavallers, en acte de batalla, en reptaments e en escondir llur fe.

E així mateix en les dites canòniques romanes trobaran en quina forma e manera, e per quin ministeri e de quin llinatge de gents, estec primerament instituïda e creada la milícia, e açò trobaran en temps de Remo e Ròmul, constituïdors de la ciutat de Roma.

Havents aquests dos braços indubitats ferma esperança que, aprés hagen vists los primordis e fundaments de llur condició e estat militar, ells, regoneixent bona fe, hauran clara notícia que al sant sacerdoci e braç eclesiàstic, [e al] de les ciutats e viles reials, és deguda honor e preeminència. E no sens causa lo braç eclesiàstic és estat, segons deu ésser per tostemps, avançat per diverses pragmàtiques. E deuran raonablement atorgar que en celebració de cort e en congregacions de consells, així pròpria, pertinent e necessària cosa és apellar e convocar persones eclesiàstiques, qui són e solien ser científiques e lletrades (com migençant literatura degué ésser en tots

temps regida la cosa pública), com és propri convocar los magnats, nobles, barons, cavallers e hòmens de paratge, los quals són ordenats no pas a dar consell, mas tan solament són ordenats a exercir armes e executar les conclusions e deliberacions fetes e determenades en les corts e congregacions, així en fet de conquestes com en defensió de la terra.

On, senyor molt just, posant fi a moltes paraules qui es porien dir, en la forma de celebrar corts sia ja limitada e ordenada per les constitucions de Catalunya e per la usança d'aquelles, e sens consentiment de tota la cort no es pusca mudar estil ni pràtica ni usança alguna; e ço que és afermat, suplicat, request e demanat per los dits braços indubitats eclesiàstic e de ciutats e viles reials, sia fundat e clarament mostrat per lleis de Catalunya e per moltes pràtiques antigues e diversos processos causats e autenticats per aquelles; e açò qui es demana per la part adversa, sia cosa novella, no vista ni praticada, en tant com per los magnats, nobles, barons, s'afermen e es nomenen braç de per si, no admetent ni concloent, en son nomenat novellament braç, los cavallers e hòmens de paratge; e menys sia vist, praticat, ni jamés usat, que los cavallers e hòmens de paratge hagen fet ni pusquen fer braç de per si sens los dits magnats, barons e nobles, com solament per tota la milícia, comprenent tot l'estat militar,

així magnats, barons e nobles, com cavallers e hòmens de paratge, sia estat per tots temps e en totes les corts passades, unit, indivisible braç; per tant, a la vostra molt alta senyoria supliquen, demanen e requeren los dits dos braços indubitats que en aquesta tan gran novitat, e perjudicial e damnosa a tota la cosa pública, li plàcia proveir en e per la forma que ja és estat demanat e request, e la conclusió dels articles per los dits dos braços oferts, donats davant la vostra clemència, la qual Déu conserve per molts anys benaventuradament multiplicats.

Proposició feta per Ferran I a les corts de Montblanc (17 d'octubre de 1414)

Nós som vinguts ací e havem fet congregar a vosaltres, representadors aquest principat de Catalunya, per denunciar-vos com, per lo càrrec que tenim de la tutela del senyor rei de Castella, nostre car nebot, e regiment del seu regne, a nós cové (e que no ho podem pus dilatar) anar, ab intenció de breument tornar en nostres regnes e terres, per visitar lo dit regne de Castella e per reformar en aquell algunes coses tocants utilitat de la

sua cosa pública, e conformar e radicar la bona afecció e amicícia ab exhibició de bones obres que és o· serà, Déu volent, per llong temps entre nostres regnes e terres e lo dit regne. Car sabets bé que d'aquell havem diverses sufragis e contínuus e notables serveis.

E per la dita nostra partida havem proposat lleixar lo príncep de Gerona, nostre molt car primogènit, de la part d'açà, ab gran e solemne consell, per regir e governar en tranquilitat e pau los dits nostres regnes e terres e ministrar en aquelles justícia.

E abans de partir entenem, ab la gràcia divinal, fer e concloure algunes coses en la present cort, concernents servei de Déu e nostre benefici, del dit principat e de la cosa pública d'aquell.

Bé sabets, emperò, com aprés que som venguts en aquests nostres regnes, nos fonc necessari, per inclinar la reinicosa audàcia de don Jaime d'Urgell (qui aberrant de la via dels altres nostres vassalls e feels sotsmesos, recusava venir prestar-nos la feeltat que era tengut), portar molts càrrecs e messions molt grans, venint ab algun assats opulent nombre de gent d'armes vers lo dit don Jaime a la ciutat de Lleida, on, presents moltes e notables persones, nos féu e prestà sagrament de feeltat, així com los altres nostres lleials vassalls havien fet. E per avant, continuant e afigint en

son mal e damnat principi, divulgà e mostrà en obert sa damnada rebel·lió, metent gent d'armes estrangeres per damnificar e ocupar nostres regnes e terres, e en moltes maneres constituint-se públicament nostre enamic; per la qual raó, ab notable nombre de gent d'armes e de peu, anam personalment sobre la ciutat de Balaguer, on tenguem sitiat lo dit don Jaime, perseverant en sa malvada rebel-lió, per tres meses e més. En lo qual siti, molt virtuosament, alta e notable, lo dit principat, així com aquell que nós havem en gran e singular reputació, nos servà, disposant los del dit principat llurs persones a diverses e evidents perills, segons que gloriosament han acostumat a nostres predecessors, de recordable memòria, en molts notables e assenyalats actes, los quals com sien molts e notables no els cal explicar. E estant en lo dit siti per justes raons, convocam lo *Princeps namque* e suportam moltes grans messions e dispeses, per les quals, ultra la reemçó del dit *Princeps namque*, haguem a manllevar e pendre (ab certes obligacions de restituir d'algunes quantitats, a nós, per la cort lladoncs per nós celebrada en aquest principat, ofertes e en certs usos convertidores) vuitanta dos mil florins. E ultra les dites quantitats, per suplir e satisfer a moltes e diverses altres coses tocants honor de la corona reial e gran profit e utilitat de tots nostres regnes e terres, e per la recupera-

ció del nostre regne de Sardenya, cerca la qual los dits nostres predecessors han treballat e disposat, ells e sos vassalls, a diversos perills e dampnatges, dels quals aquest notable principat per llur fervor de feeltat no s'és retret portar bona e gran part, havem haüt a donar, distribuir, obligar e atorgar diverses quantitats de monedes; a què bonament no podem satisfer per la gran diminució e alienació de nostre reial patrimoni, les rendes del qual, segons sabets e és notori, són empenyorades, alienades e en moltes altres maneres disminuïdes.

E com, per les dites raons, no puscam bonament complir les dites obligacions que fetes havem, de restituir los damunt dits vuitanta dos mil florins, e confiants en aquest notable principat, qui tots temps ha notablement subvengut a les necessitats dels nostres predecessors e a nós; per ço, afectuosament, de present vos pregam que les dites obligacions per nós fetes dels dits vuitanta dos mil florins nos dissolvats e cancel·lets, per ço que a nós per les dites raons no seria possible aquelles complir, e les dites quantitats sien convertides en los usos a què foren ofertes e assignades; e així mateix disposar e haver-vos en tal manera vers nós en ajudar a suportar nostres càrrecs, necessitats e despeses, com de vostra naturalesa e feeltat [confiam], confiants en tal manera que nós, liberalment e no obviant

d'alguna fretura, puscam entendre en la ministració de la justícia e pacífic e bon regiment e estament d'aquest principat e dels altres nostres regnes e terres; per forma que d'açò que ens ha comanat, bon compte puixam retre a nostre senyor Déus, e nostra cosa pública sia conservada en pau, tranquilitat e repòs.

E jatsia sobre los dits vuitanta dos mil florins per nós manllevats nos sien estades fetes per alguns prelats, barons, nobles, cavallers e universitats d'aquest principat certes obligacions e juraments, emperò, per ço que conegats que ens volem haver ab vosaltres benignament e liberal, e confiants en vostra innada fidelitat, per la qual creem no ens poríets en nostres necessitats fallir, de nostra liberalitat remetem e relleixam graciosament als dits obligats los dits juraments e obligacions, e aquelles cancel·lam e volem ésser haüdes per cancel·lades.

RESPOSTA DE ROMEU DE CORBERA, MESTRE DE MUNTESA I DE SANT JORDI, A LA PROPOSICIÓ DEL REI FERRAN I EN LES CORTS DE VALÈNCIA DE L'ANY 1415

Ihesus.

Molt alt e molt excel·lent príncep e senyor.

Los dels estaments eclesiàstic, militar e real del vostre regne de València, qui són ajustats ací per ordinació e manament de vostra senyoria, oïda vostra molt solemne e ornada proposició, faents llaors e gràcies a nostre senyor Déu, del qual tots béns proceeixen; a les coses per vós, senyor, proposades, pèr resposta d'aquelles ofereixen a la vostra gran senyoria la paraula del psalmista, escrita en lo CXXXII psalm: *Ecce quod bonum et quod iocundum habitare fratres in unum.* En les quals paraules tres coses són demostrades.

Primerament, certitud e presencial visió de nostre rei, príncep e natural senyor, en ço que diu *ecce*. On, senyor, jatsia vós estant absent d'aquest regne, per nostres missatgers e per les obres vos hajam en temps passat confessat e mostrat vós ésser nostre ver rei e senyor; emperò, senyor, ara que vós presen-

cialment vos mostrats a nosaltres, nós, en vostra presència ajustats, confessam, atorgam e diem què vós sots nostre vertader e llegítim rei e senyor natural; retents gràcies a nostre senyor Déu, qui ens ha donat a vós en rei e senyor, qui sots de dreta líniea del rei en Pere, de lloable recordació, avi vostre e senyor e rei nostre, e qui sots dotat de moltes altes e excel·lents virtuts, segons que és notori a tot lo món, les quals virtuts, per ésser breu e no retre'm llagoter, denant vostra senyoria no cur explicar.

Segonament, en les dites paraules se mostra vostra gran magnificència e bondat en ço que diu *quod bonum.* E açò es mostra per ço que vós, senyor, per vostres lletres e en vostra proposició havets escrit e dit que sots aparellat servar, tenir, donar e jurar los furs, privilegis e llibertats per vostres antecessors als habitadors d'aquest regne atorgats. E jatsia que vós, senyor, per furs e privilegis siats tengut e obligat a les dites coses, empero, senyor, sí es mostra encara vostra gran magnificència e bondat, com liberalment vos oferits a fer los dits juraments, lloació e aprovació, de què retem gràcies a Déu e a vostra senyoria.

Tercerament, se mostra en les dites paraules gran convicció e unitat en ço que es segueix: *et quod iocundum habitare fratres in unum.* On, senyor, jatsia nosaltres e tots los

habitadors del dit vostre regne de València per innada naturalesa vos siam tenguts de feeltat, sens prestació d'algun sagrament, emperò, per major convicció e fermetat, tots ensemps e cascun per si, som prets e aparellats de prestar-vos sagrament de feeltat, segons l'ordre e forma que per furs e privilegis és ordenat; lo qual suplicam vullats prestament reebre de nosaltres, qui som dotats de vera llealtat, afectuosos a vostra complacència e desijosos a vostre servei. Esperants confiament, e creents fermament, ésser per vós, senyor, sàviament regits, benignament tractats, justament senyorejats e llegudament prosperats. Així plàcia a la Majestat divina la vostra real senyoria. Amén.

Senyor molt excel·lent, en ço que per vostra senyoria és dit, que volguéssem jurar l'alt e ínclit don Alfonso per primogènit vostre e per rei e senyor nostre aprés vostres dies, responen los dits estaments que, per ço com no és açí present lo dit senyor primogènit, no han cogitat o pensat entendre sobre lo dit cas del dit jurament; per què humilment supliquen vostra senyoria los ne hajats per escusats a present, com en clar què no en pusquen respondre. Emperò, senyor, ells ne parlaran ensemps, e d'açò que se 'n deliberarà ne respondran a vostra senyoria, en tal manera que Déus ne serà servit e vostra senyoria contenta.

Parlament de Domènec Mascó a les corts de València (22 d'agost de 1415)

Déu totpoderós creà lo món en lo començ e ordenà que cascuna gent o província hagués son rei e sobirà (segons apar a XVII capítols de l'*Eclesiàstic)* per tal que el rei fos llei animada e regís son regne en justícia, pau e tranquil·litat, per les quals los regnes e senyories són conservats e creixen; e certament per justícia regna lo rei, e fruit de la justícia és pau.

E lo senyor rei, entenent sobiranament en aquella, la qual és fundament e fermament del soli reial, convocà e celebrava la present cort per reduir a justícia los greuges que li fossin ofert, e sancir ordinacions e furs salutífers en lo regne, e donar manera de recobrar justament o quintar son patrimoni reial. Emperò, per los fets de la unió de la Esgleia, per los quals era en certa jurada promissió ab l'emperador d'ésser ensemps, hi hagué necessàriament partir ab gran desplaer, com no ha pogut donar optada fi a les corts. E lleixa lo senyor primogènit per continuar e finir la dita cort ab plen poder. La qual, em-

però, per algunes alteracions suscitades entre vosaltres, no es pot així breument finir com requer la necessitat de la partença del dit senyor primogènit, que li és molt greu; car si així fos possibilitat com voler, més hi valguera donar benaventurat acabament a present, que fer-hi prorrogació.

Emperò, certificant-vos de la vera intenció del senyor rei e sua, de finar la present cort pròsperament e votiva, e consolant-vos de llur dita intenció e voler, lo dit senyor primogènit prorroga la present cort, en aquest lloc mateix, a sis meses aprés que serà partit de les vistes de l'emperador e tornat en sos regnes e terres. E us certificarà per ses lletres de la jornada que ell partirà o serà partit de les dites vistes.

Proposició d'Alfons IV en les corts de Sant Cugat del Vallès (4 de maig de 1419)

Nós, volents mostrar en obra la bona intenció que havem en la justícia e benifici públic, vos havem apellats ací. E no contrastant ara tingam entre mans alguns afers grantment concernents la honor de nostra corona e benavenir de tota la nostra cosa pública,

però per utilitat del principat de Catalunya e per complaure a molts de vosaltres qui d'açò nos han suplicat, havem convocada la present cort. E jatsia que ens plaguera més que en altre temps pus especiós fos estat demanat, e açò per causa de l'armada que ja anans havem empresa e entenem a complir breument, Déu ajudant; per visitar necessàriament lo regne de Sicília e metre aquell en bo e pacífic estament, e per altres afers tocants honor e benefici nostre e de vosaltres; havem deliberat entendre e proveir en les coses necessàries tocants la dita justícia e bon regiment del dit principat, confiants de vostra gran feeltat, amor e naturalesa, la qual ab obres virtuoses havets mostrada a tots nostres predecessors reis d'Aragó e comtes de Barcinona en molts actes bel·licoses e altres, així en grans conquestes com en defensions meravelloses, prenent les honors e necessitats dels dits reis e senyors per vostres pròpries.

Pregants e encarregants que, lleixades totes dilacions e foragitades coses infructuoses, entenats prestament en les coses dessús dites e avisar, dir o suplicar ço que volrets, tocant les dites coses, havents-vos en manera que sia llaor de Déu, honor de nostra corona e profit de tota la cosa pública d'aquest insigne principat.

Més avant, segons havem per informacions e novelles de certes persones zelants nostra

honor, que los regnes de Sardenya e de Còrsega, qui en gran part són estats en rebel·lió, són vui en tal disposició e necessitat, així per defalliment de viures e divisions com en altre manera, que si sentien presencialment nostre poder e bona intenció, la qual havem en seguir les vestígies glorioses dels dits nostres predecessors, se reduirien a la obediència de nostra corona; per la qual raó hi havem ja ordonades certes provisions.

Per què, notificats les dites coses, vos pregam afectuosament que en açò avisets e consellets nós segons lloablement han acostumat vostres passats, en tal manera que, migençat l'ajuda divinal, se'n puixa seguir la fi e conclusió desijada per llong temps, així per nostres predecessors com per los vostres.

Contestació d'Alfons de Tous, bisbe de Vic, a la proposició d'Alfons IV en les corts de Sant Cugat del Vallès (20 de maig de 1419)

Per disposició e providència divinal, sots la mà de la qual és lo cor del rei, vostra serenitat, volent per obra demostrar la bona intenció que ha en la justícia e benefici públics

del vostre insigne principat de Catalunya, ha convocada ací la present cort, segons és vist en lo principi de vostra compendiosa proposició, per algunes grans e notables raons, així com és molt propri e degut a vostra reial majestat. Car Déu, qui fa los reis regnar, ha creada e sublimada la dignitat e celsitut reial per ço que faça justícia e pospòs lo ben públic a tot interès de pròpria voluntat e privada utilitat.

E com, senyor, considerada la ciència de la dita vostra proposició, aparegué ésser preferida en ordre de temps l'armada que diets volets fer per visitar lo regne de Sicília e per altres afers tocants honor e benefici vostre e de la dita cort; haguera molt gran cosolació la dita cort que, seguint les vistígies e costums virtuoses de vostres excel·lents predecessors, reis d'Aragó e comtes de Barcinona, de lloable memòria, vós, senyor, ho haguéssets primer comunicat en aquest vostre principat, atesa l'arduïtat e poderositat de tan grans afers. Car lo dit principat—lo qual, per antic e molt lloable costum, ab gran amor e vera fidelitat ha en tals semblants e majors actes molt bé e virtuosament consellat, menant e deduint sos consells a fins benaventurades—haguera vós, senyor, degudament consellat. E per tant, senyor, la dita cort suplica a vostra senyoria que ab sàvia e gran deliberació faça la prosecució de tan grans afers considerar, e

proveir a tots contraris qui en tal acte poguessen sortir.

E vinent, senyor molt virtuós, en lo segon grau de vostra dita proposició, havent en substància que us volets disposar e entendre en les coses necessàries, tocants la justícia e regiment del dit principat, respon la dita cort que refer llaors e gràcies a nostre senyor Déu, qui tal voluntat e bona disposició ha inspirada en lo cor de vostra senyoria, a la qual regracia humilment la dita bona oferta e intenció; suplicant que en aquella vulla perseverar e manar-la a fi deguda, lloable e de memòria digne. Com pot fermament confiar vostra reial excel·lència que la dita cort entén e entendrà contínuament ab fervent intenció e gran diligència en les dites coses e altres tocants honor e exalçament de vostra reial corona e bon estament d'aquella e de tota la cosa pública; tinent açò molt a cor, cessants totes dilacions e coses infructuoses ab deguts mitjans e térmens covinents, remetent açò a experiència, qui és mestressa del actes mundanals, la qual, Déu volent, ho demostrarà. Car la dita cort, sobre açò, ha ja elegides certes persones, per tal con lo present temps li és molt car per molts esguards, en especial per ço con desija veure prestament la reformació e bon ordre de l'estament reial e de la justícia universal, sens la qual bonament no pot proceir fruit de pau ni consolació pública de vostres regnes e

terres, qui ab fervent voler desigen la bona e final conclusió dels actes e fets dessús dits. Confiant la dita cort que per vós, senyor, seran complides ab acabament les coses dessús e dejús tocades.

Més avant, en lo final article e conclusió de la vostra dita lloable proposició, notificants a la dita cort algunes noves e bona disposició concernents vies per prosseguir e obtenir finalment la íntegra obediència dels vostres regnes de Serdenya e Còrsega; atès lo cas e necessitats en què vui són; sentints lo poder e bona intenció de vostra senyoria, pregant afectuosament e demanant consell e avisament a la present cort; en açò, senyor molt alt, vos respon la dita cort que ha plaer e consolació molt grans de les dites noves e de vostra bona intenció e de tots bons e útils preparatoris e enantaments que vostra senyoria haja fets e faça concernents exaltació e honor de la sua reial corona e benefici dels dits afers, com tot acte qui esguarda exalçament e honor de vós, senyor, redunda en gran honor de vostres vassalls, qui per gran amor e fidelitat que tostemps han haüda a llurs reis e senyors, de persones e béns, molt virtuosament, ab conservació e augmentació de llurs llibertats, hi han retut llur bon deute; e semblantment faran, Déus migençant, a vós, senyor, per llur innada fidelitat, vinents cas e lloc necessaris e oportuns.

Suplicant la dita cort a vostra reial senyoria, que en los prop dits actes e persecució, tocants e donants causa e via d'obtenir la final obediència e reintegració dels dits regnes, e en tots altres grans afers, no obmetent degudes e necesàries provisions, li plàcia proceir ab gran circunspecció, savi e madur consell, per lo qual floreix e prospera la honor e virtut dels prínceps, segons és propri, degut e pertinent a vostra dignitat reial. Comunicant vós, senyor, a la dita cort tots los avisaments e la intenció que vós, senyor, haurets dels dits afers, per ço que la dita cort vos puixa en aquells avisar e clarament consellar. Emperò, senyor, suplica la dita cort vos plàcia proferir, en tot cas, segons en vostres oferta e proposició, la ordinació de la justícia, e el bo e pacífic estament del dit principat, qui és principi e fundament de les honors e enantaments de vostra reial corona. E en los actes qui seran possibles fer e obtenir per vostres oficials e ministres, per conservació del major honor e per cessar molts perills e sinistres, vostra reial persona, en la qual, com a cap de la cosa pública, està la salut d'aquella, no vulla anar ni entrevenir personalment. Com no sia propri, atesa vostra reial dignitat e lo gran pes e estima d'aquella e per altres esguards molt congruents e raonables, la vostra presència no es dega mostrar personalment en tals actes, si no és cas que ab gran e digest con-

sell sia deliberat ésser propri, urgent e necessari, segons és estat usitat per los molt il·lustres reis e predecessors vostres, de lloable memòria.

Cèdula d'Alfons IV llegida en les corts de Sant Cugat del Vallès l'1 d'abril de 1420

Lo senyor rei, enteses algunes suplicacions contengudes en una cèdula denant la sua reial majestat, oferta dissabte prop passat en la present cort, continuant la gran benignitat e amor de les quals ha proseguit e vol proseguir lo principat de Catalunya, notable membre de la sua senyoria, per consolació d'aquell e perquè la favor e ofertes a la dita cort per lo dit senyor fetes sien pus notòries, diu, responent, que jatsia regalies del príncep de necessitat o urgència no sien comunicades als sotsmeses, però no és dissonant a clemència si les expedicions d'aquelles aprés les ha dispostes e ordonades en son franc arbitre, són comunicades per mera benignitat per lo príncep o senyor a sos regnícoles o súbdits, car pot-ne millorar de consell si expedient li és vist, o per consolació, informació o avís de sos pobles.

E quantes lleis són estades demanades, sí en algunes d'aquelles promulgar los reis d'Aragó e prínceps de Catalunya, d'alta recordació, han proceït ab assentiment de llurs pobles en diverses maneres segons diversitat, decència o exigència de temps, segons mostren les tenors d'aquelles, e han atorgades muníficament gràcies e llibertats per nobilitar llurs pobles en cascunes condicions. Null temps fonc ne serà sa intenció deviar dels vestígies de sos predecessors. E sia avorrida del segle tal opinió que en lo just e útil govern lo qual Déus ha posat en sa mà, afecció de persones, ne molts per pocs ne pocs per molts, tacen declinar la línia de justícia a alguna part, ne les coses que es pertanyen a sa magnificència executar. Ne fon jamés estrany a son enteniment proceir en los actes notables ab consell, com sia doctrina comuna reial fer parlar, dispondre e ordonar ab consell, convocat, exquirit, e, segons mills és vist, proseguir e seguir.

E per ço lo dit senyor, no deviant de l'alta prosàpia d'on és devallat, volent resemblar a sos gloriosos predecessors, acostumats de conquerir, conservar e mantenir regnes e terres e infringir les cors dels rebel·les ab dolç jou de llur senyoria; si bé tals actes requeren gran secret, e alguns de sos predecessors ne han victoriosament fets e portats a fi sens publicar a negú (e si a algú, a fort pocs),

ab consell d'egrègies, espectables e notables persones vassalls seus, tals con lo negoci avisava a ell eren vists experts e decents a tals actes; benaventuradament emprengué l'armada, la qual vui sosté. E per exalçament de sa corona e honor sua e dels sotsmeses, tutela, seguretat, guarda e profit inextimable de sos pobles, innumerables despesa a càrrec de son erari, sens alienació de son patrimoni, sens fer extorsions, e ometent lícites pecuniàries exaccions e punicions, sus los seus muscles ha portades e porta fins al present jorn.

E com ja aprés acordada e ja principiada là dita benaventurada armada, fos suplicat de tenir cort, la qual sol per ordinació de la justícia li fon dit per molts de cascuna condició era necessari al bé a venir del dit principat; considerant lo dit senyor que altra necessitat no li era posada al denant, e advertint com per plus de trenta anys ençà la dita ordinació de justícia entre les condicions e en moltes corts era estada manejada e versemblantment devia ésser llimada e deliberada, oblidant tota altra cuita e lo gran degast qui en la dita armada era necessari; convocà la dita cort al lloc de Sent Cugat en lo temps pus accetable que se'n devia anar ab son victoriós estol, on per la cort fon detengut per set meses o poc menys.

Resposta de Marc de Villalba, abat de Montserrat, a la proposició de la reina Maria en les corts de Tortosa (26 de maig de 1421)

Accipite armaturam Dei ut possitis resistere (Ad Ephessos, VI)

Molt alta e molt excel·lent senyora.

Jatsia en lo principi de les corts generals del principat de Catalunya sia acostumat de respondre en llatí ab paraules decents e bé ordonades, al present jo entén a parlar devant vostre magnificència en vulgar e ab estil fort clar. Car diu Johannes Galensis (in prologo sue *Summe)* e sent Gregori (XXX lib. *Moralium*, super illo verbo Job qui gallo dedit intelligentiam) «que en una manera deu hom parlar als clergues e en altre als llecs, e en una manera deu parlar a les persones lliterades e en altre a les illiterades, e en una manera als hòmens e en altre a les dones». *Sit sermo uester sole conditus, ut sciatis quomodo unicuique respondere debeatis* (*Ad Colonenses*, IV). E per tant com lo temps nubilós nos mostra que més devem entendre en actes virtuosos que en apariència de belles parau-

les, qui, segons diu Tul·li, no donen alcuna utilitat. E ab la una mà devem obrar e ab l'altra tenir lo coltell, segons feia lo poble d'Israel en la reedificació del temple: *Populus una manu faciebat opus, et altera tenebat gladium* (*Nemie*, IV).

Car en los actes comuns e públics devem proceir ab tota celeritat e maturitat, repel·lint los extrems, qui són temeritat e peresa. E en los fets perilloses moltes vegades ha més profitat la cuita que llonga del·liberació, segons diu Suetoni (in libro *De XII Cesaribus*): «si llongament hagués tardat Escipió Nasica en proveir, perduda era del tot la glòria de Roma»; segons diu Valeri (libro sexto): «si Juli Cèsar hagués tardat de no proveir tantost, no fóra estat de tot lo món emperador»; segons diu Petrarca *De illustribus uiris*: «si Claudi Neró hagués tardat de combatre Asdrúbal abans que s'ajustàs ab son frare Haníbal, perdut era del tot l'imperi»; segons diu Floro Lúcio (IV libro *Epitomatum*); e per ço diu Cassiodorus (in *Epistolis*); *si cuncta deliberas et singulis inmoras, nullus erit rerum finis.* Tots qui de regiment de la cosa pública han tractat dien que la triga és verí de la comunitat. Diu Tito Lívio (Dècada II): *Ex mora res nostre languescunt*; et Petrus Blasensis (in quadam epistola): *Cras, cras, uox est coreina, nec Deo nec hominibus accepta*, e ço que podem fer avui

no devem esperar demà (*Prouerbiorum*, III): *Non dicas amico tuo: uade et reuertere, et cras dabo tibi, cum statim possis dare.*

E ara, en lo cas present, cascú ab tota diligència deu treballar repriment totes passions, obrant virtuosament per honor de la corona reial e per conservació del bé públic; e tota celeritat és triga. Car veem nostre rei e príncep gloriós de nosaltres ésser allongat; car veem nostre senyor natural pres dels enemics posat; car veem lo bé públic molt desreglat; car veem nostre estament en gran perill posat. Doncs, senyora molt excel·lent, vós qui tenits lo ceptre en la regió de Celtibèria, representant la persona del molt alt senyor rei e príncep, lo senyor rei don Alfonso, vui benaventuradament regnant, qui és pare e cap de la cosa pública (segons diu Plutarcus in libro *De instructione Traiani*), perquè pugats aquella bé governar, virilment defendre e als perills inminents subvenir, vos exhorta lo apòstol en lo tema proposat, que prenats les armes de Déu ab què puscats resistir: *Accipite*, etc.

Senyora molt excel·lent, tota persona qui vol batallar se deu bé gornir e armar: *Quia nec nudi contendere nec inermis inimicos nostris opponere nos debemus* (*De restris spoli*, libro VI); e com la vida de l'hom sia cavalleria sobre la terra (*Job*, VII): *Militia est vita hominis super terram*, e en lo regiment

de la cosa pública ocorren grans dificultats e molts perills (segons diu sent Gregori, ultimo *Moralium*, circa medium), cové que los regidors d'aquella sien bé forts; per què és necessari que vós, senyora, siats bé armada en lo regiment de la cosa pública.

E primerament, devets ésser bé armada de tres pedres per expugnar los enemics. Segonament, devets ésser bé gornida de quatre peces d'arnès, imitant vostres progenitors antics.

Dic primerament que devets ésser armada de tres pedres per expugnar los enemics. Aquestes tres pedres designen tres virtuts teologals: fe, esperança e caritat, de les quals vos devets armar e fer fonament en tots vostres actes virtuosos. D'aquestes tres pedres s'armà aquell sant hom David contra aquell gran gegant Goliàs, e aquell expugnà (*Primo Regum*, XVII). D'aquesta virtut de fe se són armats los sants de paradís, e per aquella han batallat e obtinguda victòria: *Sancti per fidem uicerunt regna et operati sunt iustitiam* (*Ad Ebreos*, XI capitulo). E per obtenir aquestes tan grans virtuts devets-vos vestir d'humilitat, qui és cap e principi de totes les altres virtuts, segons diu sent Gregori (XXVI *Moralium*): *Quia nichil explendidius in principe quam humilitas;* ut inquit Petrus Blasensis in quadam epistola: *Sedes ducum superborum destruxit Deus et sedere fecit mites pro eis* (*Ecclesiastici*, x).

Devets ésser armada de virtut d'esperança, posant en nostre senyor Déu tota vostra esperança: *Quare, non in multitudine exercitum, sed de celo, victoria est* (*Primo Machabeorum*, III). Així ho féu Teodosi emperador, e per tal nostre Senyor li donà victòria contra sos anamics, qui, combatent-se ab ells, les sagetes e los dards retornaven en la faç d'aquells qui els gitaven, segons tot açò llargament se llig en la *Historia tripartita* (libro X). Devets ésser armada de benivolència e de caritat: *Nullum est armatorum presidium caritatis et beníuolencia ciuium oportet esse sceptrum regem non armis* (Túllius, in *Philipice* (philipica II); *Inexpugnabili munimentum est amor ciuium; et quid pulcrius quam uiuere cunctis optantibus* (Sèneca, *De clementia ad Neronem*); et, *si nis amari, prius ama* (Sèneca, in *Epistolis*).

Per aquestes tres pedres són figurats los tres braços d'aquesta cort; e en la concòrdia d'aquests vos devets armar, foragitant d'aquells tota dissensió. Los quals ensemps units e concordants, la cosa pública és feta pus fort contra totes coses adversanes: *Castrorum acies tunc hostibus fortis ostenditur quando ita costipata et condensata fuerit ut nullo loco interrupta uideatur* (Gregorius, super Ezechiele, libro I, homelia VIII); *Concordia enim parue res crescunt, et discordia dilabuntur* (Salustius, lib. II); et *omne regnum in se ipsum diuisum desolabitur* (Mathei, XII).

Per lo braç de l'Església la cosa pública és conservada, segons fa testimoni l'emperador: *Scimus enim rem nostram publicam non minus contineri oracionibus sacerdotum quam labore hominum corporali* (XXXIII Gregorii, VIII *Summe*); e aquests devets molt honrar: *Quare aliquando angeli in sacra scriptura nuncupantur* (Gregorius, libro V, regestri *Ad Mauritium imperatorem*). Per lo braç militar la cosa pública és defensada, e aquests devets molt amar, qui exposen la llur vida per defensió de la cosa pública. Així ho faïa Juli Cèsar, qui, oïda la mort d'algun cavaller seu, d'aquí avant no es tocava als pèls de la barba fins havia venjada la mort: *Istis qui defenderunt rem publicam certus locus diffinitus est in celo ubi beati euo sempiterno fruantur* (Macròbius, super *Sompno Scipionis*). Per lo braç de les universitats la cosa pública és sustentada, e aquests devets virilment defendre: *Quare sicut ex sudore populorum fulget regius honor, ita et uigilantia regis populorum salus et quies procuranda est* (Bocàcius, lib. II *De ilustribus uiris).*

E tots aquests tres braços devets caritativament tractar, e en llurs privilegis e llibertats devets mantenir e conservar. E així ho han fet vostres benaventurats progenitors comtes de Barcinona e reis d'Aragó, segons demostren los usatges e constitucions de Catalunya. E en aquesta manera lo ceptre reial

haurà gran estabilitat: *Quare rex qui iudicat in iusticia pauperes tronus eius in eternum firmabitur* (*Prouerbiorum* XXIX). Diu sent Tomàs (in libro *De regimine regni, ad regem Xipri*) que la senyoria d'aquell qui no administra justícia no pot haver gran estabilitat, car és a molts odiosa e dóna gran turbació a tots los membres del cors públic; e diu: *Conseruari non potest quod uotis multorum repugnant* (hec beatus Thomas). Doncs, senyora molt excel·lent, perquè pugats de la cosa pública tot impediment repel·lir, prenets les armes de Déu, ab què puscats resistir: *Accipite igitur armaturam Dei ut possitis resistere*, etc.

Segonament, vos devets gornir, etc.: primo, de cuiraces, qui guarden tot los cors; secundo, de bacinet, qui guarda lo cap; tercio, d'escut, qui guarda lo cor; quarto, de llança, qui nafra e repel·leix lo enemic.

Senyora molt excel·lent, aquestes quatre peces d'arnés són quatre virtuts cardinals de què devets ésser armada: de justícia, temperància, fortalesa e de prudència.

Primerament devets ésser armada de cuiraces, etc.; per què és entesa virtut de justícia. Aquesta guarda tot lo cors públic, e d'aquesta vos devets singularment armar, estatuint e ordenant lleis justes e aquelles observant: *Iustum est principem legibus obtemperare suis* (XL, in *Palea iustum*); car lo prín-

cep qui no serva la llei, acostuma los súbdits que no serven sos manaments (segons prova lo Filòsof, in II *Politicorum*). Ne és expedient a la cosa pública sovint mudar lleis; car així com són estades ordonades ab gran consell, així mateix ab gran consell deuen ésser abrogades, car les lleis deuen haver gran estabilitat; e en figura d'açò, la llei de Moisès fon escrita en dues taules de pedra, e les lleis dels romans en dues taules de vori, segons recita Trogus Pompèius (lib. III) et Valèrius (lib. VI).

Aquesta virtut de justícia és molt necessària: *Quare nil magis inimicum ciuitate quam iniustitia* (Augustinus, *De ciuitate Dei*, lib. V); e per ço deia aquell filòsof: *Legitimo oportet regem de nouo adquirens regnum ut ipsum iustitia obseruatione conseruet*, *quare graue est regnum adquirere sed grauius est insum conseruare;* et Salústius (in *Iugurtam*): *Melius est pauca conseruare quam uana adquirere. Remota iustitia quid sunt regina nisi latrocinia* (Augustinus, *De Ciuitate Dei*, lib. IV, cap. IV); *Et tantum hec virtus est necessaria ut etiam illi qui elere pascuntur sine ea diu esse non possunt* (Túl·lius, in II *De oficiis*); *Estote igitur succinti lumbos uestros in ueritate induti lorica iustitie* (*Ad Ephesos*, VI).

Segonament, devets ésser armada de bacinet, etc. Per lo bacinet és entesa virtut de temperància, car així com lo bacinet guarda lo

cap, en què són los senys naturals, així la temperància guarda la persona de tots desigs e actes voluptuosos, e fa'n haver bon cap e bon enteniment. E per ço deia lo apòstol: *Galeam salutis assumite (Ad Ephesos,* VI).

Tercerament, devets ésser armada, etc. Per l'escut és entesa virtut de fortalesa, car devets totes coses adverses pacientment sostenir per la cosa pública, segons diu Macròbius (lib. primo): *Hec enim dabit tibi scutum cordis laborem tuum et pacienter faciet tibi omnium sustinere (Trenorum,* III).

Quartament, devets ésser armada, etc. Per la llança és entesa virtut de prudència. Així com l'hom ab la llança, de lluny nafra e repelleix lo enemic, així la persona per prudència veu les coses sinistres de lluny e deu-hi tantost ocórrer e proveir, e no deu dir «no m'ho pensava», segons diu Sèneca *(De quatuor uirtitubus).*

Doncs, senyora molt excel·lent, de gran saviesa il·luminada per Déu omnipotent: ab los de Celtibèria, dels quals lo gran Valeri, llur fidelitat innada per tot lo món dignament ha publicada, pus los perills no ignorats, excita-us lo profeta prestament hi subvengats: *Preparate ergo scutum et clipeum procedite ad bellum state in galeis tolite lanceas et induite vos loricis* (Jeremies, XLVI).

E així resemblarets vostres progenitors antics, comtes de Barcinona e reis d'Aragó, qui

d'aquestes quatre virtuts són estats armats. ¡O de quanta fortalesa e prudència fo lo comte de Barcinona apellat Ramon Berenguer, qui, aplegada sa gent ab gran estol de genoveses, conquistà aquesta ciutat de Tortosa de moros, e pres la ciutat de Lleida e vila de Fraga, e per exalçar lo nom de Jesucrist edificà tres centes esglésies! ¡O quanta fou la prudència e fortalesa del rei en Pere lo segon, qui extirpà los franceses del principat de Catalunya! ¡O quanta fo la justícia del rei en Jacme lo segon, qui per excellència fo apellat en Jacme lo Justicier, car no tant solament feia justícia dels altres, ans primerament la feia de si mateix! E singularment devets resemblar la reina dona Elienor, besàvia vostra, qui ab gran justícia regí aquest principat, e ab gran prudència féu notables constitucions en aquesta ciutat de Tortosa en temps de la guerra de Castella, e ab gran temperància e fortalesa treballà en foragitar los enemics de la pàtria.

E així de la vostra gran clemència porà ésser dita la paraula escrita: *Tu es gloria Iherusalem, tu letitia Israel, tu honorificentia populi nostri: quare fecisti uiriliter, confortatum est cor tuum, benedicta es a domino Deo excelso, pre omnibus super terram* (Judit, XIV et XV cap.); *Sit dominus Deus benedictus, cui placuisti et posuit te super tronum Israel* (*Tercio Regum*, X); *Ora pro nobis, quoniam mulier sanctia es* (Judit, VIII); *Et omnium occulio gratiosa* (Hes-

ter, II); *Ostende te nobis in tempore tribulationis* (Hester, XIV); *Quare in domo regis pro cunctis id est pro salute omnium* (Hester, IV). En tal forma que la cosa pública hage pau e repòs; e aprés pugam tots pervenir, en aquella pau sobirana, la qual de present lo nostre enteniment no pot compendre: *Ad quam nos perducat in*, etc.

Cèdula de Galceran de Pinós, vescomte d'Illa i de Canet, llegida en les corts de Tortosa el 13 d'octubre de 1421

Los comtes de Barcinona, e aprés successivament fets reis d'Aragó e prínceps gloriosos del principat de Catalunya, acompanyats de magnats, barons, nobles, cavallers, hòmens de paratge e generosos poblats dins lo principat de Catalunya e qui vui són representats per lo estament d'aquells, exercitants actes bel·licoses e plens de grans estrenuïtats, rompent llurs testes ab gran escampament de sanc de mals d'infeels, adquiriren lo dit principat e a si subjugaren tots cells qui en aquell habitaven ne aprés han habitat. Per ocasió dels quals actes, dignes de recordació, los dits reis e comtes insigniren lo dit estament

militar de grans franqueses, llibertats, privilegis, immunitats e altres singularitats, decorant singularment lo dit estament; e aprés disposaren los dits reis e comtes que de temps en temps corts fossen celebrades en lo dit principat per reformar la cosa pública d'aquell e conservar a cascú ço del seu; faents, instituints e ordinant lleis e usatges, constitucions, capítols e altres coses saludables al dit principat; donants a cascú entrevinent en les dites corts franc arbitre e mera liberalitat de dir, parlar e procurar totes e qualsevol coses concernents lo benavenir del dit principat e de la cosa pública d'aquell, e de demanar, haver, e aconseguir justícia, reparació e reintegració de sos greuges, així en comú com en particular, faents e posants assí llei ab la qual necessàriament fossen tenguts de celebrar les dites corts, de temps cert en temps cert, per obtenir les coses dessús dites.

E han acostumat los dits reis, quan són en cort ab los tres braços en aquella intervinents, parlar ab precs e no manaments, alies manaces, ab paraules gracioses e sens impressió alguna, donants als dits braços o estaments e als singulars d'aquells arbitre franc d'aconsellar e d'haver participi en los actes faedors en les dites corts, ab tanta amor, pau e concòrdia que són fets un cors, una ànima e un voler en tot ço que sia salut e benavenir del dit principat e de la cosa pública d'aquell.

E ara per vós, molt excel·lent senyora, per sugestió, inducció e voler d'alguns vostres consellers qui per llurs passions e intereses propris torben lo ben públic, e qui us donen entenent que ab discòrdia farets lo servei del senyor rei benaventuradament regnant (ab humil e subjecte reverència de vostra senyoria parlant), volets desllibertar la dita cort e assenyaladament lo dit estament militar, prenent e arrestant alguns dels majors magnats, barons e cavallers del dit estament, lo que jamés fon vist en cort; car no és estat nengun dels dits magnats, barons ni cavallers que en la dita cort hage res dit ne parlat (d'aquells qui parlaren) sinó en defensió de privilegis e llibertats de la cosa pública.

E ja s'és trobat en cort que per defensar ses llibertats e franqueses se deïen paraules pus aspres e pus greus, que jamés, senyora molt excel·lent, no fon proceït a presons, en questes ne arrets; car la major llibertat que en la cort se demostra és aquella d'haver franc arbitre e llibertat de parlar e mantenir ses llibertats e franqueses.

E d'altra part, per vós, molt alta senyora (ab humil reverència parlant), són estades fetes algunes novitats e greuges sobre lo capítol dels inquisidors, lo qual és estat per lo dit senyor rei amplament atorgat ab plenitud de poder. Les quals paraules en persona del magistrat denoten mer imperi; mes alscuns dels vos-

tres consellers a qui toca, per llur afectat interès e turbació del benavenir de la cosa pública del dit principat, volen aquell dificultar, metent e posant aquell en disputa, lo que per vostra senyoria no deuria ésser abraçat, ans totalment expel·lit. Car més va en la persona del senyor rei e vostra e de la cosa pública del dit principat, que no en ells, qui donen causa e ocasió de destorbar tant benefici com de la present cort s'espera; e llur sang no deu per tan gran preu ésser reemuda, car més pesa la cosa pública del dit principat e lo benavenir d'aquell que no fan ells, qui ab torbs volen tolre tan gran e tan saludable repòs de la cosa pública.

E és gran dubte si lo poder a vós, molt excel·lent senyora, donat per lo dit senyor rei, si bé és guardat, s'estén a interpretar lleis o capítols per lo dit senyor rei e sos predecessors atorgats, com no faça menció alguna d'interpretació faedora, e [a] aquell qui ha feta la llei se pertanya d'interpretar aquella; e si e on interpretació fos necessària (lo que no creu lo dit estament), tal interpretació se ha a fer de bo en millor per constitucions de Catalunya, e en certa forma e manera. Doncs, per vós, molt alta senyora (ab repetida reverència parlant), en perjudici e derogació del dit capítol en res no devia ésser proceït ne enantat fins a tant fos vist e interpretat segons la forma dessús dita.

E girant sos ulls, lo dit estament militar en cort e davant vostra senyoria, envers lo estament de la Església, diu en aquell semblants paraules: ¡O reverent braç e membre del cos mixte del dit principat, qui ab devotes oracions assuauges les indignacions divinals!, ¿com no et sents de tants evidents greuges e novitats, car lleixes caure e derruir lo franc arbitre per lo sobiran Déus a tu e als altres estaments donat e aprés en cort per los dits reis e comtes gloriosament confirmat? ¿Encara lleixes e permets les lleis de la terra, comprades e pagades, ésser interpretades e del tot derruïdes e al fons meses?

E aprés, remirant lo dit estament militar l'altre braç de la dita cort, diu tals paraules: ¡O insigne braç e de moltes virtuts dotat!, ¿e on és aquella constància e fermetat la qual tu sols haver en lo benavenir de la cosa pública del dit principat? Remira e guarda los actes los quals los teus passats ab gran virtut han empreses e deduïts a bona fi e conclusió; doncs, ¿com no consideres los prejudicis e greuges que incessantment són estats fets en la cort present, qui jamés en cort no foren vists ne oïts? ¿E per què d'aquells no demanes deguda reparació, car les lleis comunes de la terra per tots deuen ésser sostengudes, e los greuges comuns per tots deuen ésser emparats e defesos?

E finalment, retornant e alçant lo dit esta-

ment los seus ulls envers vostra excel·lència, suplica, exorta e requer a vós, molt alta senyora, que per benavenir e salut del senyor rei e dels negocis de la cort, vos plàcia los greuges dessús dits e especificats reparar, reposant e reduint aquells al primer e degut estament. En altra manera, si per vós, molt excel·lent senyora, era fet lo contrari (lo que no creu lo dit estament), en lo dit cas, e no en altra manera, dissent a tots e sengles actes en la present cort fets e d'aquí avant faedors, així com aquell qui és agraviat e deslliberat. Protestant que per lo dit estament no ha estat, està ne estarà, que en los fets de la dita cort no es proceesca ab gran cuita o celeritat, més per vós, alta senyora, qui no reparats los dits greuges e novitats, ans incessantment aquells continuats e augmentats (ab humil e subjecta reverència tots temps parlant).

Requirent la present cèdula ésser continuada en los actes de la cort, per vós, notari.

Discurs de la reina Maria, llegit a les corts de Tortosa el 25 de febrer de 1430

Lo dilluns, tretzèn dia del mes present, personalment vinguem en lo present lloc per

pregar e encarregar-vos que, tota dilació a part posada, volguéssets entendre en lo espatxament de la cort; comemorant-vos algunes coses que lo senyor rei nos manà com partí d'ací, e lo succeïment dels negocis aprés seguits, los quals nos eren vist ésser molt damnosos al servei e honor del dit senyor, profit e benavenir de tots vosaltres e de tots sos regnes e terres; oferint-vos nostre treball, cura e solicitut possible per bona expedició de les dites coses.

A què, lladoncs per paraula e aprés en escrits, nos fonc respost en certa forma. Emperò a nós és vist que los afers no caminen segons la gran necessitat requer. Car, com vosaltres ben sabets e és a tots notori, la convocació de la present cort fonc per lo dit senyor rei feta per demanar-vos socors e ajuda mijançant los quals lo dit senyor pusque conservar, guardar e satisfer a sa honor e a la conservació e protecció del dit principat e de tots sos regnes e terres contra lo rei de Castella, nostre frare, qui ha indicta guerra contra lo dit senyor, vós e tots los altres súbdits e vasalls seus, segons dissapte, a divuit del mes de novembre prop passat, per lo dit senyor rei a tots vosaltres fonc esplicat.

E aprés, lo segon jorn del mes de gener, vos dix que no solament vos demanava socors e ajuda, segons dit és, mas encare volia li donàssets consell de ço que vos parria ell

fer degués en matèria de la guerra sobredita e ocorrent a què lo dia mateix, en escrits a part vostra, donant-li consells en certa forma, lo suplicàs que sa senyoria redreçàs e metés en bon ordre la justícia, proveint e ordenant de nou per lo bon estament del dit principat ço que seria útil e necessari, segons en aprés ab plenera deliberació seria vist ésser faedor, e proveís degudament a la reparació dels greuges; explicant en alguna forma assats general la manera de açò metre en exequació.

La qual general explicació, aprés, lo onzè dia del dit mes, pus especificadament fou per vostra part al dit senyor explicada. E conclogué's així, en lo proposat e suplicat al dit senyor, en lo dit segon, com en lo dit onzè dia de gener: que donat per ell obra ab acabament a les dites coses, la cort hauria dispost e ordenat fer tal subvenció a sa excelència que seria servei de nostre Senyor primerament, e aprés del dit senyor; e compliria a manteniment de la honor de sa reial corona e confusió de sos enemics.

E com sabets, lo dit senyor, de continent, condescendent liberalment a vostres suplicacions e atorgant-vos en certa forma les coses en vostra suplicació contengudes, deputà proveïdors de greuges e los donà tot aquell poder que per vosaltres li fonc suplicat. E aprés, alguns jorns ell aturà

ací e creïa que dins aquell temps les dites ordinacions li serien ofertes e explicades. E a la final, cuitat per necessitat de proveir en altres grans afers qui ocurrien per ocasió de la dita guerra, li convenc partir d'ací, jaquint-nos sa lloctinent e manant e avisant-nos en certes coses, les quals de paraula vos diguem e, per millor entendre'ns, per escrit vos fem llegir lo dit trezèn dia del present mes.

E quan consideram la necessitat tan gran e urgent en què lo dit senyor e vós e tots los altres súbdits seus sots constituïts per causa de la dita guerra; e vist lo gran discurs de temps passat del dia que lo dit senyor vos esplicà la causa final per què convocats vos havia, que són ja passats tres meses e corre lo quart; e que des que lo dit senyor partí d'ací, són ja passats pus que trenta dies; e que per molt que instat e solicitat vos hajam, e personalment e per altres de nostre consell, res no ens havets donat ne ofert; que nos degam proveir e ordenar per utilitat e necessitat del dit principat, segons per vosaltres al dit senyor fonc suplicat; som no poc en nostre cor tribulada en molt congoix, majorment atesa la instància per part vostra feta sobre la mutuació de la present cort en altre lloc, la qual fer no es poria sens dilació de temps, com vejam lo gran perill e inconvenients que es pot seguir per la triga. E per ço havem deliberat venir ací e tot lo discurs pre-

cedent recitar, e nostres congoixes e los sinistres que veem aparellats, los quals Déus per sa misericòrdia venir no permeta, explicar-vos; e per solicitar, exortar, encarregar e pregar-vos que, tots altres negocis e dilacions a part posats, vullats encontinent, així com nos semble fer devets, e per la honor e servei del dit senyor rei e per vostre benavenir, tuïció, honor e profit e evitació de tots sinistres, si a Déus plaurà, entendre en lo desempaixament e esserquició de la ajuda e socors al dit senyor faedors, e entrar, per los dits esguarts e encara per esguart de nostra intervenció, de continent a la pràctica deliberació [e] execució de la dita ajuda e socors. En tal manera que, aquells ministrats en lloc e temps deguts, paresque e induesque aquell fruit e efecte que tots desijam; e per dilació no deguda, no freturen de tot profit a gran dan del dit senyor e vostre e a càrrec insuportable dels qui serien causa e ocasió de tals dilacions.

Oferint-vos que tota vegada que per vosaltres nos seran ofertes e donades ordinacions algunes, útils e necessàries al bon estament del dit principat, direcció e desempatxament de la justícia, som e serem disposta a entendre e fer entendre a la provisió e ordinació d'aquells degudament faedora. E que per nós no està ni estarà que a la provisió dels greuges no es dó tal conclusió, així com per lo senyor rei atorgat vos és; ans dam e darem e

dar farem tota obra ab acabament a aquella, segons en la vostra resposta a nostra dita explicació, feta lo trętzè dia del present mes [e] en escrit oferta, és contenguda, e a totes les altres coses per lo dit senyor e nós faedores e que a la bona expedició de tants e tan urgents negocis sien necessaris o pertanyents e profitoses.

Discurs de Alfons IV a les corts de Barcelona (27 de maig de 1431)

L'altre jorn, en nostra proposició, vos explicam efectualment dues coses: la una, que nós enteníem, ensems ab vosaltres, redreçar la justícia e dar degut orde a aquella; l'altre que si de nós o de nostres oficials pretenia algú haver greuges, érem aparellats reparar aquells segons que per justícia fer deguéssem. E aprés altra jornada, tornam ací a vosaltres, e, especificant-vos obertament nostra intenció, vos diguem efectualment que nostra intenció era elegir algunes persones e que la cort n'elegís així mateix altres, les quals ensems comunicassen de la dita justícia e del bon orde qui es degués dar en aquella, segons en nostres proposició e raonaments se conté.

E vosaltres romanguets en deliberació, e encara no havem haüda vostra resposta. E per aquesta raó som ací venguts a vosaltres per instar-vos e sol·licitar-vos sobre açò, pregant e encarregant-vos que, tota dilació remoguda, hi vullats entendre, e fer-nos la resposta que de vosaltres esperam; car, ateses les coses que us havem proposades, no ens sembla que us hi degats gens aturar.

Certa cosa e notòria és que la justícia e l'administració d'aquella a nós se pertany, e a nós s'esguarda dar compte e raó a Déu dels regnes e terres que comanats nos ha, e del govern e del regiment d'aquells; mas per major contentació vostra e per donar major raó de nós, nos plau comunicar-ne ab vosaltres ensems e posar la dita justícia en orde degut. E si vosaltres, per necligència o per qualsevol raó, no satisfaíets a nostres proposició e raonaments degudament, en aquell cas, en fadiga e necligència de vosaltres, nós mateis ho farem sens vosaltres, així com podem.

E no devets molt curar de pràtiques antigues o passades, pus lo fruit de la dita justícia se'n seguesca; car experiència ha mostrat que totes les pràctiques passades no són estades lloables ne són vengudes a bona fi. E no voldríem que los afers vinguessen en los térmens que darrerament vingueren ni prenguessen semblant conclusió.

Per què, altra vegada vos pregam que en

aquests afers vullats prestament entendre, e cuitar aquells a fer-nos resposta, car la tarda e dilació no aporta profit algú ne a nós ni a vosaltres. E nós voldríem-hi dar presta conclusió, així com entenem a fer, Déu migençant, ab vosaltres ensemps, si dispondre-us-hi volrets, o en fadiga vostra sens vosaltres; car nós havem a entendre en altres afers assats grans e àrduos, en los quals havem a metre nostra persona. E cové a nós cuitar per no perdre temps, tant com porem, e per esquivar los inconvenients qui per la tarda o dilació seguir se porien.

Proposició d'Alfons IV a les corts de Barcelona (18 de desembre de 1431)

Nós, considerants que casi és impossible que negú pusca bé fer, així d'ofici com de regiment, si primerament no sap aquelles coses que, segons lo càrrec que ha, li pertanyen; considerants, encar, que la major càrrega que tenim per ésser rei e senyor de vosaltres és lo fet de la justícia, com d'aquella sia més tengut tot rei e príncep de donar compte e raó a Déu que de neguna altra cosa; sabents que el major aliment que la cosa pública pot haver

és la dita justícia e l'administració d'aquella, com d'aquella se seguesquen infinits béns, pau e concòrdia entre los sotsmeses e seguretat a cascun de ço del seu, per la qual causa l'amor dels súbdits al senyor pren gran creiximent e la llur lleialtat no solament és conservada, mas encara grandament augmentada; per aquests esguards, gran temps és passat, havíem pensat e desliberat metre e posar la dita justícia en degut orde e estament en tots nostres regnes e en aquest principat. Mas per diverses ocupacions que ens són subvengudes no ho havem pogut metre en execució, e havem esperat temps e saó perquè ho poguéssem fer, segons que ara de present ho tenim. E per aquesta raó havem convocats e aplegats vosaltres en aquesta cort, a fi que, ab vosaltres ensems, puscam fer, disposar e ordonar la dita justícia entre vosaltres, a servei de Déu e descàrrec nostre e a utilitat de la cosa pública.

E com totes les coses se regesquen per exemple, e los membres diriven del cap e deuen pendre exemple d'aquell, nós volem començar en nós primerament. E per tant, si alguns se tenen per agreujats de nós per inadvertència, o de nostres oficials per ignorància o malícia (car de nós certs som que no per malícia, e d'ells ho ignoram, tro sus que en altra manera ne fóssem pus informats), som prests e ens oferim a fer justícia de nós e

d'ells, la qual entenem executar pus amplament e pus complida que no us poríem al present explicar.

Cèdula de la reina Maria, llegida a les corts de Montçó el 31 de març de 1435

Com la salut pública estiga grantment en la incolumnitat del príncep, ab gran sol·licitut e cura deu ésser procurada per los sotsmeses. E per aquesta raó la senyora reina, precedents grans consells per ella celebrats en la ciutat de Saragossa, en la qual foren presents e consellants moltes, notables e singulars persones, de tots los regnes e terres de la corona d'Aragó de ça mar, convocà la present general cort en la present vila de Montçó, per tal que, pus promptament e pus esforçadament, fos procurada la salut e prosperitat del molt alt senyor rei, lladoncs constituït en lo cas que a tots és manifest e notori; arbitrants la dita senyora e los cosellants que tota virtut unida és pus fort que la dispersa o divisida.

E saben tots los regnes e terres dessús dits com, discorrent lo temps de la convocació de la dita cort, la dita senyora, seguint en

açò axí mateix lo consell a ella donat en la dita ciutat per les dites persones, en temps d'hivern, no perdonant als treballs de la sua persona, ab gran afany e congoixa entrà en lo regne de Castella, per parlar, tractar e procurar ab lo rei de Castella, son frare, alguna prorrogació de les treves o cessació de guerra, per repòs e assosec dels regnes e terres dessús dites. E après, la dita senyora a grans jornades tornà de Castella per aconseguir a la present vila de Montçó, per celebrar la cort general per ella, segons és dit, convocada. E aprés que fonc en la dita vila, per esperar los absents qui, convocats, no eren venguts, la dita senyora no poc de continent, ni ab aquella promptitut que ella desijava e lo cas requeria, proceir ni anar avant en los actes de la dita cort; ans convingué a ella esperar, de necessitat, per gran temps los dits absents, a gran dan dels afers per los quals la dita cort era estada convocada e a gran desplaer e enuig de la dita senyora, qui veïa passar e perdre lo temps inútilment e infructuosa en tanta necessitat.

E seguí's, en aprés, que, formada la dita cort ab aquells qui s'hi trobaren, féu sa proposició en la forma e manera que en lo procés se conté; e, aprés, la cort general romàs en deliberació sobre la resposta faedora. E jatsia la dita senyora, per si e per altres de

son consell a açò deputats e elegits, hage demanada e sol·licitada ab gran instància e ab gran diligència la dita resposta, emperò aquells qui en la dita cort general presents eren, s'escusaren que, per ço com molts dels majors de cascun estament e de cascuna província encara no fossen venguts, no podien fer la dita resposta; com sens aquells, atès que eren persones de gran pes e caler, no la poguessen bonament deliberar ni acordar ni fer aquella. De què s'és seguit que del tercer dia del mes de deembre prop passat ençà, és passada la major part del temps abans que sien venguts aquells que los presents han volgut esperar, no havents esguart a tanta necessitat de la persona del dit senyor rei, ni als perills d'aquella, ni als dans preparats a sos regnes e terres.

E aprés s'és seguit que, aprés que los qui eren absents (segons s'és dit) són aconseguits e venguts, són sortits entre los de la una província ab l'altra, e encara entre los braços, debats e qüestions, de seure, d'anar, de parlar e de moltes altres coses; les quals, per aquells qui mogut ho han o hi han donat causa, se pogueren ometre e lleixar a part en aquest cas e temps, ateses les coses, necessitats e perills dessús tocats. E es deguera entendre en les coses qui toquen tant la salut e prosperitat del dit senyor rei e de la sua real corona, sens la qual no es pot aconseguir lo bon estament de

sos regnes e terres. E de les dites contencions e debats s'és encara seguit que lo il·lustre rei de Navarra, germà del molt alt senyor rei e de la dita senyora reina, ara com és vengut del dit senyor rei, no ha pogut donar una lletra del dit senyor rei dreçada a la dita cort general ne explicar a aquella les coses per lo dit molt alt senyor rei ordonades e manades; ans ha covengut a la dita senyora e al dit il·lustre rei de Navarra explicar particularment a cascuna província, en la cambra, les coses per lo dit senyor rei, segons dit és, ordonades e manades, e donar a cascuns en escrits les creences de les coses explicades de paraula, les quals són del tenor següent (*inseratur*). A les quals coses, dementre lo dit il·lustre rei de Navarra és estat en la present vila, no és estada feta resposta, jatsia contínuament sia estada diligentment demanada, e lo dit il·lustre rei de Navarra abans de sa partida desijàs sobiranament saber aquella. Es bé veritat que, ara pocs dies són passats, ço és, dissabte a diset del present mes de març, los braços eclesiàstic e de ciutats e viles reals del principat de Catalunya donaren e presentaren a la dita senyora reina per resposta una cèdula del tenor següent (*inseratur*). E aprés, dimarts a vint del dit mes de març, lo braç miltar donà e presentà a la dita senyora una altra, conforme a la prop desús inserta, la qual és del tenor següent (*inseratur*). E haguera gran con-

solació e plaer la dita senyora que los actes e afers de la present e general cort haguessen proceït e fossen estats fets ab concòrdia e unitat de tots los regnes e terres per aconseguir lo fruit lloable que es deu seguir e se n'espera, per al servir e honor del dit senyor rei, e per a la utilitat pública dels regnes e terres de la sua real corona e dels domiciliats e poblats en aquells e aquelles.

E ara darrerament són venguts del dit senyor rei mossèn Bernat de Corbera e mossèn Andreu de Viure, consellers e ambaixadors seus, los quals vos han explicades e recitades de part del dit senyor aquelles coses que són necessàries e útils e expedients per a la honor e servir del dit senyor rei e benavenir de tots sos regnes e terres. E com la dita senyora reina veés los afers de la present cort general ésser tan fredament abraçats, e ab tanta lenticitat ésser entès en aquells, complanyent e congoixant-se molt dels perills que veïa, e encara veu, al davant, e dels inconvenients que es podien e poden seguir (ço que Déu no vulla), ha diligentment, per si mateixa e per les persones per ella a açò deputades, instat e sol·licitat a tota la cort general a alguna bona e prestant conclusió, així com lo cas e necessitat requeria e encara requer.

E per aquesta raó, encara de present, la dita senyora vos prega, amonesta e exorta que, reduint a vostra memòria los grans e lloables

actes dignes de recordació, fets per los vostres passats per honor, servei e exaltació de vostres reis e prínceps passats, e metent en obra e execució aquella natural amor i innada fidelitat de la qual resplandeixen per tot lo món los vassalls e sotsmeses de la dita corona d'Aragó, vullats entendre ab gran vigilància e sol·licitut, e prestament proveir, en la salut, servei e honor de vostre rei, príncep e senyor, e en les coses per part sua, així per la dita senyora reina e per lo dit il·lustre rei de Navarra, com per los dits mossèn Bernat de Corbera e mossèn Andreu de Viure, segons dessús és contengut, demanades, explicades e recitades.

E vullats espletar sens llonga dilació la prudència e saber, la gran afecció e voler, la gran abundància e poder de què nostre senyor Déu vos ha dotats, en la salut, honor e servei del dit senyor rei; com sens açò lo bon estament e benavenir de sos regnes e terres no es pusca aconseguir. E no esperets altra cas ne altra millor avinentesa que la que a present vos ocorre, per a poder retre vostre deute al dit senyor rei e a la gran utilitat de sos regnes e terres, com sien coses en les quals sens instància o requesta alguna se deuria, últimament (?) e espontànea, entendre, e aquelles virilment executar. Moguen-se los vostres coratges a suplir per prompta execució tant temps passat sens algun fruit, no sens grans notes en les parts així remotes

com propínqües. E coneguen les gents del món no ésser extincta la virtut que sol ésser e habitar en los vassalls e sotsmeses de la real corona d'Aragó.

E vullats imitar les abelles, les quals, ab gran concòrdia, unitat e diligència treballen per fer e compondre una cosa així meravellosa com és la bresca, la qual mai farien si entre elles no havia concòrdia e diligència; e així mateix porten sobre llurs muscles, segons se troba en escrits autèntics, lo llur rei e senyor.

En moltes e diverses maneres vos prepara nostre senyor Déu, temps, lloc e manera de poder fer la honor e servei de vostre rei, príncep e senyor, e la exaltació de la sua corona, en la qual resideixen, e de la qual dependeixen, les prosperitats e benaventurances de sos vassalls e sotsmeses. E si lo temps present passava així infructuosament com ha fet lo passat, fàcilment serà empatxada e tolta la facultat, facilitat e disposició que de present s'exibeix e es demostra.

A les quals coses la dita senyora reina, per demostració de sa diligència, e per fer ço que pot en procurar los béns que, faent-se així com lo cas requer, lo servei e honor del dit senyor rei se segueixen, e per esquivar los mals, dans, perills, inconvenients e sinistres que no faent-se se insurgeixen, vos incita, vos requer e us amonesta de tot son poder e saber.

Manant la present cèdula ab les altres dessús designades ésser insertades en lo procés de la present cort.

Proposició de la reina Maria a les corts de Montçó (5 de desembre de 1435)

Nós havem convocada la present cort general per raó del cas infortunat seguit, així com sabets, a la persona del senyor rei; sabents que los vassalls e sotsmeses a la reial corona d'Aragó, per la llur innada faeltat, amor e naturalesa que porten a llur rei, príncep e senyor, de totes prosperitats d'aquell s'aconsolen e s'alegren, e de totes adversitats han gran desolació e sentiment; e per la salut de la sua persona e benavenir d'aquella, no solament han despès afluentment, segons la exigència dels afers, grans quantitats de monedes, mas encara han exposat a mort e a grans perills les llurs persones. E jatsia que aprés lo dit cas, e aprés encara de la convocació de la present cort, lo dit senyor hage escrit que ell és estat deslliurat e restituït en sa plena llibertat, emperò, nós sabents certament e essent certificada per lletres e per persones qui freqüentadament vénen del dit se-

nyor e d'aquelles parts, que el dit senyor és e està en la ciutat de Milà; e havents grans congoixes e dolors del cas passat e no menors de molts altres que es porien fàcilment seguir (ço que a Déu no plàcia), per los quals la persona del dit senyor rei no seria fóra totalment de molts perills que en tals casos se poden seguir, e la total delliurança del dit senyor poria ésser empatxada; e creents fermament que vostra gran amor, feeltat e naturalesa que portats al dit senyor, així com los vostres predecessors han portat e mostrat lloablement e gloriosa els predecessors del dit senyor rei, dóna e incuteix en los coratges de vosaltres sobre açò gran gelosia e sospita; e per conseguent que voldrets atendre, així com de bons e lleials vassalls se pertany, a la total e absoluta delliurança del dit senyor e a la presta recuperació de la sua persona; per ço us pregam, així afectuosament com podem ne sabem, que, guardant los perills qui es porien seguir al dit senyor rei estant així com està, e al damnatge de sos regnes e terres, vullats donar a nós, posada en gran contristació e dolor per la dita raó, aquell consell, favor e ajuda que lo dit senyor rei e nós esperam de vosaltres e de la gran naturalesa e amor que de vosaltres se pertany, en manera que a la total delliurança de la persona del dit senyor e a la presta recuperació d'aquella sia, segons se pertany e lo cas requer, degu-

dament proveït, e a la honor sua e de la sua corona e encara a la vostra e al bé avenir de tots sos regnes e terres, així com se mereix sie pertinentment satisfet.

Proposició de la reina Maria a les corts de Lleida (9 de maig de 1440)

Bé us deuen recordar les coses per part del molt alt e molt excel·lent príncep e senyor, lo senyor rei, nostre molt car e molt amat marit, per En Joan Olzina, secretari e missatger seu, a vosaltres explicades sobre la sua retornada, per nós e vosaltres no poc desijada. On, així per aquella raó com per les que aprés vos direm, deliberam prestament convocar corts, segons vos diguem convocats en parlament. E de fet les convocam en Tortosa, a certa jornada. E així bé de nostra voluntat haguérem entès, postposats tots negocis, en la celebració de la dita cort; emperò necessitada a obeir el manament e ordinació del dit senyor, nos covenc anar en lo regne d'Aragó per executar algunes coses que sa senyoria manava, creent, dins lo terme almenys de la prorrogació, poder ésser en Tortosa. Emperò, sobrevinents llegítimes causes e es-

pecialment per metre aquell regne en pau e assossec, e per castigar per justícia alguns qui ab gran audàcia perturbaven lo pacífic estat d'aquell e encara han fets grans dans en la cosa pública, no podem partir d'aquell regne dins lo terme de la dita convocació. E passat aquell, e migençant la gràcia de nostre senyor Déu, posat en assossec lo dit regne e fetes moltes saludables e útils ordinacions en les ciutats, viles e llocs d'aquells, com deliberam de continent altra vegada convocar les corts, sobrevingueren en nostra persona molt greus e difícils accidents de malalties, qui ens han durat gran temps. E jatsia haguéssem consell concorde de tots los metges que deguéssem anar en regne de València (terra en hivern temprada e disposta a curació de nostres malalties), nós, emperò, preposant les coses dessús e dejús contengudes a nostra salut, deliberam convocar les presents corts en Tarragona.

E com fon arribada en aquesta ciutat, moltes persones vingueren a nós, afermant que en alguns llocs molt veïns de Tarragona morien d'epidèmia; per la qual raó, de continent escrivim al veguer de Tarragona, manant-li que sobre açò prengués informació. E així ho féu, per la qual consta que en Cambrils morien contínuament d'epidèmia, e en Tarragona e en altres llocs havia malaltia de pigota; e per ço deliberam mudar lo lloc de la celebració de les dites corts en la present ciutat de

Lleida, dintre lo temps de la darrera prorrogació.

E així mateix, en la jornada assignada, havíem del·liberat de proposar; emperò, sobrevenint en nostra persona greu malaltia, de la qual (així com veets) som del present encara detenguda, no havem pogudes explicar les causes per les quals havem convocada la cort, les quals són les següents: primerament, per tractar totes aquelles coses que sien glòria e honor de nostre senyor Déu, servir, exalçament e honor del senyor rei, e utilitat e profit de la cosa pública del dit principat; e especialment, e sobre tot, perquè nós e vosaltres havem sobiranament desijat, e desijam ab gran raó, la benaventurada tornada del senyor rei, no poc útil e necessària en sos regnes e en aquest principat de Catalunya. E per ço com aquesta retornada no es pot bonament fer sinó guardada e conservada la honor del senyor rei, e lleixant en algun bon orde les coses que té entre mans, vos pregam e encarregam tan afectuosament com podem, per aquella gran amor, fidelitat e naturalesa que vostres predecessors e vosaltres haveu sempre mostrat devés los reis passats e devés lo dit senyor rei, de què ells e vosaltres haveu guanyat per lo món gran renom e fama, vullau contractar lo més desempatxadament que possible sia, de la venguda e retornada del dit senyor rei e dels mitjans honests e honorables

ab què se pusca bé e breu executar; en la qual cosa, ultra la utilitat pública, a nós ne fareu tan gran plaer e servei que major no poríeu.

E més avant, per reduir-vos a memòria los antics odis e desamistats, continuats fins al present, de la nació genovesa, qui sempre han hagut e han a la corona d'Aragó e naturals d'aquella, e sobre tot la nasció catalana; qui ultra les ofenses fetes e dans donats ab trencaments de paus, treves e seguretats, no contents del passat, guerregen e ofenen en quantes maneres poden lo dit senyor rei e sos naturals, especialment esta nació; en tant que los que poc temps ha en sos propris ports no estaven segurs, ara vos vénen a combatre dins en los vostres, e lo renom dels catalans, que per lo món era tengut en estima, vui envides és oït en llevant ni en ponent. E devets entendre, ultra la deshonor, quan dan en la cosa pública se segueix. Car cessa mercaderia, per la qual tota terra se enrequeix; aminva la entrada del General, qui és a defensió del principat; ultra altres inconvenients que serien llongs de recitar. Pregam-vos, doncs, que vullau sobre açò ben veure e tractar de provisió e remeis deguts.

E si algunes coses tocants bon estament e utilitat de la cosa pública del dit principat e singulars d'aquell, havets necessàries del dit senyor rei, nós, en nom de sa senyoria e tant

com bonament puscam, liberalment les vos atorgarem, car sabem que tal és la voluntat del dit senyor, a la qual és la nostra conforma.

E per ço com, segons bé sabets, les sobre dites coses requeren gran celeritat, com en la triga haja grans perills, e així mateix que la nostra persona no és per a sostenir llongues altercacions, vos pregam e us encarregam que, a part posats tots particulars interesses, los quals solen tots temps portar grans dans en la cosa pública, vullats, unidament e concorda, ab gran amor e caritat, entendre en les coses dessús dites; car indubitadament esperam que açò faent, considerada vostra prudència, discreció e abtesa, e los grans e generosos coratges que tots temps havets mostrat en totes aquelles coses que han tocat honor, servei e exaltació de la corona d'Aragó e del dit senyor rei, honor del principat e de cascun de vosaltres, d'aquestes corts eixirà bona e lloable conclusió en tots los sobre dits partits. Plàcia a nostre Senyor, del qual totes les bones coses ixen, il·luminar a nós e a vosaltres, e endreçar, perquè, conformant-nos ab la sua sancta voluntat, en les presents corts doneu breu e bona fi.

Proposició de la reina Maria a les corts de Tortosa (19 d'octubre de 1442)

Los dies passats, haguda nova com molt gran nombre de gent d'armes francesa era arribada en lo ducat de Güiana, guerrejant aquella part que és del rei d'Anglaterra; e, no res menys, avisada per moltes vies com públicament manesaven entrar en aquests regnes e principat per fer contra aquells guerra e tot dan que poguessen, nós, considerant que estaven molt prop dels ports del regne d'Aragó establits aquells d'algun suficient nombre de gent, convocam aprés corts als aragonesos per dar provisió deguda sobre la defensió d'aquell regne e en los actes de la guerra si moguda fos; açò a fi que allà on major e més prest era lo perill, pus presta s'hi fes la provisió. E per gràcia de nostre Senyor havem proveït molt bé e prest, car los aragonesos són venguts liberalment acordats a dar lloc a la dita defensió, e de fet han feta deputació de certes persones ab tan poder com havia la cort a cert temps limitat sobre los fets de la guerra e algunes altres coses tocants aquella.

Penjant lo terme de la dita cort, vengueren a nós certs ambaixadors per part dels deputats d'aquest principat enviats, los quals nos explicaren, en efecte, que certificats de les manaces que la dita gent d'armes faïa, havien volgut praticar ab tots aquells dels tres estats qui en Barcinona s'eren atrobats, e que ab consell d'aquells enviat a nós ells per suplicar, així com nos suplicaven, ab la major instància que podien, volguéssem convocar corts als catalans per proveir en la defensió del principat e en totes coses tocants la guerra si moguda fos. Hagueren poc afany en obtenir-ho de nós, per ço com ans de llur venguda, havíem deliberat de convocar-les. E de continent enviam les lletres convocatòries.

La fi principal per què us havem convocats és per tractar ab vosaltres sobre los afers tocants defensió e guerra, si per la dita gent d'armes francesa era moguda contra aquests regne e principat, e sobre aquella proveir prestament per totes aquelles vies que seran vistes expedients, útils e necessàries. Vostres predecessors e vosaltres en lo que de vostre temps ha ocorregut, ab quanta amor e ab quanta afecció, lliberalitat e fortalesa vos sots haguts en totes e sengles coses que han esguardat no solament defensió de la honor e utilitat de la corona d'Aragó, regnes, principat e terres subjectes, mas encara en augment e exalçament d'aquella e aquells, a tot

lo món és massa notori; despenent-hi no solament la substància e béns, mas encara la pròpria sang, àb tant, que ab ajuda i gràcia de nostre Senyor, virtut dels reis passats e del senyor rei benaventuradament regnant, gran amor e animositat de vosaltres e dels altres súbdits a la corona reial, la casa d'Aragó és tan prosperada e aùmentada en honor e fama com casa de rei de cristians.

Pregam-vos, per tant, que continuant lo damunt dit, vullau sobre les dites coses darnos aquell consell e ajuda que el senyor rei e nosaltres de vosaltres confiam e segons vostres predecessors e vosaltres havets notablement acostumat. E açò prestament, segons veets que lo cas ho requir, e per tant no fa poc al benavenir dels dits afers la presència del senyor rei, al qual principalment, ab ajuda de vosaltres, se pertany la defensió damunt dita. E per tots altres bons esguards vos pregam que vullau tractar e concloure totes aquelles coses les quals a la sua benaventurada e presta venguda poran ajudar e aprofitar.

Plàcia a nostre Senyor vulla il·luminar los enteniments nostre e de vosaltres que façam coses que sien llaor sua, servei del senyor rei e utilitat d'aquest principat.

Resposta de Simó Salvador, bisbe de Barcelona, a la proposició de la reina Maria a les corts de Tortosa (19 d'octubre de 1442)

Astitit regina a dextris tuis, in uestitu deaurato, circumdata uarietate (Psalmo XLIV).

Molt alta e poderosa principessa, regina e senyora.

La exposició literal del present tema és aquesta: «la reina ha estat a la part dreta tua, vestida de vestidura d'or e entorn d'ella diversitat e diversos». Lo present tema se pot divisir en tres partícules, en la primera de les quals tractaré algunes coses de la virtut de la justícia: *quia astitit regina a dextris tuis*; en la segona, de la sapiència que és necessària al príncep de justícia, en ço que diu *uestitu deaurato*; en la tercera partícula, quina qualitat deuen haver, e disposició, los consellers qui estan entorn del príncep o principessa qui ha a judicar o administrar justícia, en ço que diu *circumdata uarietate*.

Quant a la primera partícula, e per introducció d'aquella, és de considerar que així com en la santa ciutat de Jerusalem superior,

qui és la Església triomfant, ço és, la glòria de paradís, en la qual los sants habiten per triunf e la Verge Maria és assitiada sobre totes les jararquies angelicals e a la dreta part, per tal que tota la plenitud de virtuts sobre tota creatura humana, engenrada d'home e de fembra, sobrepujà; així mateix, en la ciutat de Jerusalem inferior, que és la present Església militant, constituïda del poble cristià, quan és en aquesta porció nostre, per la plenitut de justícia sobre tots nosaltres, a la dreta part és constituïda altra Maria, ço és la vostra reginal majestat, dient lo psalmista: *Iustitia plena est dextera tua:* «de tu, senyora, la dreta part és plena de justícia»; e per tal, cònguament és dit: *astitit regina a dextris tuis*, ço és a saber, de la justícia.

Es de considerar que sent Embrosi (in primo libro *De officiis*) difinint justícia diu tals paraules: *Iustitia est que unicuique quod suum est tribuit, nil uendicans alienum:* «la justícia és que dóna a cascú ço que és seu e no consent ne vendica ésser-li donada cosa d'altri». Notantment sent Ambrosi ajusta a la difinició de la justícia: *Nil uendicans alienum,* car no seria vera justícia donant a algú ço que és seu, e, ultra això, dar-li d'açò d'altri.

E en açò fallen molt los àrbitres elegits per les parts en alguna controvèrsia, los quals judiquen tol·lent a una part e donant a altra part; així que la justícia és tallada e rota, car

la una part ha més que no li pertany e l'altre no ha lo que li és degut. Aquesta no és vera justícia, mas simulada justícia; e aquesta no ha participació de virtut. Mas aquella sola és dita vera justícia, la qual solament dóna a cascú ço que li pertany. E tal vera justícia participa en totes les virtuts. Unde Jerònimus (in *Epistola ad Demetrianum*) ait: *Omnes uirtutum species uno iustitie uerbo continentur:* «totes les espècies de virtuts són abraçades e ajustades e se contenen sots aquesta paraula justícia».

E vulla considerar cascú que justícia és potència de l'ànima, e naturalment tota potència de l'ànima desige apreendre, posseir e tenir e aconseguir son objecte, ço és son final desig, ço és, Déus, qui és objecte de la justícia, car és just jutge, segons que diu lo psalmista: *Deus enim iustus iudex fortis et paciens.* Gran és aquest fruit d'aquesta potència de l'ànima justa que poseesca lo just jutge; e per tant dix Ambròsius (libro primo *De paradiso*): *Nulla abundantiores uidetur fructus habere virtus quam equitas et justitia, que magis aliis quam sibi prodest et utilitates suas necligit comunia emolumenta preponens:* «no és neguna virtut», senyora molt alta, «que pus abundosos fruits hage, que és la equitat e la justícia, e majorment la que guarda pública utilitat, la qual més aprofita a altris que a si mateixa, e les utilitats suas pròpries necligeix e menys-

presa, preposant tots temps los emoluments, utilitats e profits de la cosa pública». E per ço Sèneca (in libro *De quatuor uirtutibus*) dicit: *¿Quid enim est iustitia nisi tacita societas seu conuentio in auxilium multorum inuenta?*: «no és altra cosa la justícia pública sinó una tàcita companyia o societat per unitat de caritat en molts supòsits o persones, constituint un esperit e voler concórrer a la justícia de la cosa pública; e aquesta és estada trobada per auxili, restauració e benefici de molts». O molt alta senyora!, ¡e com se deu mirar ab gran estudi la vostra real majestat de conservar aquesta gloriosa justícia de la cosa pública e tots aquells qui l'administren! Unde Sèneca (in *Epistolis*): *Hec societas diligenter et sancte a nobis conseruanda est*, *que nos omnes omnibus miscet et judicat aliquod esse comune in generis humani*: «aquesta societat de la justícia de pública utilitat, amb gran diligència e santedat deu ésser conservada per tots nosaltres, car tots mescla a tots e demostra ésser un dret comú d'humana natura».

E vulla notar cascú què és aquest mesclar. ¿Què és aquesta justícia, pública mescla a tots, sinó un vincle de caritat conglutinant en Crist, per caritat immensa que fa nosaltres així annexos en la cosa pública que no ens podem separar d'aquella, ans per aquella devem assejar soferir totes tribulacions; ne separar-nos d'aquella per potència de superior, ne

menaces de potent, ne per corrupcions ne per naguna amicícia carnal. E llavors havem la beatitud que ens promet Jesucrist (Mathei, quinto): *Beati qui persequcionem pasciuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum celorum:* «benaventurats són aquells qui soferen persecucions per la justícia, car d'aquells serà lo regne de Déu».

¡O quanta gràcia fa Déus a la real e reginal majestat, que no els cal haver por de persecució per fer justícia, car en la terra no han superior ne pus potent qui els puixe pervertir de la justícia, e per consegüent han pus fàcil oportunitat a tot llur voler e disposició fer la justícia e augmentar la cosa pública! La qual cosa no pot fer lo inferior sense persecució e propinqüitat de martiri, al qual per nostra fragilitat fugim. Doncs, si lo inferior és obligat de soferir persecució per justícia, ¡quant càrrec pren lo superior, en voluntat del qual està, ab llibertat, sens impediment de nagú, fer la plena justícia pública e privada, per la qual tots los pobles a ell comenats preguen e supliquen per aquella! E deuen molt guardar el poble que los és comenat, del qual han a retre compte a Déu en lo último judici. E per això David, considerant lo gran càrrec que Déu li havia comanat per lo poble administrar justícia, dix tals paraules: *Deus iudicium tuum regi da et iustitiam filio regis:* «o Senyor! vulles donar al rei lo recte ju-

dici, mas justícia vulles donar al fill del rei». Notantment David, per la fervor que havia de la justícia, no solament pregava per ell, que justament l'administràs, mas encara suplicava que la trematés a sa posterioritat, ço és a saber, al fill del rei.

E si tan benefici de justícia nos dóna tanta glòria, devem tembre l'opòsit, ço és la justícia en quant perill nos posa. Unde Gregòrius (xxxii homelia): *Tanto Dei faciem ad defensionem iustitie neclegimus, quanto humanas facies contra iustitiam ueremur:* «tant com a nosaltres per reverència, afecció o amor humanal fem alguna cosa contra justícia, tant menyspresam la faç de nostre senyor Déu, en la presència del qual està la justícia e la defensió d'aquella».

E no pens negun príncep ne senyor que, per solament voler fer justícia e haver voluntat en aquella e manar els seus súbdits e jutges que aquella façan, ell ésser justificat plenament denant Déu; ans deuen famejar e sedejar la justícia. Unde Mathei (quinto): *Beati qui esuriunt et siciunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur:* «benaventurats són aquells qui famegen e sedegen justícia, car ells seran sedollats». ¡O notable dejuni de reis e de superiors, los quals en aquesta Església militant famegen e sedegen per la justícia, e l'endemà (qui serà aprés nostra mort) van-se dinar en aquella Església triomfant, on s'asadollaran e

es fartaran de viandes precioses e incorruptibles. E per açò monsenyor sent Jerònim (*Super Matheum*) ait: *Non sufficit nobis uelle iustitiam nisi iustitie pasciamur famem, ut sub hoc exemplo numquam non satis iustos, sed semper exurire et sitire iustitie opera intelligamus:* «no ens basta», diu sent Jerònim, «que nosaltres vullam justícia si ja no sostenim fam de justícia; ni per raó d'aquest eximpli, que simplement volem justícia, serem justificats ni entesos assats justs, mas llavors serem entesos assats justificats com famajarem e sedejaren les obres de justícia».

Molt excel·lent senyora, famejar e sedejar justícia és com lo príncep o gran senyor qui ha molts regnes, terres, províncies e gran domini, en los quals ha tenir governadors, veguers, batlles e altres oficials regints la justícia per ell en les dites províncies, són visitats sovint, així per los dits prínceps com per dignes ministres d'ells, per saber com s'hi administra la justícia; e com los dits oficials sien iliterats, deu saber qui són llurs consellers e assesors, ni de quina consciència e literatura són, ne si en són clamors de la justícia la qual administren. E vulla moltes vegades ésser gelós d'aquella, sempre dubtant-se que moltes oposicions e injustícies se poden fer, cercant e inquirint que ho puixa trobar; car, pus Déu li haurà posat en lo enteniment d'aquesta fam e set de la justícia, la dita justícia és de tanta

virtut que ella se metrà en les mans del príncep, que li mostrarà ço que cerca.

Ne devem nosaltres creure que la justícia se vulla amagar, la qual no solament als justs, mas als lladres se mostra. Unde Túl·lius (in libro *De officiis*) inquit: *Tanta est uis iustitie ut ne illi quidem qui maleficio et scelere pascuntur sine ulla iustitie particula uiuere possunt*: «tanta és la virtut de la justícia que los qui viuen de maleficis, furts e pecats, no poden estar si alguna partícula de justícia no era entre ells». Car lo lladre, com ha furtat, dóna sa part a son companyó. No que la justícia aprova lo fet d'ells, mas vol-se demostrar en totes coses quina cosa és justícia. ¿E qui es pot pensar que al senyor e superior qui la cerca ab sobirana virtut de fam e de set, la dita justícia no comparega? E per ço lo savi (*Sapiente*, primo) crida e diu: *Diligite iustitiam qui iudicatis terram*: «¡o vosaltres qui judicau la terra, vullats amar justícia!». Veges lo sant profeta David, qui al·lega tres auctoritats per què deu ésser amada justícia. Ait enim: *Iustus Dominus iustitiam dilexit, equitatem uidit uultus eius*: «just és lo senyor e ha amada justícia, e la sua faç ha vista equitat». Item: *Dominus diligit iustos et uias pecatorum disperdet*: «lo senyor ama los justs e disiparà e destroïrà la via dels pecadors». Etiam: «*Iustus Dominus in omnibus uiis suis et sanctus in operibus suis*: «just és lo Senyor en totes les sues vies

e carreres, e sant en les obres sues». Notantment dix sent Agustí: «en les obres sues», a demostrar que glòria sua és ésser hòmens bons e hòmens mals, car los mals no són creats sense misteri gran. Ait enim Augustinus (ex tractatu suo): *Non putetis gratis esse malos in hoc mundo*, *et nichil boni de illis agere Deum, quia omnis malus aut ideo uiuit ut corrigatur, aut ut per illum bonus excerceatur. Utinam ergo qui nos modo excercent conuertantur et nobiscum excerceantur*: «¡o altitud e secret de Déu, qui los hòmens qui ha creats e han malícia permet viure, e no sens causa, car per ço los dóna vida que no hic seran debades en aquest món que no en isca algun bé; car, o se corrigiran, o, si tant dura llur malícia que no es convertescan, per la malícia sua seran exercitats los bons; los quals, si no eren tribulats e exercitats per los mals, no augmentarien tant en virtuts. Plàcia a Déu que aquests se convertescan e ab nosaltres sien exercitats». Hec Augustinus. Doncs col·ligam si lo Senyor és just e ha amada justícia, e lo Senyor ama los justs, e lo Senyor és just en totes les sues vies e obres. Doncs vosaltres, qui judicats la terra, amat justícia.

Si vols la pràctica d'amar la justícia, ve al profeta Jeremies (septimo et XXIIII q. v. c. *Regum*) *Facite iudicium et iustitiam et liberate de manu calumniatoris ui opressos peregrinos*, *pupillos et uiduas, et sanguinem in-*

nocentem non effundetis: «Fets judici e justícia, e lliurau de mà dels calupniadors los opressos, als quals és feta força, e lliurats los peregrins e los pobills e vídues, e la sang ignocent no escamparets». Notats la present auctoritat la qual fon inserta en lo dit capítol *Regum*, lo qual se dreça als reis, majorment an aquells que no regoneixen superior; per tant que en la present auctoritat se contenen opressions e violències, los quals los dits reis o superiors no deuen permetre que en ses terres e dominis se façan, encara entre persones que en altra manera no són de son for o juridicció. Car cosa que és de fet deu ésser extirpada, e sie defès lo qui és oprimit per lo calupniant; car al príncep superior és comanada la espasa de defensió, no solament de peregrins, vídues e pubills, mas de la Església e d'eclesiàstics, als quals no deu permetre que faça violència nagú. E per tant, la casa de França fonc dita e apellada *Christianissimus rex Franchorum*, per tal com en tota causa de violència, en beneficis o altres coses espirituals, recorrent al parlament del dit rei e vista clarament la expoliació o violència, restitueix cascú en son estat, rematent coneixença de la proprietat a llur superior. E per això, en la dita auctoritat, segons enteniment dels doctors generalment, dix: *Ui oppressos*, car açò és més *auxilium brachii secularis quam non iudicium.*

E més és de notar en la present auctoritat, perquè dix: «la sang icnoscent no escamparets», com ja les paraules damunt dites comprenguen tots los casos faent judici e justícia. Açò volgué Jeremies especificar per denotar que en les causes criminals en altra guisa s'hi deu proceir que no en les civils, car en les civils sola dilació pot constituir [in]justícia, encara que la cosa demanada sia judicada per aquell de qui és, car la dilació e grans despeses importen més dampnatge a la part que la cosa demanada e aconseguida no importa utilitat. E açò, molt alta senyora, és culpa així de notaris, qui desigen multiplicar processos, com del jutge qui no vol regonèixer los dits processos entrò que són a sentència, donant moltes dilacions e maneres de replicar; la qual cosa no seria si tallava les malícies de les parts, regoneixent sovint los dits processos. Mas en la causa criminal, ab gran naturalitat e dilacions necessàries e encara, a superabundant cautela, llongues, per no escampar sang ignoscent, no pot ésser així perjudicat; car estant lo criminós pres e ben ferrat e ben guardat, si finalment es trobat [in]noscent, lo temps de la penitència que haurà feta daça per angústia, dolor, por e pensar en la sua liberació e recorrent a Déu en oracions, li releven del porgatori gran part o tot. Gran diferència, doncs, ha entre les causes civils e criminals en dar-los gran dilació.

Ultra tot ço, és de notar la paraula que és dita en la dita auctoritat: «deslliurar e cuidar les vídues», de les quals lo papa diu (en la decretal *Ex tenore de foro con.*): *Sic sumus uiduis in sua iustitia debitores ut aliis inustitiam facere non debeamus* (concordat capítulo *Nuper de donationem inter uirum et uxorem*); diu lo papa: «Nós som així deutors a les vídues en sa justícia, que per ço no devem fer a altres injustícia». Molt alta senyora, la majestat vostra e vostre molt honorable consell, deu fer diferència de donar lletres afirmatives e negatives en favor de les dites vídues. Car les afirmatives, ço és, que puixen convenir sos adversaris davant la vostra real majestat, proceeixen de justícia; e dar-les lletres negatives, ço és, que negun no les puixe convenir sinó denant vostra real majestat, jatsia proceescan de justícia segons la intenció de vostra alta majestat e del dit honorable consell, però faria a limitar que no els valgués contra altres vídues o miserables persones, e creditores en poca quantitat, car molt són. Los quals denant los ordinaris no gosen assejar de pledejar, ans se lleixaran perdre la poca quantitat e crèdit; menys volrien anar a litigar en la vostra sacra audiència.

E per ço, molt alta senyora, per tant que és manifest a tots que aquella desige proveir a la justícia, plenament se són especificades les dites coses; e per açò podem concloure jus-

tament *astitit regina a dextris tuis*. Per les quals coses són promesos dos singulars dons, per la sacra Escriptura, a la vostra reial majestat, la qual seu a la dreta part per justícia: ço és a saber, per lo savi (*Prouerbiorum*, secundo): *Iustus de angustia liberabitur:* «lo just serà liberat d'angústia»; e lo dit savi (*Prouerbiorum*, tercio): *Longitudo dierum in dextera illius:* «longitud de dies serà en aquell qui seu per justícia en la dreta part». Necessari és, molt alta senyora, que per conservar aquell, nostre senyor Déus dó longitud de vida al just, segons lo eximpli desen Martí, lo qual, estant prop lo ratiment de l'ànima a Déu, lo qual ell ab ardor desijava, per necessitat del seu poble dix: *Domine, si populo tuo sum necesarius, non recuso laborem:* «Senyor, si al teu poble som necessari, no recús los treballs.»

E açò de la primera part. Sequitur: *In uestitu deaurato.*

Molt alta senyora, la sapiència és comparada a l'or, com sie lo pus excel·lent metall entre los altres metalls e com sie apropriada a la vostra real majestat ésser vestida de vestidura d'or. Aquesta vestidura és sapiència qui és dita sàpida o saborosa ciència (secundum Isidorum in libro *Etymologiarum*), car així com lo gust dicerneix la sabor de les viandes, així la sapiència dicerneix la cognició de les coses e les causes d'aquelles, e per tal la sa-

piència és de les coses eternals e intel·lectuals, car no es pot compreendre per senys corporals, per vista, oir ni tocar. E lo principi de la sapiència és temor de nostre senyor Déus: *Initium sapientie est timor Domini.* Tantost que lo jutge, administrant justícia, ha la temor de Déu, ço és, temor inicial e final; tantost ha l'amor de Déu, car per l'amor que ha a nostre senyor Déus tots temps està en temor de no ofendre aquell. No és tal com la temor servil del catiu qui tem lo senyor per la correcció e no l'ama. E per tant, sapiència és dita vestidura d'or, la qual la vostra reial majestat té vestida, així com aquella qui ama Déu e tem-lo d'ofendre.

E aquestes dues coses, sí amar Déu e tembre aquell, causen en cascú gran consciència. E si tu, amic de Déu, desiges trobar sapiència, recorre a sanct Bernat, qui et mostra una escala de tres graons de pujar a aquesta virtut intel·lectual de sapiència. Ait enim: *Inuenisti sapientiam si prioris vite peccata defleas; si huius secculi desideria contempnas; si eternam beatitudinem toto cordis desiderio concupiscas; si horum singula tibi sapiunt prout sunt sapientiam inuenisti.* Diu sant Bernat: «Tu, amic de Déu, has trobada sapiència si de la vida tua passada los pecats plores.»

Vulle considerar cascun com sanct Pere, oït lo gall, *fleuit amare*, e per ço (in capitulo *Fidelior*, L distinctione): *Fidelior factus est*

Petrus postquam fidem deperditam fleuit: «sanct Pere, aprés que amarament plorà son pecat, fonc al salvador e mestre nostre Jesucrist pus fidel que no era ans que no l'hagués renegat». Lo pecador qui puge en aquest primer graó de amarament plorar los pecats de la sua vida passada, estant en aquella contricció de sos pecats, comença a contemplar la gràcia que Déu li fa de contricció haver, la qual és per gràcia de Déu prevenient; e les llàgremes primerament doloroses se converteixen en dolces gotes d'estil·lants llàgremes, per la sabor que troben en la sapiència, qui és saborosa ciència. Unde Urbanus papa: *Cor enim ingenti gaudio dulces per occulos stillat guttas lacrimamur gaudentes et gaudemus lacrimantes.* ¡O altitud de sapiència increada, qui és sapiència del Pare! ¡Quant benefici dóna al pecador, que aprés amares llàgremes li dónes, que per alegria sobirana li fas dolces gotes de llàgremes estil·lar per los uills, e plorant s'alegre, e alegrant plore!

Lo segon graó de pujar a la sapiència és si los desigs d'aquest [món] menyspresam, com sien transitoris e de poca durada entén d'aquells desigs que encloen pecat mortal; car los honests desigs poden ésser desijats, jatsia que a vegades per excés de delectació incloen pecat venial, lo qual se remet per agua beneita, paternoster e confessió general, no havent-hi impediment de pecat mortal. Aquest menyspresar

los desigs se ha a limitar segons les qualitats de persones, com los majors e de major estat sien més estrets.

Lo tercer graó és la beatitud eternal ab gran desig esperar. Diu sanct Bernat: «Si sengles d'aquestes tres coses te són saboroses en llur ésser, segons són, sapiència has trobada. E per ço diu lo savi (*Sapientie*, VI): *O reges populi diligite sapientiam ut in perpetuum regnetis*: «o reis dels pobles! amats sapiència, per la qual regnareu perpètualment», ço és, en la glòria del paradís.

Considera, molt alta senyora, quant gran e sobirana gràcia pot haver la majestat real vestida de tal vestidura d'or, ço és, de sapiència, que hage temor e amor de Déu, per les quals sia ardent a la justícia, la qual li fa regnar en la glòria perpetua. E per ço diu *Prouerbiorum*, XVI: *Posside sapientiam, quia melior est auro*: «vulles posseir sapiència, que millor és que or».

E açò quant a la segona part del tema: *In uestito deaurato*.

Segueix-se la terça partícula: *Circumdata uarietate*. Llavors, senyora molt alta, serà la vostra majestat circuïda e havent entorn de vostra senyoria varietat e diversitat, com haurà diversos e molts, ab moltes diversitats de virtuts, consellers. Aquests consellers deuen haver sapiència, ciència e prudència. La sapiència és de les coses eternals e intel·lectuals;

la ciència, de les coses naturals e racionals; la prudència, de les coses agibles e humanals.

De la primera, ço és de la sapiència, negun conseller no deu ésser, aprés de vostra senyoria, que no hage temor de Déu e amar aquell. E per conseqüent, gran consciència d'ofendre justícia, segons és deduït en la segona prop dita partícula; e aquesta consciència és lo primer fundament del bo conseller.

Deu haver ciència, ço es, ciència natural, o adquisida. Ciència natural és la qual és do del sant Esperit, ço és, la persona que ha discreció e natural intel·ligència a discernir en bé e mal e distingir les coses segons son ésser. Aquests tals, jatsia no hagen ciència adquisida, teologia, lleis, cànones, pus han lo fundament de consciència, bons consellers són. Passem als qui han sola ciència adquirida però fallen en la natural per indiscreció; aquests són molt perillosos en consellers. Car són semblant a aquell qui sega lo forment e zizània e totes males herbes per fer pa de tot, no apartant lo impertinent gra del pertinent gra; e tals no poden aplicar la llei adquirida a la llei natural, la qual li fall. E és manifest que la natural raó trobà e escriví la llei e donà forma a aquella, e la llei adquirida no dóna la natural, sinó tant com doble la ciència de l'hom discret e dotat en lo natural. E aquests tals consellers qui han la consciència o ciència natural e adquisida, són com a pedra

preciosa, margarita; e tals deuen ésser cercats e haüts per los prínceps per ministrar la justícia, e ben remunerats.

E ací, molt alta senyora, faç un incident. Tota raó natural entén que com una fi d'alguna cosa és virtuosa, les coses que són mèdies o mitjanes per aconseguir aquella fi virtuosa són virtuoses. Emperò pus virtuosa és la fi que los medis de la fi; e com justícia sia la fi per la qual aconseguir és en los estudis llegir ciència (per conservar e obrar justícia), major virtut és ministrar justícia que llegir ciència. Emperò en los estudis, per aquesta virtut de llegir se dóna en Bolunya, Màntua, Perusa, Sena, Florença e altres estudis, més de cinquanta mil florins de salaris de llegir. Molt alta senyora, propri seria que a tals literats, deu o dotze, fossen donats deu o dotze mil florins per ministrar la justícia. O senyora! recordvos de vostra gloriosa e de bona memòria dona Elianor, àvia vostra, que per la concòrdia que tractà e féu ab lo cardenal de Comenge entre les jurediccions eclesiàstica e secular, quanta fama ne resta e serà tots temps: major fama ne restaria de vostra reial majestat que en vostre temps se regulàs la justícia, que va molt desbaratada, majorment que tal benefici se seguís per la virtut e diligència de vostra alta senyoria. Absent lo senyor rei, moltes vegades és estat suplicat per los fidels sotsmeses vostres, e, segons són informat, mesa en

escrit la pràctica, e solament romàs qui pagaria los salaris; de què és maravella que tants diners se són profanats e, per tant benefici, que no sia trobada tan poca quantitat per haver lletrats discrets e de bona conciència.

Aprés dic que dels consellers n'hi deu haver que sien dotats de prudència. Es a saber, molt alta senyora, que prudència és una de les quatre virtuts cardenals, les quals són justícia, temperança, fortitud e prudència; la qual regula les tres precedents virtuts, car lo prudent qui considera totes les coses, és bon conseller. Sant Tomàs (secunda secunde), tractant d'aquestes virtuts fa un qüèsit, quals coses són substancials a la prudència, e entre les quals diu que memòria; assignant raó, que lo prudent covè que hage vist molt e recordant-se de les coses passades en què s'avengueren o es perderen e veent les presents, conjectura què es poria seguir en esdevenidor, pensant los remedis que es poden dar a obviar a sinistres. Açò diu Tul·li (*De officiis*): *Ex preteritis et presentibus coniectimur futura*: «Per lo passat e present conjecturam les coses esdevenidores». E en açò apar que prudència, habituada pròpriament, és en los antics, en açò que diu sent Tomàs: que covè que lo prudent hage vist molt, jatsia que en jove pot ésser disposició a prudència e en ço que haurà practicat en potència.

E per tant, se conclou la terça partícula,

quins consellers deu haver lo príncep qui administra justícia. E havents tals consellers, vós, molt alta senyora, qui estau a la dextra part per la justícia, que havets molt a cor soferint fam d'aquella, segons la primera partícula del tema (*astitit regina a dextris tuis); e* sou vestida de vestidura d'or, ço és, de sapiència, de la temor e amor de Déu, e, per consegüent, consciència d'ofendre la justícia, segons la segona partícula (*in uestitu deaurato);* havent tals consellers com dit és, segons la tercera partícula (*circumdata uarietate*); la vostra reial majestat no pot pecar en la justícia, encara que per consell se fos errada en fet o en dret. Car errar no és consentir, segons les doctrines de la sacra Escriptura (ut XXVIIII q. p.): *Ibi qui errore consentit credens aliud esse quod non est, non in errore consentit sed in eum quem esse credebat.* A propòsit, si algun príncep creu que ço que per tals notables consellers li és aconsellat és justícia, e per alguna error e injustícia lo príncep qui erra no ha consentit a injustícia mas a la justícia, a la qual creïa ésser aquella, car estant la recta intenció de la vostra majestat, segons la primera e segona partícules, seguint lo consell en ço que ignora vostra alta senyoria, jatsia per error se fes alguna injustícia no pecaria aquella, disposta tantost a reparació; car de savi se pertany corregir lo errat e no volent-la defendre ab pertinàcia.

E llavors se pertany a la majestat reginal resplendir e dar llum a tots vostres regnes e terres, segons lo eximpli de Jesucrist: *De lucerna que non ponitur sub modio sed super candelabrum ut luceat omnibus qui in domo sunt, et sic luceant opera vestra coram hominibus ut glorificent Patrem nostrum qui in celis est* (Mathei, v. c. et XII q. IV c. quatuor). «La candela no es met dejús la mesura que estiga amagada, mas sobre la candalobre se posa, perquè face llum a tots aquells qui són en la casa; e per ço deuen les bones obres vostres resplendir danant los hòmens per tal que donen glòria a Déu, pare nostre, qui és en los cels».

La justícia de vostra majestat e la sapiència d'aquella està en la torre mestre, circuïda de tres muralles, en lloc de canalobre. E los fonaments d'aquesta torre són les conciències e bona vida dels consellers, los quals són fermats en aquesta ferma pedra. En la primera barbacana estan los qui han ciència natural; e en la segona muralla, los naturals e antics, per prudència e llonga sapiència; e en lo tercer mur, los dotats de ciència natural e adquisida. E llavors la vostra alta majestat resplendeix en tres coses: en estat e dignitat; en grau e majestat; en gest e gravitat. A les quals coses vol imitar Hugo *(De claustro animae)* dient que tot rei, príncep o senyor deu procel·lir e sobrepujar los vassalls e sotsmeses en tres coses: en gran dignitat, en gran potestat e en

gran ofici; a les quals tres coses corresponen los vassalls obsequiosament e devota, ço és: a la gran dignitat, gran honor e reverència; a la gran potestat, gran subjecció e obediència; al gran ofici, gran cura e diligència.

L'ofici del príncep és ab grans treballs e sol·licitut d'entendre e tenir en justícia e pau sos regnes e terres. E la cura e diligència dels vasalls deu ésser relevar son senyor, tant com és en ells, de tots treballs, enuigs e congoixes, e aconsolar-lo servint-lo en lo que pusca e dega; car la salut del poble està en la salut del bon príncep e senyor. E per tant, molt alta senyora, los presents convocats entenen aconsolar aquella e servir com a virtuosa senyora en totes coses, a exaltació e honor de la sacra corona.

E ací faç fi de la present proposició, suplicant a vostra reial majestat que si io havia dites algunes paraules o dits impertinents, o no ab aquella gravitat, humilitat, e per forma e manera que es pertany, proposat denant tanta reginal majestat, que açò sie imputat a mi, precedent petició de vènia. E si res hi ha ben dit, sie imputat als molt reverents, molt nobles e molt honorables convocats, ací presents.

Ara, responent, molt escel·lent senyora, a la proposició feta per aquella, los convocats per vostra gran senyoria a cort general del principat de Catalunya, primerament en la vila

de Ulldecona e aprés, per mutació de lloc, a la present ciutat de Tortosa, ací ajustats, han oïda e entesa la proposició per vostra molt gran senyoria feta; e sobre les coses proposades deliberaran en tal manera que serà a llaor de nostre senyor Déu e honor e servei del senyor rei, utilitat, benavenir e bon estament de la cosa pública del dit principat.

Protesten, emperò, los dits convocats, que per la convocació dessús dita, e per la mutació del lloc d'aquella, ne per la intervenció dels dits convocats, ne per qualsevulla actes fets ne faedors, no sia perjudicat en tot ne en part als usatges de Barcelona, constitucions, capítols de cort, usos, costums, pràtiques, observances, privilegis e llibertats del dit principat, en universal ne en particular; ans aquelles romanguen en llur força e valor e que ho pusquen dar llargament en escrits.

Requerint açò ésser continuat en lo procés de la dita convocada cort.

Proposició de la reina Maria a les corts de Perpinyà (21 de març de 1450)

Nós, per bons esguards concernents servei de Déu e de la majestat del senyor rei e

utilitat del principat de Catalunya e per les causes e raons en les lletres de la convocació de la present cort contengudes, havem aquella convocada; la qual, de manament e ordinació del dit senyor, no sens justa causa, havem entrò a la present jornada prorrogada. Però lo dit senyor, per utilitat del dit principat, instat e suplicat per molts de vosaltres, ha escrit e manat a nós entenam ab suma diligència en continuar la present cort, a la qual, tant com en nós serà, darem, Déu mediant, breu e bona conclusió; majorment sabent que lo dit senyor està ab gran e contínuu desig [d]e vesitar aquest principat e vosaltres e los altres seus regnes e terres de la part deçà. E ja ho haguera fet dies ha sinó per les grans ocupacions de les guerres que en les parts dellà han ocurregut, e per los empatxs que de present li ocorren per los fets de Llombardia e de Venècia, en los quals, per la sua majestat donat repòs, ab ajuda de Déu entén a metre en obra la sua venguda.

E per ço com per donar lo dit repòs, aprés Déu, aprofitarà molt trobar-se lo dit senyor en tal potència com la qualitat dels adversaris e la condició dels dits afers requeren, confiants de vostra gran, innata fidelitat, amor e naturalesa, la qual sempre havets mostrada, vos pregam e encarregam, ab aquella major afecció que podem, de part del dit senyor e nostra, que ab gran amor e concòrdia vullau

entendre en les dites coses e a la breu e bona conclusió d'aquelles e a així presta e tal subvenció com los dits afers requeren, lleixades e apartades totes dilacions e foragitades coses infructuoses, en tal manera que, mijançant l'ajuda divinal, mostrets per obra lo que molts havets significat, e es seguesca la fi e conclusió per llong temps desijada.

Proposició feta per Joan, rei de Navarra i lloctinent d'Alfons IV, a les corts de Barcelona el 16 d'octubre de 1454

Lo senyor rei, per la ocupació de les guerres d'Itàlia, no ha pogut en lo temps que fóra menester atendre a les coses que de necessitat s'havien a preparar per a decentment venir a visitar aquest principat de Catalunya, ni així poc ha pogut fer lo que covenia per a deixar los seus regnes d'Itàlia en aquell ordre que requir l'absència sua.

E jatsia d'alguns dies ençà les dites guerres en part hagen principi d'assosec, pus ocorren los fets del turc, lo qual és tant propínqüe als dits seus regnes d'Itàlia que, per haver-ne a partir la majestat sua, li covédeixar aquells en algun millor ordre o prepara-

tori, ab lo qual, si serà menester, s'ocórrega als casos que es podrien seguir. E encara, atès que de Gènova són eixides certes naus armades, de les quals se han raonables suspites que vullen ofendre les coses de la majestat sua, cové atendre al què faran, e si serà necessari satisfer-hi, així com se deu, per la honor de la sua majestat.

Emperò havent tot temps grandíssimament a cor de venir a visitar aquest principat e los altres seus regnes de ponent, ab ferm propòsit d'executar-ho, ab la ajuda de nostre Senyor, quan pus tost li serà posible, e esperant que porà prestament, ha començat a ordenar totes les dites coses, donant lloc a la pau d'Itàlia e metent mà a fer en lo Reialme o en Sicília gran número de galees e altres fustes, per manera que n'hi haja per a la decent companyia del passatge de la sua majestat e a satisfer al que ocorregués per defensió d'aquells seus regnes e, si serà vist, a la invasió del turc e de genoveses.

Per les quals coses no li és estat posible, ab honor e utilitat sua, executar la sua venguda en aquestes parts dins lo temps que havia ofert. E perquè ab tantes e tan grans despeses com la majestat sua ha fet per causa de la guerra, e de les altres coses dessús dites e ab les que li cové fer, així com és dit, per a partir d'allà e venir deçà, no li seria fàcil executar la sua venguda sens poder fer comte cert

dels quatrecents mília florins que per la cort general d'aquest principat, per aquesta causa, li foren oferts.

Per tal, la majestat sua m'ha tramès a dir, que així com ho he fet, vos degués congregar en la present cort, e que de la sua part vos pregue molt afectuosament que vullau proveir, per forma e manera que la dita proferta dels dits quatre cents mília florins li sia certa e fermada fins per tot lo mes de setembre de l'any mil quatre cents cinquanta cinc, primer vinent, dins lo qual temps espera encara poder certament venir. E serà cosa al senyor rei molt grata e cara, perquè serà causa de poder executar aquell gran desig que ha de congretular-se ab vosaltres de les felicitats que nostre Senyor ha plagut donar-li despuis que d'ací partí, e consolar-vos ab la sua presència, e consolar-se ab la vista de vosaltres.

Vol, no res menys, la majestat sua que io me ofira promte, així com mi ofir, a entendre en la reparació e direcció de la justícia d'aquest principat e esmenar e reformar qualsevol greuges que per qualsevol oficials de la majestat sua sien estats fets en general o particular a qualsevol de vosaltres, e corregir o castigar los dits oficials si se n'hi trobaran tals que ho meresquen, e atendre e proveir a totes les altres coses que pusquen causar prosperitat e augment d'aquest principat e dels singulars d'aquell.

Resposta a la proposició de l'infant Joan, feta pel cardenal Margarit, bisbe d'Elna, en les corts de Barcelona el 6 d'octubre de 1454

Legimus, serenissime princeps, Neemiam ante faciem Arfaxat regis assistentem mestum esse, quia planxerat annis et diebus multis desolationem populi Israel et loci patruum suorum, et inuenit gratiam et misericordiam in occulis suis. Populus iste cathalanus quasi languidus est ante faciem tuam sperans a te audire que audiuit Neemias a voce Arfaxat regis: «¿Quare tu tristis es cum te egrotum non uideam?» Et respondebit: «Non est hoc frustra: ego sum fidelis illa cathalanorum natio que terras et mare domui quam metuere principes utriusque legis».

Senyor molt alt e molt excel·lent.

Llegim en los llibres de *Esdre*, Neomias, estant davant lo rei Arfaxat, ésser trist e plorós; interrogat per lo rei per quina causa estava així, com no fos malalt, dix no ésser sens causa, com grans dies e anys hagués plorada la desolació de la sua gent e de la terra on sos pares havien sepultura. Així, senyor, aquest poble de Catalunya, estant davant la vostra majestat trist e quasi plorós, espera oir

de vós què és aquesta tristor. E respondrà-us que no és sens causa, car diu que aquesta és aquella ja benaventurada, gloriosa e fidelíssima nació de Catalunya, qui per lo passat era temuda per les terres e les mars; aquella qui ab sa feel e valent espasa ha dilatat l'imperi e senyoria de la casa d'Aragó; aquella conquistadora de les illes Balears e regnes de Mallorques e de València, llançats los enamics de la fe cristiana; aquella Catalunya qui ha conquistades aquelles grans illes de Itàlia, Sicília e Sardenya, les quals los romans en llurs primeres batalles ab los cartaginesos tan trigaren conquistar e en les quals arbitraven estar gran e la major part de llur estat; aquella qui aquelles vetustíssima e famosíssima Atenes, d'on és eixida tota elegància, eloqüència e doctrina dels grecs, e aquella Neopàtria, havia convertides en sa llengua catalana; aquella Catalunya qui diversos reis veïns, de França e Espanya, e altres, ha tots fugats e perseguits e mesos a total extermini; aquella Catalunya qui sots lo rei en Pere, llavors regnant, s'és defesa contra tots los prínceps del món, cristians e moros, los quals tots li foren enamics. Per los quals e altres singulars mèrits, que comptar seria superfluïtat, aquell bon rei en Martí, en la cort de Barcelona coronà la dita nació e li apropià per les sues singulars fidelitats aquell dit del psalmista: *Gloriosa dicta sunt de te, Catalònia.*

Ara, senyor molt excel·lent, se veu totalment roïnada e perduda per l'absència del seu gloriós príncep e senyor, lo senyor rei. Veu que és perida en ella tota potència, honor e jurisdicció eclesiàstica; los barons e cavallers potents són perduts; les universitats, adulterant lo llur ben públic, són divises; los rocins dels cavallers són tornats mules; les vídues, òrfens e pubills circoeixen e no troben qui aquells aconsol; los corsaris e pirates dins los ports la roben e totes llurs mars discorren. De què jau la dita nació catalana, quasi vídua, e plora la sua desolació ensemps ab Jeremie profeta, e espera algú qui l'aconsol.

Oint, però, senyor molt excel·lent, la vostra benaventurada vinguda, així com d'aquell gloriós e savi Salomó, lo qual David, son pare, no podent per sa vellesa, entendre al govern del regne, intronitzà per regnar rei en Israel, algunt tant s'alegra, arbitrant, senyor, que vós sereu aquell per mitjà del qual aquesta quasi vídua cobrarà lo seu senyor, e per lo qual, durant aquesta sua [a] ella desaventurada absència, il·luminada de la singular amor e afecció que el dit senyor rei degudament li porta, serà regida ab aquella amor e caritat que de tal a ella així acostat príncep se pertany. E sap, senyor, aquesta quasi vídua que en vós ha virtuts tals que del vostre regiment no pot ésser sinó granment aconsolada; car en vós, senyor, ha primerament gran justícia,

liberalitat, prudència, temperància, magnanimitat, constància, caritat, clemència, humanitat e religió e altres tals e tantes virtuts que exprimir seria superfluïtat.

E creu aquesta quasi vídua nació de Catalunya, que vós, senyor, sereu en aquesta vostra benaventurada venguda aquell Fúrio Camil·lo qui restaurà la ciutat de Roma de la inminent ruïna dels francesos; aquell Fabrício qui prohibí lo rei Pirro contra los romans; aquell Clàudio Marcel·lo qui aprés tantes ruïnes donades als romans per Haníbal, los donà esperança d'esdevenidora glòria e resurrecció; aquell David qui fon elegit per Déu rei en Israel, aprés de la mort de Saül, e propulsà lo ímpetu dels felisteus, e llevà lo oprobri d'Israel; aquells, així mateix, Esdre e Neemies qui instauraren lo temple e murs de Jerusalem. E com, senyor molt virtuós, aquesta feel nació vos mir ab los ulls de tal devoció, e tal e tanta esdevenidora operació e consolació, suplica, lo més humilment e devota que pot, que, en aquesta sua tanta esperança e fe no sia frustrada, ans aquella vulla haver per recomenada, tant en lo seu bon tractament quan, encara, conservar-li les llibertats per los gloriosos reis passats e present a ella otorgades.

E creu, senyor, aquesta quasi vídua nació de Catalunya que per la sua innada fidelitat meresca de vostra majestat e de tot altre se-

nyor ésser ben tractada. Ni es deu algú meravellar si aquesta dita fael nació, ultra totes altres, crida la conservació de sos privilegis, així com aquella qui els ha guanyat ab sa fidelíssima aspersió de sang e en aquesta sua inmaculada fidelitat; no havent por de què, ultra los altres innumerables mèrits, se us diga nació alguna de Asia, Africa, ne Europa, vint e tres anys pogués per una dona, sens força d'armes ne munició de castells, ésser estada així inmaculadament e pacífica governada.

Segons d'açò comenda la dita nació la majestat del senyor rei en lo poder e lloctinència novament dat a vostra excelència, e en aquest seu bon tractament, senyor molt alt, la deïtat increada serà lloada, e als coratges dels poblats en aquest principat serà escrit un arc d'honor, glòria e devoció inseparable a vostra real majestat, la qual nostre senyor Déu llongament mantinga e prosper *per infinita secula seculorum.*

Cèdula dels estaments eclesiàstic i noble llegida a les corts de Barcelona el 30 d'abril de 1455

Senyor molt alt e molt excel·lent.

En los dies passats, per vostra reial majestat foren demanades algunes persones dels estaments eclesiàstic e militar, a les quals vostra sereníssima senyoria, molt elegantment e singular, féu un raonament, en lo qual mostrava algun entrenyor com fins a la dita jornada no s'havia entès en la resposta faedora a la proposició feta a la cort per vostra molt excel·lent senyoria; de què venia a treure vostra senyoria que lo debat qui és en lo braç real era procurat e favorit per los dits estaments, qui no havien voluntat en entendre en les coses damunt dites. De què, senyor sereníssim, romanen, los dits estaments, molt contristats; com sàpia Aquell qui res no ignora, lo qual invoquem per testimoni, que de res no han major desig com donar expedició en los fets de la cort per fer lo servei del senyor rei e lo bé de la sua cosa pública. Car si los passats, per la innada fidelitat la qual nunca han desemparada los catalans, ab singular diligència e amor han entès, e donada obra, al servei

dels passats reis gloriosos e de alta recordació, aquella diligència e amor e feeltat, e major si atrobar se pot, han los dits estaments vers lo servei de la sacra majestat del senyor rei benaventuradament regnant, ateses les innumerables virtuts de les quals Déus ha dotada la sua real persona; de la absència de la qual los dits estaments e tots los poblats en aquest principat són plorosos e desolats, e la cosa pública posada en tanta jactura e ruïna, que no li reste pus a dir sinó lo que los apòstols digueren, en la naveta qui periclitava, *Domine salua nos*, *perimus*.

Doncs, senyor molt excel·lent, sia de vostra mercè no voler creure que per negligència o culpa dels dits estaments la cort prengue dilació; majorment com en aquella assenyalament s'espera tractar de la benaventurada venguda del dit senyor, en la qual, aprés lo divinal auxili, tan solament està la salut e restauració del principat de Catalunya. E per tant, los dits dos estaments res tant no desigen com poder obrar lo que fos causa de cobrar la sua reial persona. Suplicant Aquell qui ha fetes totes les coses en saviesa, que aquella vulla conservar en son benaventurat e triomfal estament, restituint-nos aquella per nostra salut e consolació; e dolent-se molt com fins ací, en la present cort, per lo debat qui és entre lo braç real, no se ha haguda facultat de tractar d'aquella.

Per tant, senyor molt excel·lent, supliquen los dits dos estaments vostra reial majestat que vulla entendre en donar fi al debat o diferència del dit braç, per donar expedició en les coses que en la present cort se han a tractar, a gran servei de Déus e del senyor rei e benefici de la cosa pública. Oferint a vostra majestat (segons de paraula és estat ofert moltes vegades), tota hora que vostra senyoria hi volrà entendre, ésser promptes en lo fer tot ço e quant los dits dos estaments sien tenguts, segons constitucions generals de Catalunya, usatges, pràctiques, previlegis e actes de cort, e segons és acostumat en semblants actes.

Suplicant vostra molt alta e excel·lent senyoria, sia de sa mercè prendre la present cèdula o suplicació per resposta del dit raonament, e manar aquella sia inserta en lo procés de la cort.

Parlament de Joan II a les corts de Perpinyà (21 de febrer de 1473)

Nós estam en molta admiració de vosaltres, que així lentament e ab poca diligència enteneu en espetxar la cort e actes d'aquella,

car de quinze dies ençà que som anats a casa, vaem no haveu fet cosa alguna en la dita cort, lo qui porta gràn desservei a nós e perdició total en aquest principat e als poblats en aquell; car si la dita cort s'espetxava, molts del dit principat que han de cobrar llurs béns e patrimonis los cobrarien, e fer-se [ha] justícia espetxada.

Per què us pregam que ab tota diligència entengau en espetxar la dita cort; e fareu que les persones deputades per la dita cort s'ajusten tots jorns en lo lloc acostumat, a vuit hores de matí e a dues hores aprés dinar, a fi que, ab gran cura, espetxem les coses que per expedició de la dita cort són necessàries.

Haureu, així mateix, sabut, los dans que Matxicot e Capdet Camonet han fet en la terra de la Seu d'Urgell e altres parts de Catalunya, prenents moltes gents, persones e molts bestiars; e si prest no hi és proveït, se creu tots jorns faran semblants e majors dans. Pregam-vos, per ço, entengau ab suma diligència en la defensió de les dites terres, car aquelles defensades és defensar e procurar lo bé del dit principat, e generalitats d'aquell seran millor exigides e conservades.

Sabeu, així mateix, la gent d'armes que lo dit principat sosté en la vila de Perpinyà per guarda d'aquella vila e comdats de Rosselló e de Cerdanya; e és necesari per vosaltres proceir al sosteniment d'aquella, per forma que la

dita gent se puixa sostenir e no hagen a defranquir la dita vila, lo que seria gran perill d'aquella e dels dits comdats.

E per quant lo rei de França havia ofert, e volia que per lo noble mossèn Pere de Rocabertí, governador de los dits comdats de Rosselló e de Cerdanya, fossen pagades cent cinquanta pagues als cavallers de Rosselló; e ara com és vengut a l'efecte los ha recusat pagar, per posar-los en divisió e metre-los en pensaments, en deservei nostre; per ço, considerant los dits cavallers de Rosselló quant nos han servit de molta fidelitat e amor, havem gran voluntat, e és justa cosa, sien pagats del que servit han: pregant-vos doneu ordre e diligència com així sia fet ab tot efecte.

Com les sis mília lliures per la dita cort ofertes per la paga de la gent d'armes que lo dit principat té en Perpinyà no abasten a pagar los dits cavallers de Rosselló, e abans deuen ésser pagats de cent cinquanta pagues, e considerant que lo General de Catalunya ha mester gran redreç, és necessari, e així vos ho pregam, que ab gran diligència entengau en la reparació d'aquell, car així és expedient al servei nostre e benifici del dit principat.

Vosaltres tots haveu vist per experiència, com per benefici e bé d'aquest principat, ajuda e defensió d'aquell, havem despès tot nostre patrimoni e rendes que havíem, e hui nos ha restat tan poc d'aquelles, que hui no bas-

ten a sostenir nostre estat; e és cosa molt justa que, pus nós, per bé del dit principat tantes despeses sostengudes havem, vosaltres entengau en lo sosteniment de nostre estat e casa, e així ho pregam que ho façau ab tot compliment.

Proposició de Joan II a les corts de Perpinyà (7 de maig de 1473)

Nós som venguts en aquesta nostra vila de Perpinyà per entendre en la reparació d'aquests nostres comtats de Rosselló e de Cerdanya la major part dels quals és ja, per gràcia de Déu, en nostra obediència. Los quals comtats, lo rei de França ha tengut molt temps indegudament ocupats e los vol retenir vers si molt injustament. E així, hem feta convocació de corts als habitants en aquest principat de Catalunya e comtats de Rosselló e de Cerdanya per entendre ab tota diligència e bona voluntat en lo redreç de la justícia, e reformar aquella, e redreçar les coses que, a causa d'aquestes commocions suscitades en lo dit principat, són estades determenades; pus nostre senyor Déu, qui és actor de pau e repòs, ha restituït a nós e a nostra obediència

la ciutat de Barcinona e tot lo dit principat, aquesta nostra vila de Perpinyà, la ciutat d'Elna e la major part dels dits comtats.

Veritat és, havem sabut com lo rei de França s'esforça en trametre gran nombre de gent d'armes en aquests comtats, no solament per recobrar, torbar e empetxar la total obediència d'aquella a nostre majestat, més encara per ocupar-nos aquesta vila de Perpinyà, e ciutat d'Elna, e altres terres que en los dits comtats havem en nostra obediència. E ja, segons los continus avisos que havem, gran nombre de gent d'armes és partida del regne de França, e ve, via dreta, en aquesta vila, e creem se posaran sobre la dita vila per setiar e opremir aquella. Per la qual cosa, cové a nós, per conservació de nostre honor e dignitat real, e per bé e salvació de la dita vila e ofensió de la dita gent francesa, e fiants de l'ajuda e gran clemència de nostre senyor Déu, qui piadosament fins ací ha defensada nostra molt justa causa e ha endreçada nostra justíssima empresa, entenem en persona esperar la dita gent francesa e entendre ab tot esforç en la defensió d'aquesta vila e comtats e ofensió de la dita gent francesa.

E pus nós havem tal deliberació, e veeu que no perdonam a nostra provecta edat, la qual seria digna de reposar, e prenem tals treballs per tant benefici e repòs d'aquest nostre principat e comtats, arbitram ésser cosa molt

justa que lo dit principat nos ajut en aquesta urgentíssima necessitat, així en sostenir la gent d'armes que de present tenim, com encara en ajudar-nos a fer major nombre de gent de cavall e de peu, a fi pugam, ab l'ajuda de Déu e de nostres fidelíssims vassalls, defendre la dita vila de Perpinyà e comtats, e expel·lir la dita gent enemiga d'aquelles.

Pregam-vos, per ço, e encarregam ab quanta voluntat podem, que havents deguda consideració a les dites necessitats, vos vullau dispondre en fer-nos la dita ajuda, prestament e segons lo cas requer e vosaltres e vostres predecessors haveu e han acostumat fer vers nós e nostres il·lustríssimos predecessors, reis d'Aragó, de gloriosa memòria. De les quals coses confiam reportereu honor e molt gran glòria; car nós vos oferim que de gran voluntat farem totes coses que fer pugam, així per la defensió dels dits comtats, com per benefici, repòs e bé d'aquell e de tots vosaltres, reparació de la justícia, reformació d'aquells e de les coses desviades a causa de les commocions suscitades en lo present principat, les quals de gran amor volem redreçar.

Proposició del rei Ferran II a les corts de Barcelona (14 de novembre de 1480)

Aprés que lo senyor rei don Joan, pare nostre, de gloriosa memòria, hagué retut lo deute de natura, e nós som entrats e haguem jurat en Aragó, segons és acostumat, quan més prest nos fou posible venguem en lo present nostre principat de Catalunya e ciutat de Barcinona. E fet en aquella lo jurament acostumat, de continent entenguem en proveir sobres les diferències qui eren entre los del dit principat a causa de les turbacions passades. E jatsia tenguéssem molta voluntat de reposar e proveir complidament en aquelles, no fou llavors posible proveir-hi ab tot efecte, per la molta necessitat que teníem de tornar al nostre regne de Castella. E així nos convengué partir, e de fet partim del dit principat, ab ànimo e propòsit de tornar, quan prest poríem, en aquell, per totalment reposar e proveir a les dites diferències e encara reformar lo qui freturejàs de reformació e bonament reformar-se se pogués.

E com per entendre e fer deguda e complida provisió sobre les dites diferències

e altres coses desús dites, e encara per lo zel que tenim en la defensió de la santa fe catòlica e religió cristiana, en no poc menyspreu de la qual lo turc ha sitiada e combatuda la ciutat de Rodes, e pres en lo reialme de Nàpols la ciutat d'Otranto, e té ocupada aquella ab ànimo (segons se ha diversos avisos) de voler passar més avant, lo qual dit reialme de Nàpols, com sabeu, és dels sereníssimos rei e reina nostres molt cars e molt amats germans, als quals, com és degut, tenim deliberat ajudar; e per entendre, així mateix, e fer saludable provisió en la defensió del nostre regne de Sicília, molt noble e insígnia part de nostra corona reial, inseparable d'aquella, e del qual tots aquests nostres regnes de la corona d'Aragó, e senyaladament aquest nostre principat, reporten grans comoditats; e encara per fer saludable provisió sobre la recuperació dels nostres comtats de Rosselló e Cerdanya: siam retornats, e siam de present, e hajam convocada la present cort, en aquesta nostra ciutat de Barcinona, e hajam necessari, sobre aquestes coses e altres que ocorrer poran, consell, subvenció e ajuda de vosaltres; per ço vos pregam, exortam e encarregam, quant més afectuosament podem, que havets deguda consideració a les dites coses.

E seguint en açò los lloables vestigis de vostres antecessors, qui tots temps han acostumat consellar, subvenir e ajudar lloablement

los predecessors nostres, de digna recordació, en qualsevol necessitats ocorrents aquella e a la reial corona d'Aragó, vullau donar, fidelíssimos vassalls, dispondre-us en aconsellar, ajudar e subvenir en aquestes necessitats, e ab diligència entendre en la expedició de la present cort. Assí que es puixa, sens molta dilació, proveir a totes les coses sobredites, a llaor e glòria de nostre senyor Déu, benefici e repòs d'aquest principat; e se'n puixa seguir la defensió, recuperació e altres coses sobre dites. Car lo temps és breu e requer gran celeritat, i és necessari, ab los altres regnes e senyories nostres, algunes de les dites coses conferir, a fi d'haver d'aquells ensemps ab vosaltres, servei, subvencions e ajuda, de què certament reportareu molta honor e glòria.

Oferint-vos, quant en nós serà, entendre ab eficàcia en proveir e deduir a execució les coses sobre dites, quant més prestament se fer puixa. E sens dubte coneixereu la voluntat e intenció nostres ésser promptíssimes, ab gran amor e benivolència, ab repòs e benefici d'aquest nostre principat e de vosaltres, així en general com en particular.

Proposició de Ferran II a les corts de Barcelona (7 de maig de 1493)

No us poríem dir ab quanta afecció e voluntat havem desijat venir en aquest nostre principat per lo redreç e reparació d'aquell, lo qual, si bé ab les provisions per nós e per la sereníssima reina, nostra molt cara e molt amada muller, fetes en les corts que darrerament celebram en aquesta ciutat, lleixam ab algun ordre; no emperò tal, ne ab tal compliment, com era mester e nós haguérem volgut. Restant lo que fer se devia per les nostres ocupacions, que a causa de la conquesta de Granada no ens donaren lloc per a més aturar e proveir en lo que sens provisió restava. La qual dita conquesta acabada, e obtesa gloriosa fi d'aquella, ab l'ajuda de Jesucrist nostre senyor (la exaltació del qual proseguíem contra la perfídia secta de Mahoma e dels seus successors, inimics de nostra religiosa cristiana), de continent nós e la dita sereníssima reina, ab lo il·lustríssimo príncep e primogènit nostre caríssimo, havem vengut en aquesta ciutat per proveir així en lo que llavors restava, com encara en algunes coses així subse-

guides, les quals si per nós romanguessen sens provisió, no seria sens gran ofensa de Déu, deservei nostre e dan de la cosa pública del dit principat. E jatsia, després que arribam en aquesta dita ciutat, hajam entès ab molts de vosaltres en dita reparació, però és cert que sens corts la provisió faedora no tindria son compliment.

Volents per ço satisfer a nostre desig e descàrrec, havem convocat aquesta cort general, en aquesta dita ciutat, per tractar e praticar ab vosaltres de redreçar aquest principat en comú e en particular, així en lo que toca a l'orde e composició de la bona administració de la justícia e de les monedes e diputació (lo qual molt desijam arreglar e compondre), com encara per tractar e praticar de les coses dels comdats de Rosselló e de Cerdanya e de totes altres coses que sien e pertanguen a la bona e deguda governació del dit principat, universalment e singular.

Per tant, vos pregam e encarregam, quant més afectuosament podem, ab gran diligència e sol·licitut entengau en dites coses, perquè prestament e sens dilació sien per nós, ab consentiment vostre, proveïdes.

Resposta de Berenguer de Pau, bisbe de Girona, a l'anterior proposició

Excel·lent rei e poderós senyor.

La cort general del principat de Catalunya sobiranament regracia a la excel·lència vostra la convocació per vostra altesa feta, precípuament per dos respectes. Lo primer, perquè de si mateixa és justa causa e acostada a Déu; difiniren los filòsops que lo bé de la cosa pública és divinal, e los qui el procuren, com vostra altesa, pus pròpriament divinals que humans. Lo segon respecte és veure e considerar aquest principat, fins ací, la celsitud vostra en quins actes s'és ocupada. E són estats diversos exercicis meritoris e condignes de retribució: per algun temps divertint-se en administrar justícia a molts súbdits de diversos e difosos regnes seus; per altre temps en augmentar lo patrimoni de la corona real, ampliar lo cristianisme e exalçar la santa fe catòlica, supeditant nascions bàrbares, com testifiquen vostres glorioses conquestes e nova adquisició de regnes. Les quals operacions, en tot o en part, sobre seure la altesa vostra per comunicar-se en aquest principat, faent

convocació de cort, dóna causa de constituir-nos, si dir se pot, més obligats del que érem a vostra serenitat, e, per reconeixença de tant benefici, besam tots vostres reals mans.

Figure io, senyor molt alt, com alguna volta he referit, que la venguda de vostra majestat en aquest principat representa la incarnació de Jesucrist: veent prostrada natura humana, destituïda de forces e sens poder-se llevar, baixa a visitar-nos prenent carn humana per la redempció nostra. E com la majestat vostra sia vist corporal déu en la terra, esperam que imitarà les operacions de Jesucrist; lo qual en lo dissabte sanà lo paralític, no per part, més en tot: no li sanà los ulls, no li sanà les mans, no li sanà los peus, més universalment tot lo que afreturava de curació. E així confiam la curació nostra serà universal, tal qual nos és necessària, e covinent a fer a tanta majestat com la vostra.

Venint, senyor, a la proposició per vostra altesa feta, la cort comunicarà e tractarà de les coses proposades, e farà tal resposta que serà servici de Déu e benefici de la cosa pública d'aquest principat.

Proposició de Ferran II en les corts de Tortosa (14 de desembre de 1495)

No ignorau com sobre la restitució a nós feta per lo rei de França dels comtats nostres de Rosselló e Cerdanya, los quals per lo dit rei nos eren injustament detenguts, entre nós e la sereníssima reina, nostra molt cara e molt amada muller, e lo il·lustríssimo príncep don Joan, nostre molt car e molt amat fill, foren fermats e jurats ab lo dit rei certs capítols d'aliança e confederació. Per seguretat de la qual confederació fonc pactat que, així nosaltres com lo dit rei de França, dins cert terme haguéssem a donar ferma e seguretat, cascú per sa part, de certes ciutats nostres e sues; la qual ferma e seguretat, nosaltres dins lo temps que érem [obligats], e segons lo havem pactat e jurat, donam ab efecte. E lo dit rei de França, per bé que li fos fàcil e fos cosa ab la qual consistia tota la seguretat de la dita confederació, no curà dins lo dit terme, ni fins ací ha volgut donar-la.

Així mateix, venint a nostra notícia com lo dit rei de França faïa son camí per a invadir e ocupar forcívolment lo reialme de Nàpols,

per nostres ambaixadors per açò especialment destinats lo fem requerir que així de fet no perseguís sa empresa, abans se paràs e volgués que es veés e conegués de qui era la justícia del dit regne, per lo gran interès e drets a nós pertanyents, com així ho pressuponguessen los dits capítols, fets e fermats ab ell sobre la dita confederació. Les quals requestes no obstant, lo dit rei de França ab gran prejudici nostre e de nostre dret, no mirant a la justificació nostra, proseguí sa empresa, e nostra armada forcívolment pres, e ocupà lo dit realme de Nàpols. E no res menys, de fet e per força d'armes, pres e ocupà moltes terres e fortaleses de la Església Romana, per la qual raó e perquè nosaltres fórem requests per nostre sant pare qui li ajudàssem a defendre la Església Romana, atès que en la dita capitulació, per nosaltres fonc feta expressa excepció d'aquella; per nostres ambaixadors trametem a requerir lo dit rei de França restituís les dites terres e fortaleses al dit nostre sanct pare, lo qual lo dit rei tampoc volgué fer, perseverant tostemps en ocupar e tenir les terres e fortaleses de la dita Església Romana. E així, per les dites causes, no és dubte algú lo dit rei de França ha infringit e contravengut a la dita capitulació e capítols d'aquella, e nosaltres havem restat e restam en tota llibertat del que [per vir]tut d'aquella havíem pactat.

E jassia totes les coses sobredites passen així en veritat, e que nosaltres restàssem e restem no solament deslliures, com dit és, més encara ab gran causa de proceir a altres actes de guerra, per les dites raons, emperò, a major cautela e per major justificació nostra, desijant la pau ab lo dit rei, tornàrem a requerir-lo de nou, dient que pus que nosaltres havíem complit tot ço que havíem pactat e capitulat, i que ell no havia donat les dites seguretats de les dites ciutats, ni restituït a la Església lo que li tenia ocupat, e que havia invadit lo dit realme de Nàpols, ans d'ésser vista la justícia, lo pregàvem e requeríem que donàs compliment en açò que havia pactat e jurat, e nos donàs seguretat de la amistat sua, segons ho havia promès e jurat, restituint així mateix les coses de la Església; e que si així ho fes, nosaltres, per bé que érem e som deslliures de tot ço que havíem pactat, volíem guardar e guardaríem la dita confederació e amistat; e on no ho volgués fer, que nosaltres no podíem fallir a la defensió de la sancta mare Església, ne podíem deixar de proseguir nostres propris drets e interessos. Lo que, per semblant, lo dit rei de França recusà fer; ans proseguint son propòsit e metent divisió e foc, com havem vist, en tota la cristiandat, perseverà en fer tots los dans e guerra que pogué a la sancta mare Església i en lo dit realme de Nàpols.

De on s'és seguit que nosaltres, encara que per lo dit rei de França no haver volgut servar ni complir lo que per ell fonc pactat e jurat, ni haver volgut restituir les coses de la sancta mare Església, a la defensió de la qual tot catòlic príncep és tengut e obligat, e majorment havent nosaltres feta excepció d'aquella, com dit és; e veent la perdició del dit reialme sens ésser vista la justícia, lo qual reialme, com sabeu, fonc guanyat e adquirit ab just títol per lo sereníssimo rei don Alfonso, nostre oncle, de digna recordació, ab gran escampament de sang de molts e feels vassalls nostres e ab la sustància d'aquests nostres regnes de la corona d'Aragó; e veent, així mateix, ésser tractada e desposseïda la sereníssima reina, nostra germana, e lo il·lustríssimo rei de Nàpols, nostre nebot, de la forma que foren tractats e desposseïts; tinguéssem gran raó d'haver proceït a altres actes; però desijant sempre la pau ab lo dit rei, com dit és, tostemps havem temprat e comportat, fins que veent que tot lo dit comport e temprança no aprofitava, ans lo dit rei tota via perseverava e continuava en fer la dita guerra, nos fonc forçat, per lo bé e pau de la crestiandat e per escusar majors dans, fer lliga ab nostre sanct pare e ab lo sereníssimo rei dels romans, nostre germà, e ab lo molt il·lustre duc e senyoria de Venècia, e ab lo molt il·lustre duc de Milà, sens prejuí del dit rei de França ni d'al-

tre algú, solament per la defensió de l'Església e dels propris estats nostres e de cascú dels dits col·ligats.

Aprés de la qual lliga e de totes les justificacions e requestes nostres, com dit és, lo dit rei de França tostemps ha perseverat e persevera en la guerra. Car, aprés d'haver invadit a foc e a sang, no perdonant a dones ni a fadrins lo patrimoni de la sancta mare Església e del dit reialme de Nàpols, no content de tot açò, féu guerra al dit duc de Milà, que és u dels nostres confederats, e li prengué per força certes terres del dit ducat.

Los quals dits actes e tots quants lo dit rei ha fets fins ací, aprés que entrà en Itàlia, són tals e de tal qualitat que es deu presumir, e encara creure, que així com fins ací no ens ha complit ni servada l'amistat que devia, molt menys la ens guardarà d'aquí anant, e que si no proveïm a la defensió e conservació d'aquest nostre principat e dels altres regnes e terres nostres, se porian seguir tals dans que aprés serien difícils de reparar. E ja per açò e perquè del savi és proveir als inconvenients venidós ans que vinguen, nós e la dita sereníssima reina, nostra molt cara e molt amada muller, segons haveu vist, ab gran fidelitat, amor e obediència dels regnes nostres de la corona de Castella, havem proveït de tal manera que, ab l'ajuda de nostre Senyor, fins ací se ha conservat lo regne nostre de Si-

cília e les altres illes que en la mar Mediterrània tenim; e havem mantengut e conservat los regnes nostres de ça mar sens ofensa alguna. E no res menys, necessàriament s'és haguda rompre la guerra ab lo dit rei de França, e així per mar com per terra, se fan invasions, preses e dans d'un regne a altre.

Volents, per ço, proveir a la indempnitat d'aquests nostres regnes, e per servar nostres vassalls i súbdits dels dans que per la dita guerra los porien seguir, e signantment als poblats en los comptats de Rosselló e de Cerdanya, que estan en la frontera (los quals comptats són inseperablement units a aquest principat de Catalunya e comptat de Barcinona), havem convocades corts generals a vosaltres, d'aquest dit principat, en la present ciutat de Tortosa, per comunicar-vos aquesta necessitat e perquè de vosaltres siam servits com de bons e feels vassalls e súbdits s'espera, e segons en temps passats nós e nostres progenitors en semblants casos som estats de vosaltres e de vostros antecessós servits. E perquè del servici que ens fareu redunde en vosaltres menys dan e major honor e profit, voldríem que fos d'hòmens d'armes e de ginets, com altres vegades haveu fet, a fi que la major de la despesa reste ab vosaltres.

Persuadir-vos en açò lo que deveu fer no és necessari, pus que tals serveis a vosaltres e a vostres predecessós són tan naturals, que,

en tot temps e en qualsevol necessitat, al que bons e naturals vassalls e súbdits per son rei e senyor fer deuen no haveu fallit. Solament vos recordam com en guarda e defensió dels dits comptats tenim ara vuit centes llances ab l'ajuda e esforç dels regnes nostres de Castella, sens les altres que s'esperen anar-hi. E com sabeu, ja los aragonesos, com a fidelíssims vassalls e súbdits nostres, no oblidant-se del que en semblants casos han acostumat fer, ara en les corts que novament per la dita ocasió havem cel·lebrades e finides en la ciutat de Tarassona, nos han servit de dos cents hòmens d'armes e tres cents ginets, per temps de tres anys.

E per tant, lo més afectuosament que podem, vos pregam i encarregam que ab la major diligència e promptitut que fer se puga, entenau en què lo dit servei sia proveït e mès en obra, de manera que ab aquell e ab lo dit servei que los dits aragonesos nos han fet e ab lo que esperam dels altres regnes de la corona d'Aragó, ensemps ab la gent que tenim als regnes nostres de Castella, sien tots nostres regnes e terres així bé conservats e defesos que lo dit rei de França no puga ofendre ni damnificar aquell. Lo qual servei, ab los altres que d'aquest dit principat havem rebuts, tindrem a memòria per a tenir e conservar-lo en bona pau e justícia e a vosaltres tractar segons vostres bons e fidelíssims serveis han merescut e mereixen.

Resposta de Berenguer de Pau, bisbe de Girona, a l'anterior proposició

Duxit te dominus in regem, et tu liberabis populum eius de manibus inimicorum eius qui in circuitu eius sunt, et hoc tibi signum quia unxit te Deus in regem.

Sacra règia majestat.

Les paraules per mi deduïdes foren afermades per aquell sant profeta Samuel, quan per revelació divina secretament consegrà lo primer dels reis d'Israel, Saül, al qual, aprés de consegrat, inspirà Déu espirit de profecia; al qual, tornant en sa casa ab diversitat de sonoritat d'instruments, los profetes obviaren; al qual, aprés d'elet per voluntat divina, los pobles aprobaren, e lo exèrcit d'aquells (a qui Déu tocà los coratges) ab molta jocunditat «Visca lo rei» cridaren.

Los fills de Belial, ço és, de l'espirit maligne, murmuraren, desestimaren llur rei, e no li portaven donatius. Saül dissimulava. Escriví Samuel la llei del regne en un llibre, e posà-la en lloc sant, a denotar que no es pot observar lo regne sens observança de llei. E aldre és lo que s'esguarda al príncep de justa-

ment ordonar, declarar e definir per interès dels vassalls; aldre lo que los súbdits són tenguts d'obeir e inviolablement observar.

Manifesten diverses coses la gran eminència de la dignitat reial. La primera, com fonc elet lo millor e pus bell home d'Israel, Saül, lo qual dels muscles en amunt, sens nota de disformitat, a tots los altres excel·lia. La segona, que la dignitat règia fonc comunicada per Déu e no per home: potestat divina e no humana, segons la història testifica quan diu *Unxit te Deus in regem.* La terça, que la reverendíssima persona de Jesús, no solament en los cels, mas encara volgué ésser nomenat rei en la terra.

Emperò, plecaríssimo rei e senyor, certa cosa és que qui majors gràcies ha reebudes de Déu, més és tengut de reconèixer-les-hi. E per ço deuen molt atendre, los prínceps, de no imitar a Saül, lo qual, dotat de bellesa corporal, gràcies de l'ànima, e constituint estament de dignitat reial, vingué a desconèixer-se e miserablement se perdé; fonc reprovat del realme, ell e la prosàpia sua; perdé la gràcia divina, e finalment la vida corporal e eterna quan se anticipà la mort. E signantment per quatre causes fou reprovat Saül: la primera, per gran supèrbia e elació, quan volgué ésser receptat ab arc trionfal, atribuint a si la victòria de les batalles d'Israel, la qual era d'atribuir [a] Déu; la segona, com per seca copdícia rompé lo ma-

nament de Déu en no voler matar lo rei Agac ab tots los hòmens e animals de la ciutat d'Amalec, per millorar-se dels béns temporals, sots colorada hipocresia de sacrifici divinal; la terça, perquè desconfià de l'adjutori de Déu, en què los prínceps que tenen camí de rectitud molt deuen confiar; la quarta e última, perquè posà les mans en les coses espirituals e eclesiàstiques, sacrificà a Déu aprés de la error per ell comesa, usurpant-se lo exercici d'aquell ofici lo qual sols se pertany a la dignitat sacerdotal.

Són tenguts los reis catòlics venerar e obeir la sancta Església e ministres d'aquella; preservar-la de no ésser tributària, e conservar-li lo seu; deslliurar-la d'opressions, e reservar-li aquelles inmunitats eclesiàstiques e privilegis los quals foren imprimits e sagellats ab lo emprempte de les sacratíssimes plagues del nostre redemptor Jesucrist. I és tanta la discrepància de les coses eclesiàstiques e temporals, que no solament les que són eclesiàstiques deuen ésser tractades per persones eclesiàstiques, més encara, segons la doctrina canònica, expressament és prohibit als prínceps de la Església dispondre d'aquelles per sola voluntat e judici de les persones seculars, quantsevulla que sien catòliques, quantsevulla que sien religioses, quantsevulla que sien preeminents; ni ab repòs de consciència per dites persones seculars no poria ésser demanat.

Han d'imitar los reis, si volen atènyer a estament de perfecció, aquell mansuet e sant rei David, lo qual, per ses forces, en temps de son regiment, venerà l'arca en què era la mannà e la llei la qual figurava lo sant Sagrament de l'altar. Visqué David en humilitat profunda e reverencial temor de Déu; e, quartament, amà tant los pobles a ell comanats, que no solament per son ofici reial los defenc de vexacions, més encara, quan ocularment veïa la persecució e devastació de l'àngel contra los pobles d'Israel, mogut de pietat, sentí compunció grandíssima, tal que per aquella sola causa li restaren tremor e perpètuos accidents corporals, los quals per intèrvals lo afligiren tot lo temps de sa vida. D'on merità continuació en lo reialme, en les batalles victòria dels enemics, e aquell sobiran privilegi que la segona persona de la Trinitat, segons la natura humana, pres descendència dels seus lloms. E finalment merità la glòria eterna de paradís, la qual glòria, excelentíssimo rei e senyor, aprés d'haver trionfat d'aquests regnes terrenals e dels llargs e benaventurats dies de vostra altesa, per la clemència divina vos serà consentida si la celsitud vostra declinarà de les vies de Saül e imitarà aquell mansuet e sant rei David.

La cort, senyor molt alt, per obeir e no semblar en res a aquells anomenats fills de Belial, ço és, de l'espirit maligne, tractarà e

comunicarà sobre les coses per vostra altesa, proposades, e farà tal resposta que serà a servici de l'altesa vostra e tota utilitat de la cosa pública d'aquest principat, en què consisteix lo bé divinal.

PROPOSICIÓ DE FERRAN II EN LES CORTS DE BARCELONA (26 D'ABRIL DE 1503)

Creem no ignorau quant per nós e per la sereníssima reina, nostra molt cara e molt amada muller, sentint que lo rei de França, que vui és, volia entendre en haver lo regne de Nàpols, se treballà en apartar-lo de tal empresa, consentint e donant lloc, e encara tractant, que lo rei don Frederic se concordàs ab ell, en prejuí e interès del dret nostre, deliberam tolerar-ho tot pus desviàssem la dita empresa e los mals que d'aquella se podrien seguir. E no podent, per dita via ni per altra, desviar dita empresa, a la qual lo dit rei de França ab totes ses forces se preparava; e, segons per experiència havíem en altre temps vist, no es podia resistir per lo dit rei don Frederic, ans era cert que sens nostra ajuda ell perdera lo regne; ni per nosaltres podia ésser defès ni ajudat sinó prenent nós e la

dita serenissima reina la guerra contra lo rei de França, la qual no podia ésser sens grans mals e dans de nostres vassalls e regnes e quasi de tots los cristians, e ab gran desservei de nostre senyor Déu, ni creem per defensió d'altri deguéssem tant empendre; per ço paregué millor acceptar lo partit mogut per part del dit rei de França, de divisir-nos lo regne en la forma entre nosaltres aprés concordada, per esquivar quant fos possible la guerra i dans d'aquella provenints. Emperò, per molt que la dita concòrdia e divisió fos ab juraments, decret e aprobació de nostre sant pare e ab investitura a cascú de sa part feta, confirmada e roborada, e per nós e per dita sereníssima reina observada; e encara sobre algunes diferències que es devien insurgir, fetes moltes justificacions de remetre-ho a coneixença de diverses persones, en moltes maneres; per dit rei de França s'és acceptat ocupar la part a nós pertanyent en lo dit regne, segons la dita concòrdia e divisió, contravenint en moltes maneres a aquella; per la qual raó, a nosaltres ha convengut, e convé, entendre en la defensió de la dita nostra part de regne e dels altres regnes nostres. E com sabeu, fins ací, ab l'ajuda de nostre senyor Déu e dels nostres regnes de Castella e Sicília, talment s'és feta, e es fa, la dita defensió e ofensió que esperam en nostre senyor Déu, lo dit rei de França e los seus se penediran

no haver servada la dita concòrdia e divisió.

Ver és que tals coses no es poden sostenir sens grans despeses, a les quals vosaltres e vostres predecessors, com a feels e bons vassalls, no haveu acostumat faltar. E així tenim per cert molt menys faltareu en aquestes qui han esguard a la defensió d'aquest principat e altres regnes e terres a aquell inseparablement units, e a la conservació d'aquell regne de Nàpols, per lo sereníssimo rei don Alfonso, de gloriosa memòria, oncle e predecessor nostre, ab just títol e ab molt escampament de sang e despeses de vostres predecessors guanyat.

Per ço, volents a les coses damunt dites com se pertany proveir, havem manat convocar les presents corts generals, a vosaltres, d'aquest nostre principat, per comunicar-vos aquesta necessitat, e perquè de vosaltres siam servits com de bons e feels vassalls e súbdits s'espera, e segons en temps passat nós e nostres progenitors, en semblants coses, som estats de vosaltres e de vostres predecessors servits. E som certs de vostra afecció e fervor d'amor e voluntat en dites coses, que no és menester ab moltes paraules persuadir-vos ni induir-vos aquelles. E no ignorau que los aragonesos en les corts novament a ells tengudes en la ciutat de Saragossa, com a bons vassalls nos han bé servit per a les dites coses.

Per tant, lo més afectuosament que podem vos pregam i encarregam que, ab la major diligència e promptitud que fer se puga, e sens dilació, entenau en servir-nos per a les dites coses com és menester, a fi que prest, ab l'ajuda de nostre senyor Déu, e de vosaltres e altres regnes, se dó lo compliment degut en guardar aquest principat e signantment los comtats de Roselló e de Cerdanya, que estan a la frontera de França, e los altres regnes nostres, e es proveesca e es faça tot lo degut segons la qualitat del negoci requer. Lo qual servei, ab los altres que d'aquest principat havem reebut, tindrem a memòria per a tenirlo i conservar-lo en bona pau e justícia e a vosaltres tractar segons vostres bons e fidelíssims serveis han merescut e mereixen.

E com no ignorau que la cort d'Aragó e quatre braços d'aquella, seguint son lloable costum, en defalliment de fills mascles llegítims nostres, hage jurat la il·lustríssima dona Joana, princesa de les Astúries i de Gerona, arxiduquessa d'Austria, duquessa de Burgunya, etc., per primogènita durant nostres benaventurats dies e aprés d'aquells per reina e senyora, e lo il·lustríssimo don Felip, príncep de les Astúries i Gerona, arxiduc d'Austria, duc de Burgunya, etc., com a marit d'aquella, durant lo dit matrimoni; e semblant jurament s'és fet per lo regne de Sicília; e sia raonable ésser prestat semblant jurament

per la cort general d'aquest principat e tres braços d'aquella, lo que a vosaltres serà servei molt accepte; per ço, quant més afectuosament podem, vos pregam i encarregam que dit jurament sia prestat per la dita cort e tres braços d'aquella. Oferint-vos per dits prínceps serà jurat tot lo que per los altres primogènits és acostumat jurar.

Proposició de Carles I a les corts de Barcelona (16 de febrer de 1519)

En sabent la mort del molt alt i molt catòlic senyor rei don Ferrando, mon senyor i avi de gloriosa memòria, donam tota diligència en venir en aquestos nostres regnes d'Espanya, per a regir, governar i tenir aquells en tota pau e justícia, ab nostra presència. I jatsia que en aquells nostres estats de Flandes tinguéssem coses de molta importància, i essent terra de tantes i tan riques poblacions i de suma religió i de gran policia i de perfets edificis, aon som molt amats, temuts i servits, havem oblidat la amor natural de tal pàtria aon nasquérem (a la qual, naturalment, tots los mortals són inclinats); ni tan poc nos han vençut les llàgrimes d'aquells pobles, los quals

perpetualment se veuen privats de la nostra presència real; ni havem temut lo perill de la mar; lo que tot havem postposat per lo amor que tenim en aquestos regnes d'Espanya, e entre ells a aquest principat de Catalunya, veent la urgent necessitat que en aquestes parts havia de nostra presència i lo que de contínuo a nós se suplicava i escrivia sobre açò per tots los nostres regnes, suplicant-nos la prestesa de nostra venguda. E així ho havem posat en execució lo més prest que és estat possible.

I en arribant en nostres regnes de Castella, havem tengut corts als poblats en aquells e som estats jurat per dits regnes, com sabeu, per rei i senyor de dits regnes, emsemps ab la sereníssima reina dona Joana, mare i senyora nostra. E som estats sostenguts dels dits regnes de Castella en docents comptes, que és lo major servei que jamés en aquells regnes sia estat fet als reis nostres predecessors al principi de sa nova successió; e açò per concórrer en nós majors i més grans causes i noves consideracions, les quals en los altres reis no concorregueren.

E finides les dites corts, sens altra dilació, som venguts al nostre regne d'Aragó, aon som estats jurat per rei e senyor ensemps ab la dita sereníssima reina, mare i senyora nostra; en lo qual regne havem redreçat la justícia i diputació, del que tanta necessitat en

aquell havia, lo que mai en temps passat se pogué concloure ni acabar. I s'és llevat un dret o victigal del pont de Saragossa, vulgarment dit «pontatge», ab lo qual se faïen grans estorsions així als naturals del dit regne com encara als estrangers. I així mateix se són redreçades moltes altres coses de gran importància, tot concernent nostre servei, bé comú e reposat viure dels poblats en dit regne. E som estats per aquell sotvenguts en docents mília lliures jaqueses.

E finides dites corts de dit regne, encontinent som venguts en aquest nostre principat de Catalunya, ab molt gran desig de visitar aquell i celebrar les corts que per nós són estades convocades a vosaltres en aquesta ciutat de Barcelona, per lo jurament de fidelitat que per vosaltres a nós com a rei i senyor nos té d'ésser fet i prestat, així com a nostres predecessors en lo principi de sa successió és estat fet, i es deu fer; i ésser sotvenguts per vosaltres, per los grans gasts i despeses que havem fetes i sostengudes en aquesta nostra venguda i les que contínuament fem en la defensió de les terres que tenim conquistades dels moros i les que ara especialment fem per l'expedició i compliment de la gran armada, la qual, per amonestació e inducció de nostre sant pare, fem de present contra lo turc i altres inimics de nostra sancta fe catòlica: tot en defensió de nostres regnes i senyories, les

quals, la major part, està unida, com sabeu, a aquesta corona d'Aragó; i per l'exaltació i augment de la sancta sede apostòlica i de nostra religió cristiana, a la qual som tots obligats; e així mateix, per lo que és necessari proveir en tot lo que sia bé i augment, repòs e quiet viure d'aquest principat i dels poblats en aquell, de manera tal que per obra se mostre quant lo amam i tenim car, i lo gran compte i confiança que de vosaltres tenim.

E així, ab tota voluntat, vos encarregam i exortam, com a fidelíssims, que encontinent, ans de totes coses, per vosaltres sia a nós fet i prestat lo jurament de fidelitat, lo qual a nós com a rei i senyor d'aquestos regnes i principat sou tenguts fer i prestar, i açò juntament i ensemps ab la sereníssima reina, mare i senyora nostra, si e segons i de la forma i manera que a tots los nostres predecessors en lo principi del seu regnar és estat fet i es deu fer; pus notòriament, veent la urgent necessitat que d'açò hi ha, i sabent nos és degut i quant concerneix al bé comú, repòs i bona administració de la justícia d'aquest principat. Que nós estam i som prests i aparellats de prestar lo jurament universal, lo qual nostres predecessors prestaren, i ab efecte complir tot ço i quant per constitucions del dit principat, usatges de Barcinona e, altrament, som tenguts fer i complir.

E fet açò, vos pregam entengau en què

siam servit e sotvengut per aquest principat, a causa de les grans despeses que, segons vos havem dit, havem fetes i esperam a fer, les quals, en veritat, són estades i són molt necessàries per la gran utilitat i repòs de tots los nostres regnes marítims de la nostra corona d'Aragó. Fent-vos asaber que sols del comtat de Flandes, a causa de la nostra benaventurada partida per aquestos regnes, fórem servit de vuit centes mil corones, en quatre anys pagadores; i dels altres estats, en gran summa en respecte d'aquell. I si aquells, mirant lo augment de nostra corona, hagueren per bé, essent privats de nostra presència, fer-nos tan gran servei, molt més ho deveu fer vosaltres, per estar ací entre vosaltres, administrant-vos justícia i tenint-vos en pau, repòs i tranquilitat i despenent i gastant lo de nostres estats de Flandes en aquestes parts. E si de Castella som estats en tanta suma servit, essent regnes dels quals rebem ordinàriament gran suma de renda per la sustentació de nostre estat real, molt més deveu vosaltres servir-nos, sabent les poques rendes ordinàries que tenim d'aquest principat. Per ço molt vos encarregam ho façau ab tota prestesa, com de vosaltres bé confiam, lo qual us tindrem en molt accepte servei i en molta memòria per a en tot lo que sia bé de vosaltres.

Certificant-vos que, per lo molt amor i voluntat que tenim al present principat i als po-

blats en aquell, desijam molt les coses de dit principat sien proveïdes i posades en tal orde que estigam en tota tranquil·litat, pau i repòs. I així vos ho oferim: que entendrem en açò i en totes les coses que sien bé, augment d'aquest principat i de vosaltres, ab tota sencera afecció i voluntat. Per quant lo nostre desig principalment és ab obra tenir i mantenir lo dit principat en pau i justícia i en tota tranquil·litat i repòs, feent justícia, e egualment, sens excepció de persones, mirant a l'honra, utilitat i bé universal de tots los nostres regnes; guardant-los les constitucions, privilegis i llibertats a ells atorgats, seguint la forma i manera que en la governació i regiment de dit principat han tenguda los catòlics rei don Ferrando i reina dona Isabel, mos senyors avis d'immortal memòria; sens fer novitat ni alteració alguna, sinó fer justícia egualment a tots, gràcies i mercès al qui bé nos seguiran.

I perquè tot açò ab efecte fos complit encontinent, al principi del nostre govern i regiment havem ajudat a cobrar i restituir a la sancta sede apostòlica los estats i terres que li tenien ocupats lo duc Francisco Maria de Roboreto. I així lo nostre molt sanct pare, mirant aquesta bona obra i altres que a la sede apostòlica havíem fet, tenim ab sa sanctedat molta confederació i amistat, i trobam aquell molt propício i benigne en nostres coses.

E per lo semblant, havem sotvengut a la cessàrea majestat de l'emperador, mon senyor i avi, ab gran suma de pecúnia; e açò per conservació de son estat i nostre.

Ab lo cristianíssimo rei de França férem confederació, ab tratament de matrimoni, perquè ab ell més ferma, perpètua e segura fos la confederació i pau, pus aquella és tan profitosa, útil i necessària a tots nostres regnes i senyories; lo qual té lo nostre orde del Tuson, i nós lo seu.

I ab lo sereníssimo rei d'Anglaterra, nostre oncle i germà, havem fermat la mateixa pau, lliga i amistat que lo catòlic rei don Ferrando, mon senyor i avi, féu i tenia; a la qual havem ajustat moltes coses en profit i honra de nostra corona real; lo qual té lo nostre orde, i nós lo seu.

I així mateix, ab lo molt excel·lent rei de Portugal, nostre oncle i germà, tenim entegra confederació, lliga i amistat; lo qual és casat ab nostra germana i té lo nostre orde.

Lo rei Dacià és casat ab una germana nostra i és nostre bon germà. Lo rei d'Hongria i de Bohèmia així mateix és casat ab una germana i és nostre veí i amic, i té lo nostre ordre. Lo rei de Polònia és nostre amic i confederat, i casat ab nostra parenta i natural.

Totes les demés dites lligues, ab gran estudi i vigilància, havem procurat fer a causa de la nostra benaventurada venguda en

aquestos regnes d'Espanya i per lo bon i tranquil viure de nostres súbdits. Les quals entenem a confermar, així per complir lo damunt dit, com encara per poder fer millor la guerra als infaels, inimics de nostra sancta fe catòlica, que és la cosa per nós en aquest món més desijada, en la qual entenem d'ampliar tots nostres regnes i senyories juntament ab nostra persona real.

Enteneu doncs, per servei nostre, en lo bon i prest espatx del damunt dit, segons bé haveu acostumat. Car, jatsia fareu lo que deveu i sou obligats per vostra innata fidelitat, nós vos ho tindrem en servei molt acepte, i tindrem en memòria aquest ab los molts lleals serveis als nostres predecessors i a nós fets.

NOTES

Pàgina 17, ratlla 6.—Aquest parlament fou convocat a Barcelona per al dia 1 de juliol de 1355, amb l'objecte de modificar els acords presos pel tingut a Lleida el mateix any, relatius a l'armament de galeres i naus a Catalunya, Mallorca i València per tal de prevenir-se contra l'estol que aleshores preparaven els genovesos. No van assistir-hi ni el rei ni l'infant Pere, i en nom d'ells parla Jaume de Far, del consell reial.

Es el núm. 1 de la col·lecció *A* de processos de cort de l'Arx. de la Corona d'Aragó. Publicat en Prat de la Riba, pàg. 44.

Pàg. 17, r. 10.—El tema és tret del *Còdic* de Justinià. (llib. I, tit. XVII, § 18 de la llei II). El mateix discurs en dóna mes avall la traducció: «La condició del dret humanal tostemps sens fi corre... Res no és en aquella condició que estar perdurablement puixa».

Pàg. 17, r. 23.—*Novel·les* de Justinià, títol de la secció II.

Pàg. 18, r. 8.—*Còdic*, llib. I, tit. XVII, § 18 de la llei II. La traducció l'ha donada abans el mateix text: «Car natura s'aparella e es cuita de mostrar e de nodrir moltes formes novelles».

Pág. 18, r. 26. —L'infant és Pere, fill quart de Jaume II i Blanca de Nàpols.

Pàg. 19, r. 31. —Èl text, tret del *Digest*, llib. XI, tit. I, llei XI, § 8, diu: *Quod ea quae postea emergunt, auxilio indigent.*

Pàg. 23, r. 20. —Lluc, cap. XV, v. 6.

Pàg. 24, r. 5. —Joan, cap. XIV, v. 10: *Uerba quae ego loquor uobis a me ipso non loquor. Pater autem in me manens ipse facit opera.*

Pàg. 24, r. 13. —Pere III convocà aquestes corts des de Perpinyà el 10 d'octubre de 1362 per al 4 del novembre següent, a Montçó. Des del 1356 durava la guerra amb Pere el Cruel, primer de Castella, interrompuda per paus o treves de poca durada. Una pau havia estat signada a Deça, el 1361, entre els dos reis—que mai no s'havien volgut bé—, per mediació dels llegats pontificis. Sense cap avís, el rei de Castella reprenia l'any següent la lluita i posava en situació difícil primer les terres d'Aragó, després les de València. Es per a trobar ajut contra aquesta nova invasió, que Pere III convocà aquestes corts, les quals com s'esdevenia sovint, s'allargaren més del que aconsellava la urgència del moment. Van ésser prorrogades en diverses ocasions, i començaren d'actuar efectivament el 23 de novembre de 1362, amb una proposició reial que tenia per tema: *Uidi afliccionem populi mei*, i que no s'ha conservat.

Aquest discurs reial figura en la col·lecció *A* dels processos, vol. III, f. 29. Publicat en Carbonell, f. 259, i, traduït al castellà, en Feliu de la Penya, II, 268, en Balaguer, III, 387, i en Coroleu, 112.

Pàg. 24, r. 21. —Alfons III el Benigne.

Pàg. 24, r. 27. —Fill de Jaume II i Blanca de Nàpols.

Pàg. 26, r. 14. —Es a dir, el triangle assenyalat per aquests llocs i que comprenia el regne.

Pàg. 26, r. 22. —*Canusts*, així en *C*. En els altres textos hom pot llegir *canuses, camises*. D'aquesta darrera manera, en Carbonell, f. 250 v. Coroleu (p. 113) tradueix *jamugas*.

Pàg. 27, r. 5. —Pere III en 4 de juliol del 1365 convocà aquestes corts, que havien de tractar de la defensa de Catalunya i Mallorca amb ocasió de la guerra amb Castella i de l'ampliació del donatiu votat l'any anterior, a Tortosa. El rei es trobava defensant la ciutat de València atacada per Pere el Cruel, per la qual cosa presidia la reina Elionor.

Aquest discurs es troba en el fol. 32 v. del procés 950 de la col·lecció *B*.

Pàg. 28, r. 4. —El comte de Trastamara és Enric II de Castella; el de Dènia és Alfons, fill de l'infant Pere i nét de Jaume II.

Pàg. 29, r. 16. —Aquestes corts es celebraven al monestir de Predicadors.

Pàg. 30, r. 8. —L'infant Pere és el fill de Jaume II.

Pàg. 30, r. 9. —Joan Fernàndez d'Herèdia era el castellà d'Amposta.

Pàg. 30, r. 16. —Sobre Francesc de Perellós, camerleng del rei, tramès a França per aquests afers, veg. la *Crònica* de Pere III, llib. VI, cap. 10.

Pàg. 31, r. 19. —Molvedre fou represa el 14 de setembre de 1365 (*Crònica* de Pere III, llib. VI, cap. 9).

Pàg. 33, r. 9. —Jaume Conesa era el protonotari del rei.

Pàg. 33, r. 22. —Aquesta proposició es conserva autògrafa a l'Arx. de la Cor. d'Aragó, reg. 1529, p. 1, f. 49. P. M. Carbonell va posar-hi aquestes notes: «La gran exclamació o proposició que fou feta en les corts generals per lo Ilmo. S. Rei en Pere terç, contra lo jutge d'Arbòrea per la ingratitud e traïció que lo dit jutge havia comesa contra lo dit rei son senyor, e és escrita de mà pròpria del dit S. R., qui és estat lo pus bell escriptor de tots los reis d'Aragó e molt savi e bon rei, tement Déu, e qui ha ordenada tota la casa real de Aragó ab ordinacions de les quals se regeix e governa, no solament la dita casa, mas encara moltes d'altres dels prínceps, reis e senyors del món: tan són excel·lents e de comendació dignes».

«Aquest original és tot escrit de mà del dit rei en Pere. E açò sé io, Pere M. Carbonell, que conec la sua lletra per lo que ell ha escrit e confessar haver escrit son testament, e més per les ordinacions de la sua casa de Aragó, apostillades en moltes parts de mà sua; item, per altres escriptures de mà del dit rei escrites e recondides en lo Real Arxiu de Barcelona».

El text no porta dates. El rei Pere va convocar diverses corts amb el mateix objecte. La referència a la mort recent de Pere de Luna, esdevinguda en el 1368, i l'anar adreçat contra Marià d'Arbòrea, qui morí en 1376, donen les dates extremes en què cal situar aquest discurs. El rei diu que fa quinze anys que el jutge d'Arbòrea no paga el tribut, la qual cosa donaria l'any 1371-72, admetent la data 1357 de Zurita (*Anales*, II, f. 287 v.) per a la cessació del dit pagament. Es possible, però, que calgui relacionar-la amb l'inici de la guerra de Castella (1356). Les corts es varen reunir dins aquest temps vuit vegades, a Aragó, Catalunya o València. Porta a creure que aquest

text es refereix a les corts de Sant Mateu, començades el 1367 i prorrogades després a València, una lletra del rei a en Conesa trametent-li «la proposició per nós feta als valencians l'altre jorn, en Sent Mateu, en dos fulls de paper escrits de nostra mà. Per què us manam que la dita proposició continuets en lo llibre on són escrites les altres proposicions per nós fetes en les altres corts que havem tengudes; e no res menys, estojats a part l'original que us trametem» (Rubió, *Documents*, I, 221).

Aquesta proposició en dos fulls seria la conservada fins avui a l'Arx. de la Cor. d'Aragó. Una altra llètra del rei Pere (Miret, *Los Vescomtes de Bas* p. 141) glosa els mateixos conceptes del discurs. P. M. Carbonell (f. 97 v.) publica aquest discurs.

Pàg. 33, r. 25. —El rei dóna més avall la traducció del tema: «Tantost que oirets lo so de la botzina, deïts: Regnarà Absalon én Ebron» (*Regum*, cap. XV, v. 10).

Pàg. 34, r. 1. —Sant Bernat, *Tractatus de Charitate*, XIX: *Ingratitudo enim peremptoria est salutis*, *ipsa est flatus aspidis, uirus animi, uredo uirtutum*, *uentus pestilens et aura corrumpens stillicidia pietatis*, *rorem gratiae et misericordiae fluenta desiccans.*

Pàg. 34, r. 28. —Isaïes, XIV, 12 ss.: *¿Quomodo cecidisti de coelo, Lucifer*, *qui mane oriebaris? Corruisti in terram, qui uulnerabas gentes*, *qui dicebas in corde tuo: In celum conscendam*, *super astra Dei exaltabo solium meum*, *sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium*, *similis ero Altissimo. Uerum tamen ad infernum detraheris in profundum laci.*

Pàg. 35, r. 15. —Cató, *Breues Sententiae*, IV: *Magis-*

trum metue. El llibre de Cató fou molt popular a Catalunya. Aquesta sentència és traduïda així: «Ama e tem ton maestre». Vegeu Gabriel Llabrés, *Jahuda Bonsenyor,* p. 96.

Pàg. 36, r. 9. —*Gènesi,* IX, 20.: *Maledictus Chanaan, seruus seruorum erit fratribus suis.*

Pàg. 36. r. 17. —Llibre III dels *Reis*, I, 5.

Pàg. 36. r. 23. —St. Pau, *Epistola als Romans*, XIII, 2.

Pàg. 38, r. 1. —Es refereix a Huc III d'Arbòrea, qui trameté a la cort d'Alfons el Benigne els seus fills Marià i Joan.

Pàg. 38, r. 30. —Pere d'Arbòrea assistí al coronament de Pere III a Saragossa l'any 1336 i en les festes que s'hi celebraren fou armat cavaller. (Veg. Muntaner, *Crònica,* caps. 295-6; *Crònica* de Pere III, llib. I, cap. 39).

Pàg. 39, r. 1. —Huc III tingué els següents fills: Pere. casat amb Constança de Saluzzo; Marià, amb Timbors de Rocabertí; Joan, amb Sibília de Montcada; Nicolau, amb Benedetta de Bini-Orani; Maria, amb Guillem Galceran de Rocabertí; Bonaventura, amb Pere de Xèrica, besnet de Jaume I. Veg. Miret, *Los Vescomtes de Bas,* p. 64-5.

Pàg. 39. r. 20. —En el text el rei havia afegit aquestes ratlles que després cancel·là: «Així que el jutge sia desheretat de tot quan ha e romanguen ell e sa generació servidors dels nostres servidors».

Pàg. 39, r. 27. —*Consuetudines feudorum*, llib. II, tít. VII.

Pàg. 40, r. 16. —Pere de Luna, senyor d'Almonecid i Pola, tramès a Sardenya pel maig de 1368 i mort dintre el mateix any a Oristany combatent contra el jutge. Veg. Zurita, *Anales,* II, f. 352.

Pàg. 41, r. 8.—Fa referència a la primera expedició de Sardenya, l'any 1354. Es respecte d'aquesta expedició que el rei féu un bell sermó a la Plaça de Santa Maria del Mar, de Barcelona, «dient-hi moltes paraules apropiades al fet, així de la Santa Escriptura com d'altres afers antics, que són dignes de recomptar, de lo qual tot lo poble nostre hac gran consolació e plaer» (*Crònica* del rei, llib. V, cap. 4).

Pàg. 41, r. 13.—El text afegia: «En lo setge d'Alguer perdonam a ell amb condicions certes, e faem pau amb ell; e res que ens hagués promès ens servà, ans de recap haguem a menar nostre execució ab aquella poca companya qui ens havíem retenguda per posar en bon estament la illa de Sardenya. E encara altra vegada nos concordam ab ell, no contrastant que no ens hagués complides les coses que promeses nos havia; e aprés venguerem-nos-en». Tot això fou, després, esborrat.

Pàg. 41, r. 20.—Isaïes, cap. XXXVIII, v. 17.

Pàg. 42, r. 18.—La mort de Pere el Cruel de Castella, contra el que hom podia esperar, no va portar la represa de bones relacions entre aquell regne i Catalunya. Ja en el mateix any 1369 semblava imminent una nova guerra entre Enric II de Castella i Pere III. D'altra banda, així a Castella com al migdia de França es trobaven aleshores, desorganitzades i escampades, les companyies de gent armada que havien pres part en les guerres anteriors; tals companyies representaven un perill gran per a les terres del Cerimoniós. Es per aquests motius i per la qüestió de Sardenya que el rei va convocar aquestes corts, com poc abans havia reunit les dels valencians i dels aragonesos. La convocatòria va ésser feta en 30 de gener de

18

1370 per al dia 25 de febrer del mateix any, a Tarragona. Poc després les corts foren mudades a Montblanc, i més tard a Tortosa.

Aquesta proposició és al procés 952 de la col·lecció *B*, f. 4 v. Publicada per P. M. Carbonell, f. 254, i Coroleu, 399. Traduïda al castellà, en Feliu de la Penya, II, 289, i en Balaguer, III, 389 (copiada de Feliu de la Penya).

Pàg. 42, r. 21.—Lluc, XII, 39-40. La traducció, feta pel mateix rei, diu: «Sapiats açò: que si lo senyor de la casa sabia l'hora que lo lladre vingués, vetllaria e no lleixaria foradar aquella; e doncs, siats aparellats.»

Pàg. 43, r. 19.—*Llibre III dels Reis*, III, 7-9.

Pàg. 43, r. 26.—*Ibid*, 11-13.

Pàg. 44, r. 16-17.—*Llibre I dels Reis*, XVII, 34-38.

Pàg. 45. r. 9-10.—Llibre segon dels *Paralipomenon*, XXXII, 1-23.

Pàg. 52, r. 5.—Com es desprèn de la mateixa proposició, aquestes corts foren convocades a petició dels regnes. Pere III féu la convocatòria a Alcira, el 2 de juliol de 1382. Foren prorrogades diverses vegades i es reuniren finalment en el castell de Montçó el 12 de juny de 1383. Zurita (*Anales*, II, f. 381), diu que foren aplegades per raó de l'agreujament de la rebel·lió de Sardenya produït per la intervenció de Gènova en favor dels sublevats. El veritable motiu de la reunió, però, s'endevina que foren les estorsions que hom feia a la terra i la poca justícia que s'hi administrava a causa dels mals consellers del rei.

Reunides les corts, Pere III féu aquesta proposició, que és al procés 957, f. 41 v., de la col·lecció *B*. i també als processos de 1382 (f. 34 v.) i de

1383 de la col·lecció *C*. Es publicada per Carbonell, f. 250; Coroleu, 403; Prat de la Riba, 52. Traduïda al castellà, en Feliu de la Penya, II, 306, i Balaguer, III, 393 (copiada de Feliu de la Penya).

Pàg. 52, r. 8.—El text és; *Ecce ego quia uocastis me* (*Llibre I dels Reis*, III, 6)

Pàg. 52, r. 20.—*Llibre III dels Reis*, XII, 3.

Pàg. 53, r, 6.—No és una traducció exacta, sinó un resum d'aquest episodi del llibre d'Ester.

Pàg. 54, r. 3.—*Llibre I dels Reis*, VIII, 4-7.

Pàg. 56, r. 14.—Aquestes corts són continuació de les reunides per Pere III a Montçó en 1383 i traslladades a Tamarit i Fraga. Mort el rei Pere, el seu fill va convocar aquestes a petició dels súbdits. La convocatòria és donada a Saragossa el 7 de setembre de 1388 per aplegar-se el 3 de novembre següent a Montçó.

En aquestes corts, en 24 nov. 1388, el rei presentà els capítols de l'ordinació de la justícia. El 12 de març de 1389 la cort va rebutjar-los i en presentà uns altres, que el rei tampoc va aprovar. Llavors intervingué la reina i presentà uns nous capítols, encapçalats per aquest proemi, els quals foren acceptats pel rei malgrat trobar-los carregosos.

Aquest discurs figura en el procés núm. 9, f. 48, de la col·lecció *A*; en el 959, f, 89, de la col·lecció *B*, i en el de 1388, f. 127, de la col·lecció *C*. Es publicat en Coroleu, 405.

Pàg. 58, r. 11.—No hi havia cap motiu especial per a la reunió d'aquestes corts. Les últimes corts catalanes eren les de Barcelona del 1382. Després es varen reunir les de Montçó, començades per Pere III en aquell mateix any i continuades per

Joan I en 1388. Feia així set anys que no havien estat convocades corts als catalans. El rei Martí, en 26 juliol de 1405 convocava aquestes, des de Barcelona, per al 30 de setembre a Perpinyà. Amb pròrrogues successives, la reunió fou retardada fins al 26 de gener del 1406.

Aquest discurs es troba en el procés de corts de 1405-1410 (f. 21-26) de la col·lecció *C;* fou publicat per Carbonell, f. 251 v.; Pau Ballot, *Gramàtica y apologia de la Llengua Cathalana* (1814), 114 ss.; Prat, 58; *Recull de Textes Catalans Antichs*, I (1906). Traduïda a l'espanyol, la publiquen Feliu de la Penya, II, 357; Balaguer, III, 313; Capmany, *Memorias Históricas*, II, ap., p. 54, ss.; Bofarull, *Historia de Cataluña*, V, 104. I a l'esperanto, Jaume Grau Casas en *Kataluna Antologio* (1925), 61.

Pàg. 58, r. 16.—Salm LXXXVI, 3: «Glorioses coses són dites de tu».

Pàg. 58, r. 26.—Isaïes XL, 6-7.

Pàg. 59, r. 7.—Seduli, *Carmen Paschale*, I, v. 17-18:

Cum sua gentiles studeant figmenta poetae
Grandisonis pompare modis...

Pàg. 59, r. 27.—*Eclesiàstic*, XLIV, 1.

Pàg. 60, r. 11.—Valeri Màxim, I, 87, traducció catalana de fra Antoni Canals (publicada per Miquel i Planas a la «Biblioteca Catalana»).

Pàg. 60, r. 24.—Salm XVIII, 3.

Pàg. 61, r. 13.—*De Institutione Oratoria*, II, 55.

Pàg. 61, r. 23.—Josuè, IX, 9.

Pàg. 62. r. 5.—Lluc, IV, 14.

Pàg. 62, r. 11.—*Eneida*, X, v, 468-9.

Pàg. 62, r. 15.—Llibre II dels *Paralipomenon*, IX, 5-6. La cita no és rigorosament exacta. El text diu: *Uerus est sermo quem audieram in terra mea... uicisti famam uirtutibus tuis.*

Pàg. 63, r. 13.—Es refereix al combat de 1285, llargament narrat per Desclot (*Crònica*, cap. CLXVI) i per Muntaner (*Crònica*, cap. CXXXVI).

Pàg. 63. r. 18.—No hi hagué sinó catalans, per tal com els aragonesos «no sols el deixaren abandonat en les seves lluites amb França, llavors de la invasió a Catalunya, sinó que van iniciar pactes amb l'enemic. Sols cap a la fi de la campanya, quan ja la força dels croats era molt minvada i el triomf del rei imminent, van decidir-se a comparèixer a Catalunya i a ajudar-lo» (Valls-Soldevila, *Història de Çatalunya*, II, 75).

Pàg. 63, r. 19.—En la batalla naval del juny de 1284, davant de Nàpols, fou pres, ensems que molts altres nobles, Carles, príncep de Salern, fill i hereu de Carles I d'Anjou en el regne de Nàpols.

En virtut dels tractes fets a Campfranc (1288) entre Alfons II i Enric I d'Anglaterra, el seu futur sogre, el príncep fou posat en llibertat, deixant en fermança els seus fills Lluís d'Anjou, qui fou bisbe de Tolosa, canonitzat en 1317, Robert i Ramon Berenguer que més tard, per l'acord d'Anagni (1295) foren retornats a llur pare Carles II junt amb tots els altres presoners que tenia Jaume II.

Pàg. 63, r. 28.—Bernat de Cabrera, que havia de tenir una fi tan tràgica, lluità contra els genovesos establerts a Sardenya. El 27 d'agost de 1353

desbaratava el llur estol a Port del Comte. El 31 del mateix mes prenia L'Alguer. Tot seguit Marià, jutge d'Arbòrea, iniciava la seva rebel·lió *(Crònica* de Pere III, llib. V, cap. 2).

Pàg. 64, r. 4. —Sobre Benet de Boixadors i la seva intervenció en les lluites de Sardenya en temps de Jaume II, veg. Muntaner, *Crònica*, cap. 275, i *Crònica* de Pere III, llib. I, cap. 34.

Pàg. 64, r. 13. —*Apocalipsi*, II, 10-11.

Pàg. 64. —Benet XIII, «hostilitzat per França, que li retirava l'obediència, i abandonat per gairebé tots els seus cardenals, es trobà isolat a Avinyó en situació ben crítica, assetjat en el palau pontifical amb els seus servidors, la majoria dels quals eren catalans. Llavors, en mig de freqüents negociacions diplomàtiques, el rei Martí enviava a Avinyó, per auxiliar al papa, l'armada valenciana que venia de lluitar a Barbaria (gener de 1399)» (Valls-Soldevila, *Història de Catalunya*, II, p. 116).

Pàg. 66, r, 6. —*Eclesiàstic*, XLV, 3: *Glorificauit illum in conspectu regum... et ostendit illi gloriam suam»*.

Pàg. 67, r. 8. —Es refereix a les corts de Tortosa del 1365. Disset comptes de moneda equivalien a 50.000 florins.

Pàg. 68, r. 3. —Isaïes, XLIX, 3.

Pàg. 68, r. 15. —Joan, XIV, 8.

Pàg. 68, r. 26. —Veg. Desclot, *Crònica*, caps. VII-X.

Pàg. 69, r. 4. —Isaïes, XLI, 25: *Suscitaui ab aquilone... uocabit nomen meum»*.

Pàg. 69, r. 10. —Girard II, després comte de Rosselló, participà a la croada l'any 1096.

Pàg. 69, r. 20.—Llibre I dels *Paralipomenon*, IV, 39-40: *Et profecti sunt ut ingrederentur in Gador... Inueruntque pascuas uberes...».*

Pàg. 69, r. 29.—Jeremies, XVII, 26: «*Et uenient de ciuitatibus Juda et de circuitu Jerusalem... portantes holocaustum et uictimas et sacrificium et thus et inferent oblationes in domum domini».*

Pàg. 70, r. 6.—Isaïes, XLIII, 4-5: *Ex quo honorabilis factus es in oculis meis et gloriosus... ab oriente adducam semen...*

Pàg. 70, r. 24.—Gènesi, XXVIII, 13-14: *...terram in qua dormis tibi dabo et semini tuo... dilataberis ad occidentem et orientem et septentrionem et meridiem...*

Pàg. 71, r. 5.—Comp. amb el text donat a la *Crònica* de Pere III, llib. I, cap. 12.

Pàg. 71, r. 21.—Lucà, *Farsàlia,* I, 347: *Tollite iam pridem uictricia, tollita, signa...*

Pàg. 74, r. 5.—Aquestes corts de Barcelona són encara continuació de les anteriors de Perpinyà. Foren mudades a Sant Cugat el 6 de març de 1406, i el 27 de juny del 1408 hom acordà de traslladar-les a Barcelona, on començaren les sessions el 4 de juliol, al convent de franciscans.

Pàg. 74, r. 14.—Es refereix a les corts de 1382.

Pàg. 76, r. 4.—Branca Dòria.

Pàg. 77, r. 17.—El dia 3 d'agost les corts havien acordat de «fer solemne e gran embaixada al senyor rei de Sicília... ab quatre naus e sis galeres». El 11 d'octubre votaven 100.000 florins d'or d'Aragó «per spatxament de la dita ambaixada». El rei

Martí demanà que fossin 200.000. El rei de Sicília és Martí, fill de Martí l'Humà.

Pàg. 78, r. 24.—Martí de Sicília, des de L'Alguer, el 8 de novembre de 1408 havia tramès a Catalunya Bernat de Cabrera, comte de Mòdica, i Gil Rois de Lihori, demanant al seu pare que li trametés l'armada i gent de guerra, car volia acabar la conquesta. Particularment escriví als nobles i cavallers catalans que l'assistissin en la batalla que pensava donar contra els rebels sicilians, el quinze del maig següent. Es a aquests fets que fa al·lusió la proposició de Pere de Fenollet (Zurita, *Anales*, II, f. 450).

Aquest discurs és contingut en el volum de processos de cort de 1405-1410 de la col·lecció *C*, f. 440.

Pàg. 78, r. 30.—El vescomte de Castellbò era Joan de Foix.

Pàg. 79, r. 17.—Valeri Màxim, edic. cit., I, 151.

Pàg, 79, r. 27.—Sembla fer referència a la *Política*, III, XI, 9, bé que el títol *De Amicitia* correspongui al cap. XXIX del llibre I, dels *Moralia.*

Pàg. 81, r. 12.—Ve a continuació la llista dels nobles i cavallers que s'ofereixen, amb determinades condicions, a passar a Sicília en ajut del primogènit.

Pàg. 81. r. 17.—Aquestes corts són les mateixes que abans s'havien reunit a Perpinyà, després a Sant Cugat i darrerament a Barcelona. A Barcelona, al menys des de l'octubre de 1408, hi havia la glànola, que va estendre's ràpidament. Boades parla, referint-se al 1409, de «la gran calamitat de la pestilència, de la qual va finar molta gent; que fo gran dol; que molts llocs, per causa d'aquella,

varen ésser casi bé despoblats» (*Feyts d'armes*, p. 433). Veg. també Bruniquer (*Rúbriques*, IV, 320). Per aquest motiu els braços eclesiàstic i militar demanaven al rei que sortís de Barcelona, i, en conseqüència, proposaven una nova mutació de les corts. Els del braç popular s'hi oposaven. El rei Martí aprofitava aquella ocasió per veure d'enllestir ràpidament els afers encara pendents de deliberació.

Aquest discurs és al procés de corts del 1405-1410, f. 636 v., de la col·lecció *C*.

Pàg. 82, r. 3. —Per la mort dei rei Martí de Sicília, esdevinguda el 25 de juliol de 1409, a Càller.

Pàg. 82, r. 7. —Martí l'Humà s'havia casat amb Marguerida de Prades, a Bellesguard, el 17 de setembre del 1409.

Pàg. 83, r. 25. —El regent de la cancelleria i president accidental de les corts era Bonanat Pere.

Aquest discurs es troba al f. 637 v. del procés de les corts de 1405-1410, de la col·leció *C*.

Pàg. 87, r. 11. —Per la mort de Martí de Sicília; el seu pare Martí l'Humà restava sense successió directa. Ell havia escrit als seus regnes i terres perquè li trametessin ambaixadors per a resoldre aquest afer, que no va saber o no va voler decidir. La suplicació del bisbe d'Elna, mostra prou bé l'interès dels catalans per aquesta qüestió, i l'actitud del rei. Per acord de les corts, aquesta suplicació fou llegida al rei, en la seva casa de Bellesguard.

El seu text és contingut al f. 669 v. del procés de les corts de 1405-1410, de la col·lecció *C*.

Pàg. 88, r. 27. —XII: *Mihi autem non minor curae est, qualis respublica post mortem meam futuram sit, quam qualis hodie sit.*

Pàg. 88, r, 31. —Ep. LXXIX: *Paucis natus est qui populum aetatis suae cogitat.*

Pàg. 91, r. 4. —*Sapientia*, VI, 26: *Rex sapiens stabilimentum populi est.*

Pàg. 91, r. 8. —*Eclesiastès*, X, 16: *Beata terra cuius rex nobilis est.*

Pàg. 91, r, 15. —El rei Martí donà aquesta resposta a Bernat Metge, secretari seu, i aquest la presentà a les corts.

Figura en el volum de processos de corts de 1405-1410, f. 671, de la col·lecció *C.*

Pàg. 92, r. 14. —El rei Martí morí a Barcelona el 31 de maig del 1410. El 22 de juliol, el governador general de Catalunya, Guerau Alemany de Cervelló, convocava els catalans a parlament «per socórrer a les urgents necessitats imminents al dit principat de Catalunya, specialment per posar lo dit principat, qui... és en gran tribulació e perill, en degut estament». El parlament s'havia de reunir a Montblanc el 31 d'agost següent. Hom no hi va celebrar sinó unes poques sessions, «per les morts qui en la dita vila eren», és a dir, per causa de la glànola; fou mudat a Barcelona pel 25 de setembre següent. A la primera sessió, tinguda el dia 30, el governador féu aquesta proposició.

Es continguda en el vol. XV dels processos de corts, f. 160 v., col·lecció *A*. Publicada per Pròsper de Bofarull, *Doc.*, I, 230; i per Prat de la Riba, p. 77.

Pàg. 95, r. 5. —Pere Sagarriga, arquebisbe de Tarragona, «que era persona generosa y de mucha autoridad», com diu Zurita, exposa en aquest discurs tres qüestions de les importants que tenia aleshores plantejades el parlament: una, la tramesa

d'ambaixadors als regnes d'Aragó i València per tal de resoldre d'acord el problema de la successió; l'altra, la pacificació de la guerra que es feien Galceran de Vilanova, bisbe d'Urgell i Huc, comte de Pallars, guerra especialment perillosa per la possible intervenció del comte d'Urgell i per les bandositats lleidetanes; en darrer lloc, la ferma de la treva «general e voluntària entre les persones qui hui entrevenen en lo dit parlament... duradora... tant com lo present parlament durarà e trigarà e un mes aprés dins la present ciutat de Barcinona e dues llegues fora aquella»: treva que havia estat proposada el 29 d'octubre anterior.

Aquest discurs és contingut en el vol. XVI dels processos de la col·lecció *A*, f. 278. Publicat per P. de Bofarull, *Doc.* p. 285.

Pàg. 97, r. 20. —Fra Marc de Villalba.

Pàg. 97, r. 21. —Joan, comte de Prades, besnet de Jaume II.

Pàg. 97, r. 26. —La reina Violant és la vídua de Joan I, filla de Robert, duc de Bar; intervé per a defensar els drets possibles del seu net Lluís, nat de la seva filla Violant i de Lluís II d'Anjou. Bernat de Gallac intervé diverses vegades en afers de la successió, sempre per delegació d'aquesta reina. Més tard va ésser un dels secretaris del Magnànim.

El text d'aquesta cèdula és al f. 485 v. del vol. XVI de la col·lecció *A* de processos de cort. Es publicat per P. de Bofarull, *Doc.*, II, 33.

Pàg. 101, r. 5. —El parlament de Barcelona havia estat mudat a Tortosa, per acord pres en 18 de juny de 1411, per tal com aquesta ciutat *est satis uicina regnorum Aragonum et Ualentie, quorum uicinitate fierent tractatus et comunicationes salubres.*

Pere Ferrer demana en aquest discurs al parlament de Tortosa que procedeixi contra les tropes de Ferran d'Antequera, les quals, sense esperar la resolució dels regnes, havien envaït el territori. Jaume d'Urgell era besnet d'Alfons III i casat amb Isabel, germana de Martí l'Humà. Ell signava sempre «Jaime».

Aquest discurs és contingut al f. 1091 del vol. XVIII de la col·lecció *A* dels processos de cort. El publica P. de Bofarull, *Doc.*, II, p. 435.

Pàg. 102, r. 25.—Jaume d'Urgell havia estat nomenat lloctinent del rei a Aragó (28 juliol 1408). Aquest regne es trobava aleshores somogut per furioses bandositats. El nomenament de Jaume fou protestat pels diputats davant del justícia i restà en realitat sense efecte fins al 20 de febrer de 1410; en aquesta data Martí nomenà el comte d'Urgell general governador de tots els regnes i terres i el trameté a Aragó, on les lluites entre els Lunas i els Urreas mantenien l'estat d'agitació. En esdevenir-se la mort del rei, Jaume es trobava a Almúnia amb els Lunas. El lloc era de l'ordre de Sant Joan. Veg. Giménez, *Don Jaime de Aragón*, p. 13 i seg.; i Zurita, *Anales*, III, f. 4.

Pàg. 102, r. 31.—«Las cortes... nombraron antes de separarse, doce personas que representasen y gobernasen el principado; y encargaron al gobernador de Cataluña, asociado de los cinco conselleres de Barcelona, el despacho de cuantas providencias fuesen necesarias» (P. de Bofarull, *Doc.*, I, p. XXVIII).

Pàg. 104, r. 5.—Jaume I.

Pàg. 104, r. 15.—Jaume I era fill de Pere el Catòlic; Jaume d'Urgell, de Pere d'Urgell. Hom no coneix testament de Pere I; Martí moria sense

decidir la successió. Jaume I tenia 5 anys en morir el seu pare a Muret, el 13 de setembre de 1213; la data de la naixença del comte d'Urgell és incerta i no pot posar-se abans del 1378: de totes maneres la diferència d'edat entre el Conqueridor i ell en morir llurs respectius pares, és molt considerable. Pere d'Urgell, pare de Jaume, no morí fins el mes de maig del 1408. Jaume I va haver de lluitar contra els seus parents plens d'ambicions, singularment contra Ferran, oncle seu, abat de Montaragó, esmentat en aquest discurs. La gran i bella estatura de Jaume I és testimoniada per Desclot (*Crònica*, cap. XII).

Pàg. 105, r. 6. —Pere II.

Pàg. 105, r. 16. —Pere III.

Pàg. 107, r. 11. —El text d'aquesta al·legació en favor de Jaume d'Urgell ens és donat en el vol. XVIII de la col·lecció *A* dels processos de cort, f. 1136. Va ésser publicada per P. de Bofarull, *Doc.* II, 479.

Hem omès, entre l'última ratlla de la p. 108 i la primera de la 109, un resum del parlament fet pel mateix Pere Ferrer el 28 d'octubre anterior, per tal com el mateix parlament és ja publicat abans *in extenso*.

Pàg. 107, r. 21. —En aquesta data Pere Ferrer va parlar davant el parlament. No ens ha pervingut el seu discurs, però sí la lletra de creença del comte d'Urgell. La mateixa observació cal fer, per la referència que després fa al seu discurs de 16 de novembre (pàg. 109, r. 3-4).

Pàg. 111, r. 5. —Aquestes són les primeres corts que Ferran celebrà a Catalunya, després d'ésser elegit pels compromissaris de Casp com a successor de

Martí l'Humà. La finalitat principal de la reunió era, per part del rei, aplegar cabals per a sortir de la situació difícil en què es trobava: ple de deutes i sense rendes, a conseqüència de l'esforç fet per assegurar-se la successió. Foren convocades, des de Tortosa, el 19 de novembre de 1412, per a ésser celebrades a Barcelona el 15 de desembre següent; prorrogades després per al 2 de gener de 1413, no foren obertes fins el dia 4, data de la proposició reial. Aquesta fou contestada en llatí, per l'arquebisbe de Tarragona, qui féu un llarg parlament a base del tema *Rex in eternum uiuet.*

El text d'aquest discurs és al vol. XXIV de la col·lecció *A* dels processos de cort, f. 12 v.

Pàg. 112, r. 2.—Bonifaci VIII havia donat a Jaume II la investidura de Còrsega i Sardenya, aquesta darrera illa dominada pels pisans i genovesos. L'infant Alfons, després Alfons III, sortia el 31 de maig de 1323 de Port Fangós al davant de la primera expedició catalana a Sardenya. Aquesta illa no arribà mai a ésser del tot dominada. Martí de Sicília vencé a Sant Luri, en 1409, els sards i els genovesos, dirigits pel vescomte de Narbona. La mort prematura de Martí no va permetre de treure tots els resultats d'aquesta lluita, i la revolta continuava encara en temps de Ferran I.

Pàg. 112, r. 18.—En respondre a la proposició reial parlen separadament Roger de Montcada, en nom del «braç dels magnats, barons e nobles del principat de Catalunya» i Manuel de Rajadell, cavaller, en nom *militum et hominum de paratico.* Això era tant com dividir l'antic braç militar, integrat per tots ells conjuntament. Contra aquesta divisió, que representava la creació d'un braç nou a les corts, protesten els altres braços. La suplicació de Francesc Sapera representa un dels moments d'aquesta protesta.

Aquest discurs és contingut en el vol. XXIV de la col·lecció *A*, f. 65 v.

Pàg. 113, r. 27.—Huc de Sant Víctor, *De sacramentum christianae fidei*, llib. I, part II, cap. IV: *Quanto autem uita spiritualis dignior est quam terrena, et spiritus quam corpus, tanto spiritualis potestas terrenam siue saecularem potestatem honore ac dignitate praecedit. Nam espiritualis potestas terrenam potestatem et instituere habet... Ipsa uero a Deo primum instituta est.*

Pàg. 114, r. 6.—Aquesta cita no correspon al comentari del *Vell Testament*, sinó al llibre citat *Dels sagraments*, llib. II, part II, cap, IV: *Primum a Deo sacerdotium institutum est.*

Pàg. 114, r. 28.—El bisbe Sapera sembla fer referència a un text antic, «l'antiga canònica», avui de mal identificar. La sèrie de bisbes que esmenta correspon als de l'antiga tradició barcelonina, bé que algunes vegades l'ordre no sigui exactament igual.

Pàg. 115, r. 9.—Les primeres donacions fetes, a Catalunya, a l'ordre del Temple són de 1123, 1125 i següents; les de l'Hospital del 1104 i 1109, en temps, per tant, de Ramon Berenguer III.

Pàg. 115, r. 12.—Referència a la batalla de les Naves de Tolosa (1212).

Pàg. 115, r. 18.—Pere I el Catòlic.

Pàg. 115, r. 30.—Referència, segurament, a la conquesta d'Eivissa i Formentera per Guillem de Montgrí, arquebisbe de Tarragona, junt amb Pere de Portugal, Nuno Sanç, comte de Rosselló.

Pàg. 116, r. 3.—Berenguer de Palou, gran batallador,

havia acompanyat al rei Pere I a les Naves i va participar a les conquestes de Mallorca i València. Es a Mallorca que, en un combat perdé la meitat del peu. Veg. Villanueva, *Viaje*, XVII, 209.

Pàg. 116, r. 3.—La *Crònica* de Jaume I no parla d'aquesta població lleidetana. De totes maneres és segur que Lleidà assistí a la conquesta i els seus ciutadans foren heretats en la parròquia de Sant Llorenç on hi havia el carrer de Lleida. Teixidor, *Antigüedades de Valencia* (ed. Chabàs), p. 111.

Pàg. 116, r. 27.—*Marca Hispànica*, col. 1438, doc. DXVIII.

Pàg. 117, r. 15.—Es refereix a l'usatge *Item statuerunt*.

Pàg. 117, r. 24.—Es refereix a l'usatge *Iudicium in uria datum*.

Pàg. 119, r. 1.—Es l'usatge *Ciues autem*.

Pàg. 119, r. 5.—Constitució de Jaume II a les corts de Girona de 1321.

Pàg. 121, r. 18.—Aquestes corts foren convocades per a celebrar a Tortosa el 20 de març de 1414, per Ferran I, des de Saragossa, el 17 de febrer del mateix any. Després manà prorrogar-les de vuit en vuit dies, perquè tenia altres afers. El 6 de setembre les mudà a Montblanc, per raó de l'epidèmia que flagellava Tortosa. S'havien de reunir el 20 de setembre, però altra volta foren prorrogades fins el 17 d'octubre en què el rei féu aquesta proposició, en el refetor del convent de framenors, *post uesperos*. Com diu en aquesta, el motiu principal de la reunió era la cancel·lació del préstec de vuitanta dos mil florins que li havien fet les corts de Barcelona en 1413. L'abat de Poblet contestà al rei en llatí.

Aquest discurs és al procés 966, f. 31, de la col·lecció *B*.

Pàg. 121, r. 26. —Joan II de Castella.

Pàg. 122, r. 9. —El que més tard fou Alfons IV.

Pàg. 123, r. 20. —Es l'usatge en virtut del qual el rei pot exigir l'ajut del principat en cas de perill.

Pàg. 124, r. 1. —La revolta del vescomte de Narbona, que la mort de Martí I no havia permès d'apaivagar, continuava en aquest temps. El vescomte vengué les terres que tenia a Sardenya a Ferran per cent cinquanta dos mil florins, que el rei no pagà, però envià gent a l'illa per tal de recuperar els llocs del vescomte.

Pàg. 126, r. 5. —Aquestes corts foren convocades per Ferran I als valencians des de Barcelona, el 29 de març de 1413, per a celebrar-les a València el 15 d'abril següent. El rei anà ajornant l'anada a València fins al 9 de gener de 1415, en què definitivament la cort començà d'actuar. El motiu de la reunió era el jurament per part del rei dels furs i privilegis del regne, i la prestació del jurament de fidelitat pels valencians. El rei volia, així mateix, que juressin el primogènit Alfons per successor, tal com havien fet els aragonesos i els catalans, la qual cosa no aconseguí sense dificultats.

Aquesta contestació figura en el procés 27, f. 129 de la col·lecció *A*.

Pàg. 126, r. 16. —Un resum d'aquesta proposició és al mateix procés, f. 128.

Pàg. 126, r. 22. —Salm 132, v. 1.

Pàg. 129, r. 5. —Ferran I s'havia embarcat el 20 d'agost a València per anar a Perpinyà a tenir una

19

entrevista amb Benet XIII i l'emperador per l'afer del cisma. Pocs dies després l'infant Alfons sortia també cap a Perpinyà; per aquest motiu les corts foren prorrogades per sis mesos.

Domènec Mascó és l'escriptor prou conegut.

Pàg. 129, r. 11-12.—*Eclesiàstic*, XVII, 14: *In unamquamque gentem praepossuit rectorem.*

Pàg. 130, r. 22.—Alfons IV convocà als catalans, des de Barcelona el 24 de març de 1419, perquè es reunissin el 28 d'abril següent al monestir de Sant Cugat del Vallès. En la convocatòria hom no senyalava un motiu especial per a la reunió, però un cop aconseguit un donatiu de quinze mil florins, el rei abandona la cort per tal de preparar l'armada de Sicília i deixa la reina Maria continuant les sessions (11 de setembre de 1419).

La proposició és al f. 9 del procés de corts de 1419 de la col·lecció *C*. Publicada en Prat de la Riba, 80.

Pàg. 131, r. 9.—El regne de Sicília travessava moments difícils. Els sicilians volien separar-se de la Corona d'Aragó i havien arribat a fer gestions prop de l'infant Joan, germà del Magnànim, perquè acceptés d'ésser nomenat rei de Sicília. La situació de Sardenya no era pas millor, pendents encara de resolució els tractes amb el vescomte de Narbona i mal disposats els sards respecte la dominació catalana; en alguns indrets havien arribat a dir que s'estimaven més ésser morts que catalans. A Còrsega només restava Vicentello d'Istria, amb unes poques naus, com únic defensor del domini català. Per posar remei a aquell estat de coses, Alfons preparava la seva expedició, que aconseguí pacificar Sicília i Sardenya. L'ambaixada de Joana de Nàpols decanta-

va després cap al mig-jorn d'Itàlia l'activitat del Magnànim.

Pàg. 132, r. 22.—A la proposició anterior contestà Marc, abat de Montserrat, amb un magnífic discurs en llatí, en nom del braç eclesiàstic; Guillem Ramon de Montcada contestà en nom dels magnats i barons; Berenguer d'Olms en nom dels cavallers i homes de paratge, i Joan Fivaller en nom de les ciutats i viles. En nom de tota la cort contestà Alfons de Tous, bisbe de Vic.

Aquest discurs es troba al procés de corts de 1419, f. 38 v., de la col·lecció *C*.

Pàg. 134, r. 25.—En 10 de maig la cort havia nomenat tractadors l'abat de l'Estany i el de St. Feliu de Girona pel braç eclesiàstic, mossèn Jaume Callís i mossèn Joan Aimeric pel braç militar, i misser Bonanat Pere, síndic de Barcelona i misser Simon Sunyer, síndic de Lleida, pel braç de les ciutats i viles. Per raó d'ésser absents els elegits pel braç militar, foren designats per substituir-los Jaume Marc i Asbert Satrilla.

Pàg. 137, r. 9.—Per tal d'entendre millor en els afers de l'armada de Sicília, el rei havia mudat les corts de Sant Cugat a Tortosa (15 de gener de 1420). Les relacions entre Alfons i les corts eren molt tivants, fins al punt que el rei havia amenaçat de llicenciar-les o prorrogar-les; això últim, en aquest cas, hauria equivalgut a un llicenciament. El dissabte 30 de març el bisbe de Vic, en nom de tota la cort, presentava al rei una cèdula en la qual, després de lamentar-se de l'actuació seguida fins a aleshores pel monarca, li demanaven l'aprovació dels capítols de cort i la continuació de l'assemblea; si el rei de totes maneres volgués participar personalment en l'expedició a Sicília i deixar per lloctinent la reina Maria, li pregaven que

designés un consell de grans i notables persones, el qual intervingués en el govern. El primer d'abril el rei contestava a aquesta cèdula d'una manera no massa precisa, puix que persistia en el pensament de passar personalment al regne de Sicília i no estava disposat a atendre el consell de la cort en l'elecció de consellers per a la reina Maria.

Aquesta contestació és al f. 183 v. del procés de corts de 1419-21 de la col·lecció *C.*

Pàg. 140, r. 5.—En l'absència d'Alfons, que es trobava a Sicília, des d'on més tard passà a Nàpols cridat per Joana II, restà a Catalunya com a lloctinent la reina Maria, que convocà aquestes corts des de Tortosa el 28 de març de 1421, per a inaugurar-les el 21 d'abril a la mateixa ciutat. El motiu de la reunió era enviar auxilis al rei per a prevenir-se contra els genovesos i els revoltats de Sardenya i Sicília. Després d'haver estat prorrogades setze vegades, començaren les tasques el 26 de maig de 1421 amb una proposició molt curta de la reina, en la qual demanava consell i ajuda per al seu marit. Tal proposició fou contestada amb aquest discurs per l'abat de Montserrat, Marc de Villalba, primer abat d'aquest monestir.

Es al f. 28 del procés 971 de la col·lecció *B.*

Pàg. 140, r. 10.—Sant Pau, *Ad Ephesios*, VI, v. 13.

Pàg. 140, r. 19.—Es Joan de Gal·les, *Summa collationum ad omne genus hominum.*

Pàg. 140, r. 20.—Sant Gregori Magne, *Moralia*, llib. XXX, cap. III.

Pàg. 140, r. 26-28.—Sant Pau, *Ad Colossenses*, IV, v. 6.

Pàg. 141, r. 4-6.—Neemies, IV, v. 17.

Pàg. 141, r. 22. —Luci. A. Florus, *Historia Romana*, llib. II, cap. VI.

Pàg. 141, r. 29. —Pere de Blois, lletra a *Ioselinum Sarisberiensem episcopum* (epíst. LI, col. 154 del vol. 207 de la *Patrologia Latina*).

Pàg. 142, r. 1-3. —*Proverbis*, III, v. 28.

Pàg. 142, r. 19. —Es una falsa atribució.

Pàg. 142, r. 26-29. —*Sextus Decretalium*, llib. II, tít. V, cap. I (*De restitutione spoliatorum*).

Pàg. 142, r. 30-31. —Job, VII, v. 1.

Pàg. 143, r. 18-19. —*I Llibre dels Reis*, cap. XVII, v. 49-50.

Pàg. 143, r, 21-23. —Sant Pau, *Ad Hebraeos*, XI, v. 33: *Qui per fidem uicerunt regna, operati sunt iustitiam.*

Pàg. 143, r. 29-30. —*Eclesiàstic, X*, v. 17.

Pàg. 144, r. 3-5. —*I Llibre dels Macabeus*, III, v. 19: *Quoniam non in multitudine exercitus uictoria belli, sed de cœlo fortitudo est.*

Pàg. 144, r. 5 ss. —Pot referir-se a Marc Aureli Cassiodor, *Historia Ecclesiàstica* dita *Tripartita*, llib. X, cap. XXVII.

Pàg. 144, r. 12 ss. —Ciceró, *Filípica primera*, n. 44: *Sed nullum est istuc, mihi crede, praesidium. Caritate et beniuolentia ciuium septum oportet esse, non armis.*

Pàg. 144, r. 15 ss. —Sèneca, *De Clementia*, llib. I, § XIX: *Unum est inexpugnabile munimentum, amor ciuium. Quid pulchrius est, quam uiuere optantibus cunctis...*

Pàg. 144, r. 17-18. —Sèneca, *Epìstola IX (De sapientis amicitia): Si uis amari, ama.*

Pàg. 144, r. 24 ss.— Sant Gregori Magne, *Homiliae in Ezechiellem,* llib. I, hom. VIII, n. 6: *Scimus enim et constat quia castrorum acies tunc hostibus terribilis ostenditur, quando ita fuerit constipata atque densata, ut in nullo loco interrupta uideatur.*

Pàg. 144, r. 28-30. —Sal·lusti, *Iugurtha*, § X: *Nam concordia paruae res crescunt, discordia maxumae dilabuntur.*

Pàg. 144, r. 30-31. —Mateu, VII, v. 25: *Omne regnum diuisum contra se desolabitur.*

Pàg. 145, r. 3. —*Decret* de Gracià, part II, causa XXXIII, qüest. VIII, cap. XXIII: *Gaudere enim et gloriari ex fide semper uolumus, scientes, magis religionibus, quam oficiis et labore corporis uel sudore nostram rempublicam contineri.*

Pàg. 145, r. 7. —St. Gregori, *Lib. quinque Epistolarum*, cap. XL (*Ad Mauricium Augustum*) (*Patrologia Latina*, LXXVII, col. 766): *Nam in diuinis eloquiis aliquando sacerdotes dii, aliquando angeli uocantur.*

Pàg. 146, r. 1. —*Proverbis*, XXIX, v. 14: *Rex qui iudicat in ueritate pauperes, thronus eius in aeternum firmabitur.*

Pàg. 146, r. 3. —Es al cap. X del llibre atribuït a St. Tomàs, *De regimine principum.*

Pàg. 147, r. 14. —La referència al llibre cinquè és errada.

Pàg. 147, r. 21. —Sant Agustí, *De ciuitate Dei*, llib. IV, cap. IV: *Remota itaque iustitia, quid sunt regna, nisi magna latrocinia?*

Pàg. 147, r. 24.—Ciceró, *De officiis*, llib. II, cap. XIV: *. . . iustitia ad rem gerendam necessaria est; cuius tanta uis est, ut ne illi quidem, qui maleficio et scelere pascuntur, possint sine ulla particula iustitiae uiuere.*

Pàg. 147, r. 26.—Sant Pau, *Ad Ephesios*, VI, v. 14: *State ergo succincti lumbos uestros in ueritate et induti loricam iustitiae.*

Pàg. 148, r. 4.—Sant Pau, *Ad Ephesios*, VI, v. 17.

Pàg. 148, r. 10.—*Lamentacions*, III, v. 65: *Dabis eis scutum cordis laborem tuum.*

Pàg. 148, r. 26.—Jeremies, XLVI, v. 3: *Praeparate scutum, et clypeum, et procedite ad bellum. Iungite equos et ascendite equites; state in galeis, tolite lanceas, induite uos loricis.*

Pàg. 149, r. 3.—*Gesta Comitum* (ed. Barrau-Massó), p. 8. Aquest text és a la primitiva redacció, d'on passà a les altres i a la major part de les cròniques.

Pàg. 149, r. 14.—Es Elionor de Sicília, tercera muller de Pere III, qui donà una sèrie de constitucions a les corts de Tortosa, l'any 1365.

Pàg. 149, r. 23.—*Judit*, XV, v. 10-11.

Pàg. 149, r. 26.—*Judit*, XIII, v. 23: *Benedicta es tu filia a Domino Deo excelso, prae omnibus mulieribus super terram.*

Pàg. 149, r. 28.—*III Llibre dels Reis*, X, v. 9.

Pàg. 149, r. 30.—*Judit*, VIII, v. 29.

Pàg. 149, r. 31.—*Ester*, II, v. 15.

Pàg. 150, r. 1.—*Ester*, II, v. 12.

Pàg. 150, r. 2. —El text diu exactament: *Quia in domo regis est prae cunctis iudaeis* (*Ester*, IV, v. 13).

Pàg. 150, r. 14. —En aquestes corts es reproduí la divisió del braç militar. Per una banda el comte de Cardona dirigia el que s'anomenava «braç dels magnats, barons, nobles, cavallers e gentils hòmens», i per altra banda el comte de Pallars dirigia el grup anomenat «braç militar». En haver-se d'elegir els tractadors, sis per part de la reina i sis per cada braç (per tant, vint i quatre en total), aquesta divisió del braç militar va portar una pertorbació, ja que feia doblar el nombre de representants que li corresponia. La reina, que fins aleshores havia evitat d'intervenir en aquesta qüestió, es vegé en aquell moment necessàriament obligada a resoldre-la. Es va decidir a favor del comte de Cardona i dels seus seguidors. El to del parlament del vescomte d'Illa i la no assistència a la sessió del comte de Pallars faria creure que la reina va haver d'emprar la violència per a dominar els que es deien del braç militar.

Tret de la col·lecció *B*, vol. 971, f. 148.

Pàg. 152, r. 27. —Es refereix al capítol «D'aquells qui han fet contra constitucions e capítols de cort», aprovat pel rei Alfons en les corts de Sant Cugat-Tortosa el 9 de desembre de 1419.

Pàg. 155, r. 26. —«Durant l'absència d'Alfons en el primer viatge a Nàpols, els seus germans Joan i Enric havien lluitat, ajudats per alguns nobles castellans, contra la preponderància d'Alvar de Luna en la cort de Joan II de Castella, amb la finalitat d'emparar-se del govern d'aquell reialme. El rei Alfons secundà també llurs ambicions i en 1429 va disposar-se a entrar a Castella» (Valls-Soldevila, *Història*, II, p. 170). La intervenció de

la reina Maria impedí que la guerra continués, però hom no va signar treves i seguí havent-hi petites escaramusses que feien preveure la represa de la lluita, passada la hivernada. Es per a prevenir-se d'aquesta futura guerra, que creia segura, que el rei Alfons va convocar corts a aragonesos, valencians i catalans. Aquests foren cridats per a reunir-se a Tortosa el 17 d'octubre de 1429. La convocatòria és signada a Saragossa el 18 de setembre. Amb pròrrogues successives, les corts no varen arribar a celebrar cap sessió fins al 19 de novembre. En aquest dia el rei Alfons féu una brevíssima proposició *romancialiter*, en la qual demanà l'ajut del parlament per a defensar els regnes. Poc després el rei sortí de Tortosa i deixà la reina Maria amb plens poders per a continuar i concloure la cort (21 gener 1430). Aquesta procedia molt lentament, cosa acostumada, i la reina féu aquest discurs amb l'intent d'activar-ne les tasques.

El text es troba en el f. 73 v. del vol. XXXI de la col·lecció *A* dels processos.

Pàg. 155, r. 30. —Més breument la reina havia parlat a les corts el dia 13 de febrer, sempre amb l'intent d'activar els debats. El bisbe de Lleida, Domènec Ram, va respondre formulàriament.

Pàg. 156, r. 22. —Joan II de Castella, germà de la reina Maria, fill d'Enric III de Castella.

Pàg. 156, r. 28. —En els actes de les corts hi ha només un breu resum llatí del parlament fet pel rei aquest dia. El bisbe de Lleida, ja esmentat, respongué en nom de tots, demanant que permetés a la cort d'intervenir prop del rei de Castella per a gestionar la pau; si aquesta gestió no donés el resultat volgut, un cop el rei hagués satisfet els greuges, la cort votaria la subvenció necessària.

Pàg. 157, r. 13.—Fa referència a una cèdula presentada al rei pel bisbe de Lleida en nom de tota la cort.

Pàg. 157, r. 31.—Alfons IV presidí les corts a Tortosa el 24 de gener de 1430. El dia 26 del mateix mes presidia la reina.

Pàg. 160, r. 13.—Havien passat molts dies d'ençà que el rei havia fet la proposició, i la cort no elegia persones per entendre en els afers que calia tractar-hi. Aleshores el rei els dirigí aquestes paraules.

Aquest discurs figura en la col·lecció *B.*, procés 974, f. 21 v.

Pàg. 162, r. 18.—Aquestes corts les convocà Alfons als catalans, des de Barcelona, el 20 de juliol de 1431, per a celebrar-les el 16 d'agost següent a la mateixa ciutat. El dia 18 d'agost començaren les sessions amb aquesta proposició del rei. Aquest diu que el motiu de la reunió era la reformació de la justícia i la reparació dels greuges; però un cop obtingut de la cort un donatiu de quinze mil florins, i més tard un de vuitanta mil, Alfons s'apressà a embarcar-se als Alfacs, des d'on passà a Tunis amb el seu estol. Les sessions del parlament continuaren sota la presidència de la reina Maria.

A la proposició del rei contestà el bisbe de Barcelona, Andreu Bertran, amb un discurs encapçalat amb el tema *Rex iustus erigit terram*, que no s'ha conservat en el procés, on han quedat quatre folis en blanc.

Aquest discurs és a la col·lecció *B*, procés 974, f. 12. Publicat en Carbonell, *Chròniques*, f. 255 v., i en Feliu de la Penya, *Anales*, II, 451, traduint-lo a l'espanyol.

Pàg. 164, r. 8.—Aquest discurs és, com tants d'altres, fet per la reina Maria per a excitar l'activitat

dels reunits, que s'entretenien en discussions sobre la primàcia en seure i en parlar i no s'ocupaven de les qüestions per què es trobaven aplegats.

Es contingut en la col·lecció *B*, procés 977, f. 149.

Pàg. 171, r. 8.—Joana II de Nàpols nomenà hereu d'aquest regne Renat d'Anjou, germà de Lluís. Mort aquest, morta sa germana i presoner Renat del duc de Borgonya, l'ocasió era bona per a Alfons per conquerir el cobejat regne de Nàpols. Posà setge a Gaeta, però vençut pels genovesos en la batalla naval prop de l'illa de Ponça, fou fet presoner del duc de Milà. En tenir notícia del desastre, la reina, des de Saragossa, convocava corts el dia quinze d'octubre de 1435 per a celebrar-les el setze de novembre següent. Ella marxà a Castella per entrevistar-se amb el rei per tal d'allargar la treva, que finia pel novembre. Aconseguit un allargament de cinc mesos, partí de Sòria (on havien tingut lloc les vistes, en 19 de novembre) cap a Montçó, en la qual vila el 15 de desembre va inaugurar les corts amb aquesta proposició.

Es troba en el procés 977, f. 40, de la col·lecció *B*.

Pàg. 173, r. 9.—Aquestes corts s'havien de reunir a Tortosa, l'any 1439, però la reina no hi pogué ésser, car li fou necessari d'anar a Aragó per a procedir contra el justícia, Martí Diez d'Aux. Pacificats els aragonesos, convocà novament les corts, a 24 de desembre de 1439, des de Saragossa, per al dia 23 de febrer del 1440 a Tarragona. Una epidèmia de verola a Cambrils va motivar la mutació de la cort a Lleida, el 3 d'abril. Després per malaltia de la reina, les corts foren ajornades fins el 9 de maig. La primera sessió es tingué en la mateixa cambra de la reina, en el palau episcopal.

La proposició fou llegida per Ramon Batell, protonotari.

Treta de la col·lecció *B*, procés 981, f. 46 v.

Pàg. 173, r. 16.—De molt de temps, tant la reina com els catalans i aragonesos demanaven sovint al rei que retornés als seus regnes. El perill que representava la gent francesa a les fronteres del Rosselló, fou la causa d'una major insistència. Aleshores el rei trameté Joan Olzina, secretari seu, i demanà que l'infant Enric passés a Nàpols, única manera de poder desatendre ell els afers d'Itàlia.

Pàg. 178, r. 5.—Des del 1439 companyies franceses armades desolaven les terres de França. A la frontera catalana, Joan I, duc de Borbó, i Roderic de Villandrando menaven colles d'«écorcheurs» que representaven un perill constant. A la Güiana s'afegiren a aquesta gent les tropes de Carles VII. Per prevenir-se d'una incursió possible, la reina havia convocat cort als aragonesos. Finides aquestes, rebé a Saragossa una ambaixada del General de Catalunya, que, per aquesta mateixa causa li pregava de convocar corts als catalans. Així ho féu l'onze d'agost de 1442, convocant-les pel 7 de setembre següent. Després les va anar ajornant de deu en deu dies; finalment, es reuniren a Tortosa el dinou d'octubre, al refetor del convent de framenors. Aleshores la reina féu aquesta proposició.

Es a la col·lecció *B*, procés 982, f. 22 v.

Pàg. 181, r. 5.—Procés darrerament citat, f. 23 v.

Pàg. 181, r. 9.—Salm XLVI, v. 10.

Pàg. 182, r. 12-13.—Salm XLVII, v. 11.

Pàg. 182, r. 18.—Sant Ambròs, *De oficiis ministrorum*, llib. I, cap. XXIV, § 115: *Secundo iustitiam,*

quae suum cuique tribuit, alienum non uindicat...

Pàg. 183, r. 7.—Sembla fer referència a l'epístola *Ad Demetriadem* de Sant Jeroni, però aquests mots no s'hi troben.

Pàg. 183, r. 19.—Salm VII, v. 12.

Pàg. 183, r. 22.—Sant Ambròs, *Liber de paradiso*, cap. III, § 18.

Pàg. 185, r. 3.—Mateu, V, v. 10.

Pàg. 185, r. 30.—Salm LXXI, v. 2.

Pàg. 186, r. 9.—Sant Gregori el Magne, *XL homiliae in Euangelia*, llib. II, hom. XXXII, § 4.

Pàg. 186, r. 23.—Mateu, V, v. 6.

Pàg. 187, r. 2.—Sant Jeroni, *Commentarius in Euangelium secundum Matthaeum*, llib. I, cap. V, v. 6.

Pàg. 188, r. 5.—Veg. p. 147, r. 23-26.

Pàg. 188, r. 18.—El *Llibre de la Sabiduria*, I, 1.

Pàg. 188, r. 23.—Salm X, v. 8.

Pàg. 188, r. 26.—Extret dels versets 8 i 9 del salm CXLV.

Pàg. 188, r. 29.—Salm CXLIV, v. 17.

Pàg. 189, r. 5.—Sant Agustí, *Enarrationes in Psalmos* (comentari al salm. 54) (*Patrologia Latina* XXXVI, col. 630).

Pàg. 189, r. 28.—Són fragments diversos de Jeremies, XXII, v. 3 i VII, v. 4.

Pàg. 192, r. 3.—*Decretals*, llib. II, títol II *De foro competenti*, cap. 11.

Pàg. 192, r. 8.—*Decretals*, llib. IV, títol XX, cap. 6.

Pàg. 193, r. 5.—*Proverbis*, XI, v. 8.

Pàg. 193, r. 8.—*Proverbis*, III, v. 16.

Pàg. 193, r. 13.—Tret de la llegenda de Sant Martí. En el *Flos Sanctorum* català (Castilla, 1513, f. 232 v.) els mots del sant són donats així: «Senyor Déu, si io só necessari al teu poble, no refuse lo treball; mas sia feta la tua voluntat».

Pàg. 193, r. 27.—Sant Isidor, *Etimologies*, llib. X, mot *sapiens: Sapiens, dictus sapore, quia sicut gustus aptus est ad discretionem saporis ciborum, sic sapiens ad dinoscentiam rerum atque causarum, quodque dignoscat, atque, sensu ueritatem discernat.*

Pàg. 194, r. 5.—*Eclesiastic*, I, v. 16.

Pàg. 194, r. 21.—Sant Bernat, *Sermones de diuersis*, XV.

Pàg. 194, r. 30.—*Decret* de Gracià, part I, dist. L. cap. LIV.

Pàg. 96, r. 18.—El *Llibre de la Sabiduria,* VI, v. 22.

Pàg. 196, r. 18.—*Proverbis*, XVI, v. 16.

Pàg. 199, r. 13.—Sant Tomàs d'Aquino: *Summa Theologica*, *secunda secundae,* qüest. 48.

Pàg. 200, r. 16.—*Decret* de Gracià, part II, causa XXIX., qüest. I.

Pàg. 201, r. 3 ss.—Mateu V, v. 14-5. No és una cita literal.

Pàg. 203, r. 26.—Aquestes corts foren convocades per la reina Maria, des de Perpinyà, el 30 de gener de 1449, per a reunir-se el 15 de març següent

a la mateixa ciutat. Després les prorrogà fins a trenta-quatre vegades per esperar el rei, que era a Nàpols. Finalment començaren el 21 de març de 1450. En la sessió inaugural la reina féu aquesta proposició, en la sala dita de Mallorca del castell de Perpinyà.

Es al procés 984, f. 32 v., de la col·lecció *B*.

Pàg. 205, r. 13.—Joan, rei de Navarra, germà d'Alfons IV, convocà, per delegació d'aquest, corts als catalans el dia primer d'agost de 1454, per a aplegar-se a Barcelona el 27 del mateix mes. Prorrogades diverses vegades, la inauguració no tingué lloc fins el 16 d'octubre, en què el lloctinent féu aquesta proposició.

Es al procés 36, f. 34, de la col·lecció *A*.

Pàg. 205, r. 28.—La presa de Constantinoble pels turcs (1453) representava un perill greu per a tots els regnes cristians mediterranis. El rei Alfons «va donar ajut al gran capdill albanès Scanderbeg per oposar-se a l'invasor: la defecció de Venècia i els desacords amb Calixte III van fer inútils els projectes d'Anfòs i alhora van restar eficàcia als grans esforços del Papa». (Valls-Soldevila, *Història de Catalunya*, II, 135).

Pàg. 206, r. 3.—Unes galeres genoveses es feren a la mar per cremar dues grans naus que el rei havia manat construir i per recuperar les que els foren preses pels nostres. Es presentaren dues vegades a Nàpols sense fer-hi hostilitats. Reforçada més tard aquesta armada amb d'altres naus, corria per les costes d'Itàlia fins que Bernat de Vilamarí anà al seu encontre i la desbaratà (1450).

Pàg. 207, r. 1.—Es tracta d'un donatiu d'aquesta quantitat votat el 15 de setembre de 1451 per les corts reunides a Barcelona, presidides per la reina Maria, pagador als dos mesos de l'arribada

del rei a Catalunya, sempre que tornés abans del setembre del 1453.

Pàg. 208, r. 5.—Joan de Margarit, anomenat també Joan Moles Margarit, era gironí i va ésser primerament bisbe d'Elna i des del 1452 bisbe de Girona. En les revoltes del regnat de Joan II seguí sempre el partit del rei, a la qual cosa degué l'obtenció de privilegis, entre altres l'ésser nomenat canceller de l'Estudi de Lleida. Ferran II el féu ambaixador a Itàlia; en 1483 arribava al cardenalat i l'any següent morí a Roma. Deixava escrits, entre altres obres, el *Paralipomenon Hispaniae* i el *Templum Domini* que el P. Villanueva diu haver vist a la biblioteca de la catedral de Barcelona, (Villanueva, *Viaje*, XIV, 49).

Aquest discurs és tret de la col·lecció *A*, procés 36, f. 35. Publicat en Coroleu i Pella, 406; Prat, 84.

Pàg. 208, r. 20.—*Llibre II d'Esdres*, II.

Pàg. 208, r. 28.—Es una errada de Margarit: són les corts de Perpinyà.

Pàg. 213, r. 4.—Per mitjà d'aquesta cèdula els estaments eclesiàstic i noble fan constar la llur inhibició en les qüestions provocades entre els representants del braç reial, pel fet de voler prendre part en les deliberacions en nom de la ciutat de Barcelona uns síndics que havien estat nomenats pel rei i no per la ciutat com corresponia.

Es a la col·lecció *A*, procés 36, f. 73 v.

Pàg. 214, r. 12.—Mateu, VIII, v. 25.

Pàg. 215, r. 25.—Aquest discurs es troba en la col·lecció *B*, procés 988, f. 38.

Pàg. 216, r. 17.—Lluís Mudarra, guerrer que havia estat al setge de Perpinyà a sou del rei, corria per

l'Empordà fent malvestats perquè ni ell ni els seus soldats no havien rebut la paga. Més tard passà també al Pallars. «Y con esto se comenzó ya a tener miedo por las comarcas que Mudarra tenia su inteligencia con Don Ugo Roger conde de Pallars, y con un Maschicot, gran caudillo de la gente desmandada y guerrera así de Cataluña como de Gascuña, para pasar a correr y destruyr el campo de Urgel, que es región muy poblada y fértil» (Zurita, IV, f. 260 v.)

Pàg. 217, r. 5.—El tractat de Perpinyà de 17 de setembre de 1473 establia que els comtats de Rosselló i Cerdanya serien sotmesos a un governador triat pel rei de França entre deu candidats proposats pel rei d'Aragó. El designat fou Pere de Rocabertí, que precisament havia estat presoner de Lluís XI.

Pàg. 217, r. 8.—Veg. Zurita, *Anales*, IV, f. 200. La llista d'aquests cavallers la dóna Calmette, *Louis XI, Jean II et la révolution catalane* (Tolosa, 1903), p. 377.

Pàg. 218, r. 11.—Joan II havia reprès la vila de Perpinyà el primer de febrer de 1473. Tot seguit, Lluís XI de França trametia una armada que entrava al Rosselló el 10 d'abril i s'establia davant de la vila. Es per tractar de la defensa contra els francesos que el rei convocà les corts, des de Perpinyà, el 26 de febrer de 1473 per tal que es reunissin el 30 de març següent en aquesta ciutat; però foren prorrogades fins el 7 de maig, en què s'aplegaren al refetor del monestir del Carme. Començà la sessió amb aquesta proposició del rei, contestada amb les paraules formulàries pel bisbe de Girona.

Es treta del procés 988, f. 11, de la col·lecció *B*.

Pàg. 221, r. 5.—Ferran II convocà corts des de Medina del Campo el 15 de setembre de 1480 perquè comencessin a Barcelona el 5 de novembre següent. Després d'unes pròrrogues, el 14 de novembre es reuniren a la seu de Barcelona. De la proposició del rei sembla desprendre's que els principals objectes de la reunió van ésser la pacificació del principat, torbat encara per les dissensions del temps de Joan II; l'adopció de mesures per prevenir el perill turc, i els afers dels comtats de Rosselló i Cerdanya.

Aquesta proposició és al procés 39, f. 20, de la col·lecció *A*.

Pàg. 221, r. 10.—Joan II morí a Barcelona el 19 de gener de 1479. Ferran II era aleshores a Trujillo.

Pàg. 221, r. 11.—Ferran II entrà a Saragossa el 28 de juny de 1479 i el mateix dia féu els juraments acostumats, a l'església de Sant Salvador.

Pàg. 221, r. 13.—El rei sortí de Saragossa, camí de Catalunya, el dia 20 d'agost de 1479. El 31 era al monestir de Valldonzella, i l'endemà entrava a Barcelona.

Pàg. 221, r. 24.—El rei sortí de Barcelona el 23 de setembre de 1479 per anar a València. Per l'octubre sortia de València cap a Toledo, on trobà la reina Isabel, que acabava de cloure els pactes que posaven terme a les dissensions amb Portugal. No tornà a Barcelona fins al 6 de novembre de 1480.

Pàg. 222, r. 4.—El dia 23 de maig de 1480 el capità Mezih havia desembarcat i posat setge a Rodes. El mateix any va ésser saquejada la ciutat d'Otranto.

Pàg. 222, r. 19.—El 12 de setembre de 1479 Ferran II havia nomenat els dos jutges que, juntament

amb altres dos posats pel rei de França, havien de resoldre totes les qüestions pendents entre els dos monarques i singularment tot el que feia referència als comtats de Rosselló i Cerdanya.

Pàg. 224, r. 5.—El rei Ferran no havia reunit corts als catalans des de l'any 1480. Acabada l'empresa contra els musulmans d'Andalusia, va convocar aquestes des de Barcelona el 10 d'abril de 1493 per a reunir-se el 7 de maig següent a la mateixa ciutat. La inauguració tingué lloc el dia fixat, al refetor del monestir de Santa Anna.

Aquesta proposició es troba al foli 9 v. del procés 994 de la col·lecció *B*. Es publicada en Coroleu, p. 321, traduïda a l'espanyol.

Pàg. 224, r. 19.—Els reis varen entrar a Granada el 2 de gener de 1492.

Pàg. 224. r. 28.—El primogènit era l'infant Joan, nat el 30 de juny de 1478 i mort el 4 d'octubre de 1497.

Pàg 226, r. 5.—Era nebot de Joan de Margarit i parent de Jeroni Pau, el conegut humanista. En 1484 fou elegit bisbe de Girona. Fou conseller del rei. Intervingué en aquestes corts i en les de 1495. Gran amic de Joan II, va passar a Sicília, acompanyant a la reina mare, l'any 1506. Morí a Nàpols, el 5 de novembre d'aquest darrer any.

Aquest discurs és a la col·lecció *B*, procés 994, f. 10.

Pàg. 228, r. 5.—Aquestes corts foren convocades el 31 d'octubre de 1495 per tal d'obtenir subsidis per a la guerra amb França. El 14 de desembre s'aplegaren a la seu de Tortosa.

Aquesta proposició és copiada al procés 997, f. 20 v., de la col·lecció *B*. Publicada en Coroleu, p. 324, traduïda a l'espanyol.

Pàg. 228, r. 9.—Carles VIII de França i Ferran II varen concloure un tractat d'aliança i confederació que fou jurat el 19 de gener de 1493, a Tours pel rei de França i a Barcelona per Ferran II. Com diu la proposició, Carles VIII no va curar d'acomplir les coses que s'hi estipulaven, singularment en el que fa referència als comtats de Rosselló i Cerdanya, que s'havia compromès a lliurar quinze dies després del pacte.

Pàg. 228, r. 8.—Degut a la pressió de Lluís el Moro, així com a la dels nobles fugitius de la cort de Ferran, successor del Magnànim en el regne de Nàpols, i alhora per ambició i per altres motius, Carles VIII de França volgué fer valdre els drets damunt d'aquest regne com a successor de Carles I d'Anjou, el germà de sant Lluís. Malgrat les ambaixades de Ferran i el partit que dins França mateix s'oposava a l'empresa, des de principis de 1494 Carles VIII començava els preparatius militars. El 9 de setembre l'armada francesa, havent passat els Alps, arribava a Asti; d'aquí sense dificultats, travessant l'Itàlia, entrava a Nàpols el 22 de febrer. Per a oposar-se a la invasió francesa, el 25 de març de 1495 fou signada la lliga, duradora per vint-i-cinc anys, entre el sant pare, Venècia, el duc de Milà, l'emperador Maximilià i Ferran II. Carles VIII no pogué mantenir-se a Nàpols; el 20 de maig abandonà la ciutat, i Ferran II va entrar-hi novament.

Pàg. 229, r, 17.—Alexandre VI (Roderic de Borja).

Pàg. 231, r. 17.—Joana, vídua de Ferran I de Nàpols, filla de Joan II i Joana Enríquez. El rei de Nàpols era Alfons II.

Pàg. 231, r. 30.—El duc de Venècia en aquest temps era Agustí Barbarigo.

Pàg. 231, r. 31.—Lluís-Maria Sforza, dit el Moro.

Pàg. 235, r. 5.—Aquesta resposta és al f. 23 del procés 997 de la col·lecció *B*.

Pàg. 235, r. 8.—*I Llibre dels Reis*, X, v. 1: *Ecce unxit te Dominus super haereditatem suam in principem, et liberabis populum tuum de manibus inimicorum eius qui in circuitu eius sunt. Et hoc tibi signum, quia unxit te Deus in principem.*

Pàg. 235, r. 20.—*I Llibre dels Reis*, X, v. 20,

Pàg. 235, r. 25.—*I Llibre dels Reis*, X, v. 27.

Pàg. 235, r. 27.—*I Llibre dels Reis*, X, v. 25.

Pàg. 239, r. 10.—Ferran II convocà aquestes corts, des de Saragossa, el 22 de febrer de 1503. Es reuniren al refetor del monestir dels frares menors de Barcelona el 26 d'abril següent.

Aquesta proposició és treta del procés 999, f. 2, de la col·lecció *B*.

Pàg. 239, r. 14.—El 25 de novembre de 1497 Carles VIII de França signà una aliança amb Ferran II, acompanyada d'un projecte de repartiment d'Itàlia. Ell morí el 28 d'abril de 1498, però el seu successor Lluís XII va seguir la mateixa política; el 5 d'agost de 1498 signaven un nou tractat que comprenia també el repartiment del regne de Nàpols, governat aleshores per Frederic II. L'11 de novembre de 1500 era això definitivament establert pel tractat de Granada. El juny de 1501 les tropes franceses surten del Milanès, empresonen al rei Frederic, prenen Nàpols i comencen les desavinences pel repartiment.

Pàg. 242, r. 18.—Del matrimoni de Ferran II amb Isabel de Castella solament nasqué un fill mascle, el primogènit Joan, que esposà amb Margarida

d'Austria, filla de l'emperador Maximilià I. Joan morí el 4 d'octubre de 1497 sense successió. Restava aleshores la seva germana Isabel, que es casà amb Alfons, hereu del tron de Portugal. Mort aquest, prengué per marit el rei de Portugal, Manuel, cosí d'aquell. Morta aquesta el 23 d'agost de 1498, poc abans d'ésser jurada successora a Saragossa, i mort també el seu fill Miquel, la primogenitura passà a la seva germana Joana, casada amb Felip, arxiduc d'Austria, fill de Maximilià I. Foren jurats successors en el regne d'Aragó, a Saragossa, el 27 d'octubre de 1502.

Pàg. 243, r. 13.—Ferran II va morir a Madrigalejo el 23 de gener de 1516. Aleshores Carles es trobava a Brusel·les; el 7 de setembre de 1517 embarcà a Middelbourg, i el 19 desembarcà prop de Villaviciosa. Reuní corts als castellans a Valladolid el gener de 1518, on fou jurat amb la seva mare. El mes d'abril entrà a Aragó i el maig següent tingué corts, a Saragossa, als aragonesos. El 27 de gener de 1519 era a Fraga, des d'on va anar a Lleida, i el 14 de febrer era a Valldonzella, després d'haver passat per Montserrat. El 16 presidia a Barcelona aquestes corts, que havia convocat des de Saragossa el dia 10 de desembre de l'any anterior. El motiu de la reunió era rebre jurament dels catalans i la concessió de subsidis. Les corts es reuniren al refetor del monestir dels frares menors.
Aquesta proposició és al procés 1007, f. 24 v. de la col·lecció *B*. Es publicada, traduïda a l'espanyol, en Coroleu, p. 338.

Pàg. 244, r. 18.—Un compte equivalia a un mil·lió de maravedisos.

Pàg. 245, r. 27.—Lleó X havia publicat una croada contra els turcs, a la qual creia que acudirien la major part dels prínceps cristians; la prepa-

rava amb gran interès Maximilià, avi de Carles.

Pàg. 248, r. 25. —Es Francesc Maria della Rovere, duc d'Urbino.

Pàg. 249, r. 1 ss. —Maximilià es trobava aleshores en gran pobresa.

Pàg. 249, r. 5 ss. —Pel tractat de París (març de 1515) Carles devia casar-se amb Renata, filla de Lluís XII, i segons el de Noyon (agost de 1516) amb Lluïsa, filla de Francesc I, monarca regnant. Aquests matrimonis no van arribar a realitzar-se.

Pàg. 249, r. 12. —Enric VIII, casat amb Catarina d'Aragó, filla dels Reis Catòlics. El dia 24 de febrer de 1516 Carles renovava l'aliança concertada entre Enric VIII i Felip el Bell el 24 de gener de 1516.

Pàg. 249, r. 20. —Manuel I, vidu d'Isabel i Maria, filles dels Reis Catòlics, casat amb Elionor, germana de Carles.

Pàg. 249, r. 23. —Cristià II, rei de Dinamarca, casat amb Isabel, germana de Carles.

Pàg. 249, r. 24. —Lluís II, casat amb Maria, germana de Carles.

Pàg. 249, r. 27. —Segimon I, casat en 1518 amb Bona, filla del duc de Milà, Joan Sforza.

GLOSSARI

Figuren en aquest glossari la majoria de les paraules i accepcions que no s'ajusten, per la forma o pel significat, al català modern; les que ometem no poden oferir cap dificultat al lector.

Els mots que surten en més d'un passatge els citem una sola vegada, llevat de quan varien de significat.

A continuació de cada paraula o frase indiquem, per mitjà de dues xifres, la pàgina i ratlla en què es troba.

aberrant, 122.22, apartant-se
accetable, 139.26, adequat
adhibir, 106.24, unir-se
adquisida, 197.11, adquirida
afigint, 122.31, seguint
afluentment, 171.22, llargament
aitantpoc, 24.29, tampoc
així, 23.9, tan
ajust, 21.10, reunió
alcuna, 19.12, cap
aldre, 235,31, altra cosa
alegrat, 23.21, alegreu
alineacions, 85.29, alienacions
als, 19.5, altra cosa
Altisme, 35.2, Altíssim
allongat, 142.9, allunyat
amar, 41.22, amarg
amicícia, 185.2, afecció
aministra, 94.1, ocasiona, comporta
anedint, 29.28, afegint
antiquada, 84.15, antiga
aparellament, 21.8, preparatius
apella, 59.6, anomena
aprés, 237.9, després
arbitrant, 210.20, pensant
ardits, 25.11, avisos
arneses, 50.19, arnesos, armadures
arrets, 152.21, arrests
aspersió, 212.5, vessament
assats, 63.3, de sobres
assí, 223.7, de tal manera
atangués, 66.5, relacionés, lligués
autumne, 26.5, tardor
averta, 83.17, aparti, preservi
aviament, 83.12, activa resolució
aviditat, 85.15, viu desig

avisaments, 136.11, noves

bacinet, 146.18, casc
Barcinona, 25.19, Barcelona
basca, 29.12, inquietació, afany
bastant, 24.31, suficient
benaveuir, 92.5, bon pervindre
benuirat, 82.16, benaventurat

ça mar, 164.20, del mar ençà
caler, 166.9, qualitat
calla, 25.18, calgui
canònica, 114.28, crònica
cantera, 65.28, pedra
canusts, 26.22 (vegeu la nota)
carreres, 189.1, camins
cascú, 232.2, cadascú
caüt, 34.29, caigut
cèdula, 84.19, escrit
celsitud, 226.19, excelsitud
cerca, 124.1, prop
certes, 65.18, certament
ces, 22.3, no existeixi
cessa, 85.31, deixa de fer
cessaments, 18.20, mancaments
cientment, 25.10, conscientment
clamors. 187.25, queixes
clarificant, 29.27, aclarint
cobejants, 81.3, desitjant
cobrar, 40.7, recobrar
cogitat, 56.19, pensat
cognició, 193,30, coneixença
colorada, 237.4, fingida
colp, 69.10, quantitat
colta, 106.27, guardava
comdors, 117.26, nom d'un títol feudal
companyes, 27.29, companyies de gent armada
comport, 231.23, paciència
còngruament, 182.15, exactament
contencions, 167.1, discussions
continent (*de*), 159.13, immediatament
continuats, 98.29, insistents
contrastants (*no*), 49.9, no obstant
contrastat, 37.1, contradit
convenir, 192.15, presentar-se
cor, 21.14, car
cors, 84.2, cos
còssors, 113.16, cossos
cové, 205.30, convé
covinència, 27.26, entesa, pacte
cuidàvem, 28.22, pensàvem, procuràvem
cur, 127.12, penso, faig compte de
curam, 64.3, ens ocupem

damnada, 103.19, condemnada, malvada
dampnatge, 191.11, perjudici
declarades, 23, 12, explicades
declinarà, 238.26, s'apartarà
deduïts, 154.22, portats
defenc, 238.9, defensà
defellíssets, 88.5, moríssiu
defès, 190.15, defensat
degast, 139.24, despesa
deig, 93.10, dec
deïm, 25.10, diem
dejús, 78.31, sota
dementre, 167.16, mentre

denant, 137.14, davant
denejades, 106.12, tretes, suprimides
departir, 43.24, distingir
depenyé, 82.18, fingí
deputats, 24.4, delegats
desaplegà, 103.3, llicencià
desbostats, 61.25, destrossats
desconeixença, 33.31, ingratitud
desempaixament, 159.10, solució ràpida
desservei, 216.3, mancament, perjudici
desviar, 239.25, evitar
deviar, 138.10, desviar
diets, 133.13, dieu
digest, 136.31, meditat
dilatats, 100.25, allargueu, diferiu
discorrent, 164.30, transcorrent
dissipat, 55.23, destruït
dissolvats, 124.23, dissolgueu
divertint-se, 226.22 ocupant-se
divises, 210.7, dividides
divisida, 164.27, dividida
dix, 70.11, digué
duites, 56.20, dutes

efectualment, 160.26, efectivament
efectuosa, 29.29, efectiva
egualar, 37,16, igualar
eixorcs, 117.12, sense fills
elació, 236.28, orgull
elats, 80.17, orgullosos
embargàs, 21.10, impedís
emendat, 119.4, indemnitzat
emparam, 39.6, apoderàrem
empatxes, 204.18, destorbs
encercar, 95.22, cercar
encloen, 195.26, enclouen, comporten
enfrescació, 106.11, detenció, entrebanc
enadit, 77.18, afegit
enantaments, 135.19, actuacions
entenets, 32.19, enteneu
enteniment, 22.8, propòsit, intenció
entrenyor, 213.15, recança
entrevinent, 151.10 intervenint
entricaments, 30.1, complicacions, intrigues
entrò, 26,14, fins
envides, 176.18, rarament, a penes
escolat, 110.2, situat (?), establert (?)
escondir, 119.10, defensar, palesar
esmena, 119.3, indemnització
espatxar, 29.18, enllestir
especiós, 131.5, apte, oportú
espectables, 139.1, respectables
espletar. 169.15, emprar
esserquició, 159.11, execució
establiment, 91.5, fonament
estilers, 57.25, d'estil
estil·lants, 195.12, que es vessen
estragaran, 30.29, malmetran
estrets, 21.12, obligats
esvair, 66.2, invadir, assaltar
esvellada, 108.23, desvetllada

exigints, 82.3, per causa de, per exigència de
exequació, 157.12, execució
exquirit, 138.21, investigat, deliberat
exquisició, 99.20, investigació
exseguides, 45.1, seguides
extorquit, 77.24, pres injustament

faedors, 100.18, que s'han de fer
faés, 66.25, féreu
faldria, 64.28, mancaria
fallís, 19.10, manqués
fe, 54.15, fes (tu)
feeltat, 37.7, fidelitat
fentament, 60.22, fingidament
fes, 67.4, féreu
fets, 45.29, feu (vosaltres)
flum, 61.21, riu
fo, 36.13, fou
fonc, 122.20, fou
for, 190.14, fur
frare, 38.26, germà
fulcides, 80.10, resplendents
fusc, 36.14, fugí
fusta, 19.9, vaixell

galees, 19.4, galeres
greuges, 129.21, torts, injustícies
guardats, 55.1, considereu, mireu

hajats, 25.26, tingueu
hàgrem, 49.7, haguéssim
haüts, 25.12, tinguts
haver, 22.20, tenir, aconseguir
hic, 23.28, ací
hoc, 65.18, sí
hoc més, 103.7, a més, encara més
hui, 25.11, avui
huimés, 29.5, des d'ara

importable, 98.28, important, notòria
imposant, 53.15, atribuint
incolumnitat, 164.13, seguretat
incuteix, 172.14, provoca intensament
indubitats, 118.20, sens dubte, indiscutible
insignits, 10.121, fets insignes
insults, 69.26, malifetes, irrupcions
insurgir, 240.17, aparèixer
intimam, 25.13, fem saber
ítem, 115.22, a més
ivarçosament, 22.28, ràpidament

jactats, 88.3, gloriejats
jactura, 214.10, abandonament
Jaime, 102.2, Jaume
jaqueixen, 42.3, abandonen
jaquiscats, 27.21, abandonéssim
jassia, 24.18, encara que
jocunditat, 79.18, contentament.
juïa, 53.20, jueva
juís, 49.4, judicis
jurcat, 5.28, tardat, esmerçat

jus, 69.18, sota

lenticitat, 168.20, lentitud
lladoncs, 53.22, aleshores
lladons, 201.2, aleshores
llagoter, 127.11, adulador
lleer, 33.6, lleure
llegudament, 128.14, degudament
lleixat, 17.25, deixat
llongament, 56.19, llargament
llongs, 176.24, llargs

maestre, 37.2, mestre
manejada, 106.27, actuada
mansuet, 238.2, humil, pacífic
mateis, 34.25, mateixos
menys de, 29.22, sense
merità, 238.16, meresqué
mès, 34.22, posà
més avant, 76.1, a més, encara
meses, 24.4, posats
messions, 77.31, despeses
metia, 66,1, posava
metre, 13.19, posar
mills, 23.24, millor
ministeri, 118.24, ofici, càrrec
ministrats, 113.17, servits
mintre, 82.23, mentir
morrem, 26.19, morirem
motiu (per son propri), 91.20, espontàniament
mut, 20.23, mudi

nafra, 146.20, fereix
nasc, 24.22, nasqué
nasquem, 24.26, nasquérem
nobilitar, 138.8, ennoblir
nodrís, 38.3, cuidés, criés
nomenadament, 33.10, expressant els noms
notantment, 186.2, singularment
novitats, 32.18, novetats, innovacions
nubilós, 140.29, núvol, tempestuós
nunca, 69.17, mai

obviaren, 235.20, sortiren a rebre
oceir, 35.23, matar
ocórrer, 148.18, acudir
ocurregut, 85.23, socorregut
oi, 104.9, odi
ofira, 207.21, ofereixi
on, 19.24, per la qual cosa
operacions, 94.17, obres
opòsit, 186.8, oposat
ops, 71.7, necessitat
opulent, 122.26, crescut
orat, 82.18, boig
origo, 114.13, origen

part, 30.16, a més
parria, 38.13, semblaria
pati, 21.28, pacte
pecúnies, 85.30, monedes, diners
penjant, 179.1, pendent
per què, 32.7, per la qual cosa
periclitava, 214,12, perillava
pervenc, 24.25, pervingué
plac, 44.23, plagué
placats, 79.20, aplacats
plàcia, 22.19, plagui

placitats, 119,3, pledejats
plus, 139.20 més
pobills, 190.4, pupils, menors
pogre, 22.26, podria
poquea, 21.31, petitesa
preborde, 115.29, paborde
precipuament, 99.23, principalment
pres, 63.31, prengué
prest, 43.5, prompte
prestant, 168.27, ràpida
prests, 108,24, prests, disposats
primordis, 119.18, orígens, fonaments
proceir, 32.2, actuar
proferta, 18.27, oferta
prous, 49·17, coratjosos, esforçats
provecta, 219.28, avançada
providia, 112.4, proveïa
provisió, 19.29, ordenació
provocats, 22.28, moguts
pruixòvol, 29.24, pressió, insistència
puixa, 18.18, pugui
puixam, 50.27, puguem
punits, 34.11, castigats
punya, 30.21, esforç
punyits, 29.21, exortat, instat
puis, 20.9, més
puscam, 42.12, puguem

quaix, 56.20, gairebé
qüèsit, 199.14, qüestió
questes, 52.26, impostos
quitades, 31.29, satisfetes, redimides
quitament, 111.25, redempció, pagament
quondam, 98.24, difunt

radicada, 76.24, arrelada
radicar, 122.1, arrelar
ras, 71.8, raspat
ratiment, 193.14, lliurament
recapte, 25.17, queviures, proveïment
recitar, 64.3, explicar
recors, 100.29, recurs
reduir, 176.5, tornar
redreç, 217.23, reformació
reemçó, 123.22, redempció
reep, 39.25, rep
reinicosa, 122.21, malvada, perfidiosa
remeil, 20.1, remei
remet, 195.29, perdona
remoguda, 161.5, suprimida
reptaments, 119.10, desafiaments
requir, 93.8, requereixo
reté, 105.26, conserva
retre, 127.11, tornar
retut, 135.28, tornat; 221.10, satisfet
romanents, 50.15, deixant
romanguets, 161.1, romanguéreu
romanir, 99.25, romandre
ros, 34.5, rou
rota, 182.31, trencada

sancir, 129.22, sancionar
sardesca, 37.11, sarda
saul, 26.6, excepte

seguiscats, 26.21, seguiu
sen, 35.14, seny
sengles, 179.27, cadascuna
senyal, 40.15, senyera
sí, 25.28, així
si doncs, 53.23, si
signantment, 90.26, singularment
sobirana, 101.12, gran, extremada
sobre seure, 226.39, sospendre
sobresigué, 103.7, cessà, sospengué
solemnes, 84.23, eminents, il·lustres
sots, 26.13, sou
sovén, 17.18, sovint
sovinejar, 29.17, veure sovint
subornacions, 111.29, soborns
suspició, 99.24, intenció amagada, dubte

tatxacions, 66.16, impostos
taxacions, 66.19, impostos
tengut, 91.30, obligat
tol·lent, 182.30, prenent
tolre, 40.9, prendre
tolt, 40.9, pres
tolta, 22.6, treta
torp, 85.21, torbació
tost, 21.6, aviat
tostemps, 18.14, tots temps
tota via, 231.24, sempre
trabusc, 93.23, traboqui
tractadors, 26.13, representants dels braços de la cort i del rei; ponents en les deliberacions del parlament
treüt, 40.22, tribut
tro sus, 163.29, fins que
tuïció, 159.8, protecció
tuits, 25.15, tots

universitats, 145.19, municipis
usitat, 109.13, acostumat

valença, 66.25, servei, ajuda
vejares, 95.12, semblant
venc, 36.15, vingué
vervessors, 117.27, nom d'un títol feudal
vetlats, 51.14, vetlleu
viceral, 89.24, entranyable
viduats, 82.3, mancats, restats sense
vinguem, 155.31, vinguérem
vist, 206.21, tingut per convenient
viures, 132.4, queviures
volc, 39.1, volgué
votiva, 130.10, desitjada

ERRADES PRINCIPALS

Pàg.	Ratlla	On diu	Ha de dir
14	3	VXè	XVè
17	12	*infinitam*	*infinitum*
17	23	*secunda*	*secundo*
19	21	entre	enten
21	5	fermassen	s'armassen
22	4	ha	han
22	6	solta	tolta
23	30	del senyor rei que requeren	del senyor rei de no poder venir quan ara en Catalunya e als afers del senyor rei que requeren
25	1	e'l	el
34	25	desconeixien	desconegren
35	8	desconeixets	desconeixents
35	27	a abdós	e abdós
42	1	Sardenya. E lo poble	Sardenya e lo poble
42	22	*uigüaret*	*uigilaret*
49	24	ha'n	han
63	6	Paulo Erònio	Paulo Eròsio
95	25	e açò	a açò
110	23	on	no
131	8	breument Déu ajudant; per visitar	breument, Déu ajudant, per visitar
138	15	tacen	facen
140	27	*sole*	*sale*
140	28	*Ad Colonenses*	*Ad Colossenses*
141	30	*coreina*	*coruina*
142	27	*nostris*	*nostros*
144	17	*nis*	*uis*

Pàg.	Ratlla	On diu	Ha de dir
147	19	*insum*	*ipsum*
147	22	*regina*	*regna*
147	25	*elere*	*celere*
148	3	fa'n	fan
148	19	*uirtitubus*	*uirtutibus*
149	30	*sanctia*	*sancta*
149	31	*occulio*	*occulis*
150	13	GALCERAN DE PINÓS	PERE DE FENOLLET
160	14	27 DE MAIG	27 D'AGOST
162	19	18 de desembre	18 d'agost
164	9	1435	1436
191	26	daça	d'açà
192	23	car molts són. Los quals	car molts són los quals
193	13	desen	de sent
208	7	6 D'OCTUBRE	16 D'OCTUBRE
215	26	1473	1474
216	1	casa	caça

INDEX

	Pàg.
Introducció.	5
Bibliografia.	15
Parlaments.	17
Jaume de Far (Barcelona, 6-VII-1355) . .	17
Pere III (Montçó, 11-II-1363) . , . .	24
Reina Elionor (Barcelona, 21-IX-1365). .	17
Pere III (Sant Mateu).	33
Pere III (Tarragona, 9-III-1370). . . .	42
Pere III (Montçó, 12-VI-1383)	52
Reina Violant (Montçó, 28-VI-1388). . .	56
Martí I (Perpinyà, 26-I-1406).	58
Pere de Fenollet (Perpinyà, 26-I-1406). .	72
Martí I (Barcelona, 26-X-1408). . . .	74
Pere de Fenollet (Barcelona, 15-I-1409) .	78
Alfons d'Eixea (Barcelona, 16-XII-1409). .	81
Resposta a l'anterior	83
Alfons d'Eixea (Barcelona, 14-IV-1410). .	87

	Pàg.
Resposta a l'anterior	91
Guerau Alemany de Cervelló (Barcelona, 30-IX-1410).	92
Pere Sagarriga (Barcelona, 4-XI-1410). .	95
Bernat de Gallac (Barcelona, 27-I-1411). .	97
Pere Ferrer (Tortosa, 28-X-1411) . . .	101
Pere Ferrer (Tortosa, 29-XI-1411) . . .	107
Ferran I (Barçelona, 4-I-1413)	111
Francesc Sapera (Barcelona, 1-II-1413) .	112
Ferran I (Montblanc, 17-X-1414) . . .	121
Romeu de Corbera (València, 1415). . .	126
Domènec Mascó (València, 22-VIII-1415) .	129
Alfons IV (Sant Cugat del Vallès, 4-V-1419)	130
Alfons de Tous (Sant Cugat del Vallès, 20-V-1419)	132
Alfons IV (St. Cugat del Vallès, 1-IV-1420)	137
Marc de Villalba (Tortosa, 26-V-1421) . .	140
Pere de Fenollet (Tortosa, 13-X-1421) . .	150
Reina Maria (Tortosa, 25-II-1430). . . .	155
Alfons IV (Barcelona, 27-VIII-1431). . .	160
Alfons IV (Barcelona, 18-VIII-1431) . .	162
Reina Maria (Montçó, 31-III-1436) . . .	164
Reina Maria (Montçó, 5-XII-1435) . . .	171
Reina Maria (Lleida, 9-V-1440). . . .	173
Reina Maria (Tortosa, 19-X-1442) . . .	178
Simó Salvador (Tortosa, 19-X-1442) . .	181
Reina Maria (Perpinyà, 21-III-1450). . .	203
Joan, rei de Navarra (Barcelona, 16-X-1454)	205
Cardenal Margarit (Barcelona, 16-X-1454) .	208

Pàg.

Cèdula dels estaments eclesiàstic i noble (Barcelona, 30-IV-1455). 213
Joan II (Perpinyà, 21-II-1474) 215
Joan II (Perpinyà, 7-V-1473). 218
Ferran II (Barcelona, 14-XI-1480) . . . 221
Ferran II (Barcelona, 7-V-1493). . . . 224
Berenguer de Pau (Barcelona, 7-V-1493). . 226
Ferran II (Tortosa, 14-XII-1495). . . . 228
Berenguer de Pau (Tortosa, 14-XII-1495) . 235
Ferran II (Barcelona, 26-IV-1503) . . . 239
Carles I (Barcelona, 16-II-1519). . . . 243

NOTES 251

GLOSSARI. 296

ERRADES PRINCIPALS. 303

ELS NOSTRES CLÀSSICS

ELS NOSTRES CLÀSSICS
ELS NOSTRES CLÀSSICS
ELS NOSTRES CLÀSSICS
ELS NOSTRES CLÀSSICS

ELS NOSTRES CLÀSSICS

YO-BTA-717